

Justus Lipsius als vaderlander

De beeldvorming van Justus Lipsius in België van 1853 tot 1947

Joachim Hoste

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de geschiedenis

Promotor: prof. dr. Tom Verschaffel

Academiejaar 2021-2022

266.890 tekens (inclusief spaties)

Ik verklaar me akkoord met de code of conduct van de faculteit Letteren voor geloofwaardig auteurschap.

Samenvatting

Justus Lipsius als vaderlander wil een bijdrage leveren aan het onderzoek naar de publieke herinnering van historische figuren in België. De beeldvorming van Justus Lipsius kan bijdragen tot een begrip in geleerden als een categorie van grote mannen en in de relatie tussen lokale en nationale trots.

Lipsius werd duidelijk als een Belgisch figuur die geëerd moest worden gezien. Bij de inhuldiging van zijn beeld in Overijse in 1853 uitte zich dat vooral er in dat Lipsius een Belgische bijdrage aan de mensheid zou geleverd hebben. De verschillende sprekers beeldden hem ook af als een patriot omdat hij vanuit Leiden naar de universiteit van Leuven was teruggekeerd terwijl hij lucratievere aanbiedingen van verschillende Europese vorsten had. Dit entte zich ook op andere historische figuren, voornamelijk de aartshertogen Albrecht en Isabella. Lipsius zou gebeden hebben voor een Belgische dynastie, zo werd hem een nationaal gevoel voor een proto-Belgische staat aangemeten. Bij de inhuldiging van het standbeeld in Leuven bleef deze nationale visie op Lipsius bestaan. Minister van Kunsten en Wetenschappen Descamps zag hem nu ook als een uiting van een typisch Belgische identiteit waaruit ook te leren viel. Zo maakte hij van België iets dat er altijd al was geweest, ook al voor de Belgische staat. In 1853 droeg Lipsius Nederlandse taal bij tot de visie op Lipsius als een Belg. De Leuvense archivaris Edward Van Even schreef dat Lipsius zijn moedertaal genegen was, ondanks dat hij zijn werken in het Latijn schreef. Daaraan verbond hij ook een oproep om Nederlands te gebruiken bij de inhuldiging van het beeld zodat de bevolking die slechts die taal kon vaderlandsliefde op zou vatten en bereid zou zijn het vaderland in oorlogstijden te beschermen. Die taal werd ook gezien als vrij van bedreigende, vreemde invloeden. In zijn lofdicht op Lipsius vermeldde de Gentse archivaris en dichter Prudens van Duyse Frankrijk als een bedreiging. Maar de visie op zijn taal volgde ook toenemende taalspanningen en in 1909 en naar aanleiding van onrusten tijdens het universitair jubileum haalde een journalist van Het Laatste Nieuws de uitspraak van Van Even dat Lipsius zijn moedertaal genegen was weer op. Hij insinueerde dat franskiljons en vulgarisateurs, Franstaligen die het Frans in Vlaanderen wilden verspreiden, spijt zouden hebben deelgenomen te hebben aan de inhuldiging van het standbeeld.

Ook lokale trots was cruciaal in beeldvorming van Lipsius. Die was verweven met de nationale cultus van grote mannen. Zo was het in Overijse het gemeentebestuur dat het initiatief nam om een beeld te plaatsen. Overijse kon door op die manier een plaats te verwerven in het nationale geschiedenisbeeld haar prestige verhogen. Het zorgde er ook voor dat Lipsius bekend raakte in Overijse terwijl dat eerder niet het geval was geweest. Voor het grotere Leuven was het minder nodig om aan te leunen bij het nationale om prestige te verwerven. Er werd in 1853 een beeld van Lipsius in stadhuisgevel geplaatst. De beelden in de stadhuisgevel dienden vooral om de Leuvense geschiedenis te eren. Wanneer Leuven de nationale regering of provincie om financiële steun vroeg, stelde ze het wel meer als een nationaal project voor. In Overijse evolueerde Lipsius naar een eerder lokaal figuur, die een personage was in enkele liedjes. De feestelijkheden voor het vierhonderdste jubileum van Lipsius geboorte in Overijse waren vooral een lokale gebeurtenis hoewel krantartikels Lipsius wel nog als een nationaal figuur zagen.

Lipsius' werd vooral als een groots wetenschapper gezien, Descamps bepleitte bijvoorbeeld het belang van de filologie. Een verhaal over de les van Lipsius die de aartshertogen bijwoonden was een steeds terugkerende motief dat ook moest tonen hoe hij in zijn moraliteit uitblonk omdat hij het belang van genadige vorsten benadrukte. Maar niet iedereen vond Lipsius zo groots en erenswaardig, met name in 1909 kwam er kritiek op Lipsius. Vooral op basis van *De Politica* noemden liberale kranten Lipsius intolerant en machiavellistisch. Hij had er immers geschreven dat wie openlijk een ander geloof aanhing daarvoor gestraft moest worden. Bij katholieken kwam het geloof van Lipsius aanvankelijk nochtans minder naar voor omdat Lipsius zich had bekeerd tot het protestantisme alvorens terug te keren tot het katholicisme. Pas in 1947 gaf Leuvense rector Van Waeyenbergh Lipsius een religieuze voorbeeldfunctie door zijn terugkeer naar het katholicisme van het protestantisme als een herstel van een dwaling te duiden.

Dankwoord

Ik voel mij dankbaar met deze thesis een studie te kunnen afronden die mij altijd zoveel interesseerde. Ik wil dan ook allereerst iedereen die mij tijdens de opleiding geschiedenis hielp en mijn ouders die mij steunden bij mijn studie bedanken.

Daarnaast wil ik ook specifiek de mensen die mij bij mijn thesis hielpen bedanken. Ik bedank graag mijn promotor professor Tom Verschaffel om mij tips te geven en om de stukken van mijn thesis die ik doorstuurde na te lezen, Frans Demol om een interview af te nemen, Carine Willaert van De Beierij van Ijse om mij het archief van hun archief te laten consulteren op een moment dat het eigenlijk gesloten was, Christophe Verheyden om mij scans te bezorgen van de bronnen uit de gemeentearchieven van Overijse die niet extern doorzoekbaar waren, Liesbeth Croimans om mij te helpen bronmateriaal uit het stadsarchief van Leuven te vinden.

Inhoudstafel

Samenvatting	3
Dankwoord	4
Inhoudstafel	5
Inleiding	6
1. Lipsius' leven	10
a. Lipsius' biografie	10
b. Een negentiende en twintigste-eeuwse biografie van Lipsius	12
c. Inspiratiebronnen	13
2. Lipsius gevierd	15
a. Het beeld in Overijse	15
b. Het standbeeld in Leuven	17
c. De viering in Overijse van 1947	18
3. Justus Lipsius als vaderlander	19
a. Lipsius als Belg	19
b. Taal en vaderlandsliefde	28
c. Patriotisme in brons en verf	32
d. Voorlopig besluit	33
4. Lipsius is van ons!	35
a. Lipsius en Leuven	35
b. Lipsius als Overijseenaar	37
c. Ath	42
d. Voorlopig besluit	44
5. Moribus Antiquis	45
a. Lipsius als grote man	45
b. Een humane Lipsius	50
c. De katholieke en behoudsgezinde Lipsius	51
d. Voorlopig besluit	57
Conclusie	59
Bibliografie	62
Bijlage: interview met Frans Demol, 30 oktober 2021	72

Inleiding

In de negentiende eeuw bestond het idee dat geschiedenis gevormd was door grote momenten en grote mannen. Dit was internationaal het geval maar ook nationaal. In de negentiende eeuw werd het nationale verleden immers gesacraliseerd en ook de grote mannen kregen daarin een rol. Zij werden dan ook samengebracht in boeken, beelden en gebouwen en vormden zo nationale pantheons. De term komt van het Panthéon in Parijs. Al in de achttiende eeuw ontstond in Frankrijk de idee van grote mannen. Dat idee was aanvankelijk transnationaal. Hoewel er steeds meer aandacht voor Franse grote mannen was, werd nationaliteit nog geen selectie criterium. Het ging aanvankelijk om de deugden en de moraliteit van de grote mannen. De Franse Revolutie maakte zich dit eigen en creëerde met het Panthéon in het gebouw van de vroegere kerk van Sainte-Geneviève een exclusief nationale herinnering waarin de vrije Fransen moesten uitblinken. Voor de antieken was geen plaats meer en ook grote Fransen uit het Ancien Regime waren er nauwelijks welkom. Na de Belgische Revolutie eerde ook België haar helden. Een Koninklijk Besluit van 7 januari 1835 kondigde de oprichting van standbeelden aan, die kunnen ook als een pantheon over het volledige Belgische grondgebied gezien worden. Maar er kwamen ook pantheons in de letterlijke zin van het woord bestaande uit beelden of bustes, schilderijen en boeken met portretten van grote vaderlanders. De nationale helden bestonden uit verschillende categorieën: vrijheidsstrijders, glorierijke vorsten en geleerden en kunstenaars.¹ In het onderzoek over de beeldvorming van historische figuren is er tot dusver vooral aandacht geweest voor vorsten, vrijheidsstrijders en kunstenaars. Er is nog geen uitgebreide case studie geweest naar wetenschappers, schrijvers of figuren die wat moeilijker binnen die opdeling passen. Over geleerden of wetenschappers is er een korte bijdrage over het beeld van Vesalius in de negentiende eeuw, dat focust op hoe geneeskundigen met hem omgingen, en een hoofdstuk over het standbeeld van Simon Stevin in *Brugse beelden: geschiedenis van standbeelden en andere memorabilia te Brugge. Deel 2. Brugse stand- en borstbeelden: historische analyse en retrospectieve* waarin er weinig analyse was en vooral bronnen over het standbeeld werden geciteerd.²

¹ Mona Ozouf, 'The Pantheon: The École Normale of the Dead', in *Realms of Memory. Volume 3: Symbols*, onder redactie van Pierre Nora, vol. 3, *Realms of Memory* (New York: Columbia University Press, 1998), 330, 334–39; J. Tollebeek en T. Verschaffel, "'A Profitable Company": Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België', *BMGN - Low Countries Historical Review* 115, nr. 2 (1 januari 2000): 223–28, <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5217>; Tom Verschaffel, 'Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren', in *Duurzamer dan graniet: over monumenten en Vlaamse beweging*, vol. 19, Museum van de Vlaamse sociale strijd. Bijdragen (Tielt en Antwerpen: Lannoo en Perspectief Uitgaven, 2003), 26.

² Denis Diagre, 'Aartshertog Albrecht, modelheerser of engel des doods?', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 107–17; Johannes Süßmann, 'Albrecht Und Isabella in Brüssel. Eine Spurensuche', in *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz (Bielefeld: transcript Verlag, 2020), 113–36, <https://doi.org/10.1515/9783839445150-007>; Hans Cools, 'Antwerpen: het Rubenshuis, Hoe artistieke grootsheid wordt opgeroepen', in *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek e.a., vol. 1, 2 vols., België, een parcours van herinnering (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), 136–49; Alain Dierkens, 'Brussel: het standbeeld van Godfried van Bouillon, De geest van de kruistocht', in *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek e.a., vol. 1, 2 vols., België, een parcours van herinnering (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), 46–57; Joris Vandendriessche, 'De herdenking van Vesalius in de negentiende eeuw', in *Vesalius. Het lichaam in beeld*, onder redactie van Geert Vanpaemel (Leuven: Davidsfonds Uitgeverij nv, 2014), 53–58; Aline Goosens, 'De religieuze politiek van Karel V en Filips II: kritiek en verdediging', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 95–106; Éric Bousmar, 'Ducs de Bourgogne et Premiers Habsbourg à Liège, Bruxelles, Bruges et Malines. Des Lieux de Mémoire En Mutation', in *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz (Bielefeld: transcript Verlag, 2020), 85–112, <https://doi.org/10.1515/9783839445150-006>; Isabelle Wanson, 'Godfried van Bouillon', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 47–53; Michèle Galand, 'Grenzen van de welvaart in de Oostenrijkse Nederlanden onder het bewind van Maria-Theresia', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 119–26; Sophie Rottiers, 'Jacob van Artevelde, de Belgische Willem Tell?', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 77–93; Marc Boone, 'Jacques d'Artevelde, Un Héros Gantois. Ou l'histoire Médiévale à l'aune Des Tensions Politiques, Idéologiques et Communautaires Belges', in *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder

Daarnaast is er bij onderzoek naar de beeldvorming van historische figuren in België nog minder aandacht geweest voor de cultus van grote mannen in een lokale context. Bert Evens toonde in *De openbare heldenverering in Antwerpen* al aan dat in de negentiende eeuw Antwerpse standbeelden nagenoeg altijd van Antwerpenaren waren. Dat het Antwerpenaren waren werd ook benadrukt en zij riepen trots op omdat ze de eer van de stad vergroot hadden. Gedurende het grootste deel van de eeuw waren dit figuren met nationale of zelfs internationale faam maar de periode van 1887 tot 1897 was een uitzondering. Toen werden er vooral standbeelden van grote mannen met een louter Antwerps belang geplaatst. Dit lokale belang van de geselecteerde historische figuren stelden Matthias Meirlaen in *Si la ville peut en être fière* ook in de beelden die in het midden van de negentiende eeuw de voordien lege stadhuisgevels vulden vast. Hoewel de focus op grote Leuvenaars en de Leuvense geschiedenis lag, waren dat ook automatisch grote Belgen en plaatste het stadsbestuur het project in een patriottische context bij vragen naar subsidies aan de nationale overheid of aan de provincie. Of die lokale en nationale verwevenheid later ook bleef bestaan is nog niet duidelijk. Dit onderzoek toont ook nog niet hoe deze steden een historisch figuren concreet opeisten en er is nog geen aandacht voor wat kleinere gemeentes. Daarnaast gaf Éric Bousmar in *Ducs de Bourgogne et premiers Habsbourg à Liège, Bruxelles, Bruges et Malines* ook al een aanzet geweest om de verscheidenheid van de beeldvorming van dezelfde historische figuren in verschillende steden te tonen. Tussen de jaren 1890 en 1960 overheerste het beeld van de Bourgondische hertogen als stichters van een Belgische staat. Brugge ging daar het sterkst in mee en gidsen zagen de Bourgondische Tijd als het hoogtepunt van Brugge en België. Luik, dat een onafhankelijk prinsbisdom bleef tot het einde van het Ancien Regime en waar er verzet was tegen de Bourgondiërs, bleef er naast het pro-Bourgondisch nationaal discours een lokale anti-Bourgondische herinnering bestaan. Vanaf de jaren 1960 viel het nationaal discours weg en bleef in Luik nog de anti-Bourgondische herinnering bestaan terwijl Brugge en Mechelen zichzelf als bourgondische steden promoten. Brussel eiste keizer Karel als Brussels en Europees figuur op.³

redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz (Bielefeld: transcript Verlag, 2020), 65–84, <https://doi.org/10.1515/9783839445150-005>; Daniel Acke, 'Le Prince de Ligne et Beloeil. Permanence et Variation de Deux Lieux de Mémoire', in *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz (Bielefeld: transcript Verlag, 2020), 157–76, <https://doi.org/10.1515/9783839445150-009>; Thérèse de Hemptinne, 'Mémoire ›belge‹ de l'Orient Latin: Les Hommes, Les Lieux, Les Monuments. Pierre l'Ermite (Huy), Godefroid de Bouillon (Bouillon/Bruxelles) et Baudouin VI/IX (Mons)', in *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz (Bielefeld: transcript Verlag, 2020), 21–42, <https://doi.org/10.1515/9783839445150-003>; Robert Hoozee, Jo Tollebeek, en Tom Verschaffel, red., *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw* (Antwerpen: Mercatorfonds, 1999); Pascal Cornet, red., *Na en naar Van Dyck : de romantische recuperatie in de 19de eeuw* (Antwerpen: Stad Antwerpen : Hessenhuis, 1999); Alain Dierkens, "'Onze koningen", van Clovis tot Karel de Grote', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 37–46; Tom Verschaffel, 'Tongeren: het standbeeld van Ambiorix, De roem van de Oude Belgen', in *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek e.a., vol. 1, 2 vols., België, een parcours van herinnering (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), 34–45; Pieter François, 'Turnhout: het standbeeld van Pieter Corbeels, De Boerenkrijg of David tegen Goliath', in *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek e.a., vol. 1, 2 vols., België, een parcours van herinnering (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), 136–49; Baudouin Decharneux, 'Van alle Gallische volkeren zijn de Belgen het moedigste', in *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli (Berchem: EPO, 1996), 25–36; Dominique Alpaerts, 'Van Eyck zit gebeiteld: de oprichting van "Van Eyck monumenten" in Vlaamse steden in de lange negentiende eeuw' (Onuitgegeven masterproef, Antwerpen, Universiteit Antwerpen Department Geschiedenis, 2006), <https://anet.be/record/opacuantwerpen/c:lvd:6867436>; Hermann Kamp, 'Vom Franzosenfeind Zum Fußballfreund. Jan Breydel Im Gedächtnis Der Belgier, Flamen Und Brügger Bürger', in *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz (Bielefeld: transcript Verlag, 2020), 43–64, <https://doi.org/10.1515/9783839445150-004>.

³ Bousmar, 'Ducs de Bourgogne et Premiers Habsbourg à Liège, Bruxelles, Bruges et Malines. Des Lieux de Mémoire En Mutation'; Bert Evens, 'De openbare heldenverering in Antwerpen. Het oprichten van standbeelden als uitdrukking van maatschappelijke tendensen en discussies (1830-1914)', E-thesis, 2000, http://www.thesis.net/heldenverering/heldenverering_inhoud.htm; Matthias Meirlaen, 'Si la ville peut en être fière: het cultuurbeleid van de stad Leuven (1830-1872)', *Jaarboek van het Leuvens Historisch Genootschap*. 2 (2006): 91.

Een belangrijk historische figuur, die binnen de nog minder bestudeerde categorie van wetenschapper of schrijver zou kunnen vallen, waarvan zijn beeldvorming nog weinig onderzocht is, is Lipsius. Hij is ook geschikt zijn om het lokale aspect aan de herinnering van grote mannen verder te onderzoeken. Hij werd namelijk herinnerd met een beeld in 1853 te Overijse en feestelijkheden ter gelegenheid van vierhonderd jaar sinds zijn geboorte daar in 1947, een standbeeld te Leuven in 1909 en in het folkloristische feest de Ducasse van Ath, te Ath. Bovendien kan deze focus op een enkele figuur helpen om dieper op het discours van de redevoeringen in te gaan tijdens deze vieringen van een ‘nationale’ geleerde. Lipsius kwam reeds aan bod in *Leuven Loven* van Machteld Vandeweyer als een belangrijk figuur in de zelfrepresentatie van de katholieke universiteit te Leuven. Ook Tom Verschaffel toonde in *Godsdienst, vaderland, vrijheid en wetenschap* aan dat Lipsius tijdens universitaire vieringen in praalwagens en de schilderijen van François Flameng werd opgenomen in een universitair pantheon. De leden van dat pantheon maakten ook deel uit van het nationale omdat de universiteit zo haar nationale belang kon benadrukken. Welke plaats Lipsius innam in dat nationaal pantheon is echter niet onderzocht. Het standbeeld in de bondgenotenlaan kwam reeds bondig aan bod in de *De Leuvense standbeelden* van Marina Rems. Maar zij ging er niet diep op in en analyseerde bijvoorbeeld de toespraken niet.⁴ Over het beeld te Overijse schreef Albert Clabots *Joost heeft lang moeten wachten* waarvoor hij het verslag van de gemeenteraadszittingen en het verslag over de inhuldiging uit *Le Messagier des sciences historique* gebruikte. Ook hij ging niet diep in op de redevoeringen bij de inhuldiging en focuste vooral op de kostprijs van het beeld en de inhuldiging. Over een lofrede van Prudens van Duyse bij de inhuldiging schreef hij bijvoorbeeld slechts: “dat gedicht van 130 verzen verheerlijkt Lipsius en zijn werk in de opgezwollen stijl, die in de 19^e eeuw opgang maakte.”⁵ *Verassing bij de inhuldiging van het Lipsius’ borstbeeld in 1853. Op speurtocht naar een anoniem Lipsiusverheerlijker* van Francis Stroobants behandelt het auteurschap van een anoniem gedicht dat geschreven werd naar aanleiding van deze inhuldiging. Het gedicht zelf is echter nog niet kwalitatief geanalyseerd.⁶ Bouchery gaf in 1949 in *Waarom Justus Lipsius gevierd?* ook al een bondig overzicht van de werken die toen al over Lipsius waren verschenen. Daarin schreef hij dat de aandacht voor Lipsius pas echt op gang kwam met de inhuldiging van het beeld in Overijse in 1853. Daarom richt ik mij op de constructie van het beeld Lipsius in België van 1853 tot 1947 in een nationaal en lokaal kader. Daarbij heb ik aandacht voor de wisselwerking tussen die twee en tussen België en Vlaanderen. Ik richt mij verder op verschillende visies op Lipsius, motieven en evoluties in de beeldvorming van Lipsius. De tijdsafbakening is wat arbitrair. Het is namelijk niet zo dat Lipsius voor 1853 helemaal niet herinnerd werd. Er verscheen bijvoorbeeld al in 1834 een verhaal over Lipsius’ les in aanwezigheid van de aartshertogen van Collin de Placy waarop Prudens van Duyse in 1836 een gedicht inspireerde. Ook dateren sommige bronnen met betrekking het beeld in Overijse van voor de inhuldiging in 1853, die gebruik ik uiteraard ook.⁷

Ik richt mij vooral op publieke vieringen en visuele bronnen. Die publieke vieringen zijn de inhuldigingen van een beeld te Overijse in 1853, de inhuldiging van een standbeeld te Leuven in 1909 en een herdenkingsviering van het vierhonderdste jubileum van Lipsius’ geboorte in Overijse in 1947. Over die publieke vieringen gebruikte ik toespraken, krantenartikels en een interview met Frans Demol die de viering van 1947 als kind meemaakte. Om de toespraken te analyseren gebruikte ik discoursanalyse, de

⁴ Machteld Vandeweyer, ‘Leuven loven’ (Onuitgegeven masterproef, Leuven, KU Leuven Faculteit Letteren, 2019); Tom Verschaffel, ‘Godsdienst, Vaderland, Vrijheid En Wetenschap: De Historische Zelfrepresentatie van de Leuvense Universiteit (1859-1935)’, in *Leuven / Louvain-La-Neuve. Kennis Maken*, onder redactie van Jan Roegiers en Ignace Vandevivere (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2001), 191–204; Marina Rems, *De Leuvense standbeelden*, onder redactie van Leo Van Buyten, *Arca Lovaniensis artes atque historiae reserans documenta: jaarboek 1981 10a* (Leuven: De Vrienden van de Leuvense Stedelijke Musea, 1983).

⁵ Albert Clabots, ‘Joost heeft lang moeten wachten’, *Zoniën: Geschiedkundig tijdschrift voor IJse- en Laneland* 17, nr. 2 (1993): 58.

⁶ Clabots, ‘Joost heeft lang moeten wachten’; Francis Stroobants, ‘Verassing bij de inhuldiging van het Lipsius’ borstbeeld in 1853. Op speurtocht naar een anoniem Lipsiusverheerlijker’, in *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, vol. 16, Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland (Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997), 128–40.

⁷ Leo Van der Essen en Herman F. Bouchery, *Waarom Justus Lipsius gevierd?*, door L. Van der Essen en H. F. Bouchery., Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren 11,8 (Brussel: Paleis der Academiën, 1949), 15, 46.

inzichten daaruit heb ik waar dat iets bijdroeg verwerkt. Ik wist voor ik het interview afnam niet zeker of hij dit meemaakte en of ik het interview voor mijn thesis zou kunnen gebruiken. Daarom nam ik eerst als thema de publieke herinneringscultuur rond Lipsius in Overijse en speelde ik er tijdens het interview op in dat hij zich de viering nog kon herinneren. Frans Demol is iemand die betrokken is bij het volksleven van Overijse en daardoor benadrukte hij misschien wat meer dan anderen dat zouden doen dat Lipsius nog blijft voortleven in Overijse. Bovendien werkten de context van een interview over de herinnering aan Lipsius in Overijse en mijn vragen de conclusie dat Lipsius daar een rol speelt in de hand. Misschien had een andere spreker de viering op een andere manier herinnerd maar ik vond geen andere sprekers. Ik heb zelf geen kennissen in Overijse of de streek maar wellicht zou iemand met een breder netwerk in Overijse een andere spreker kunnen vinden. Ik kwam met Demol in contact via Carine Willaert van de heemkundige kring De Beierij van Ijse.⁸ Daarnaast zijn er ook archiefmappen over zowel het beeld in Overijse als het standbeeld in Leuven en de registers van de gemeenteraad van Overijse. De visuele bronnen zijn het beeld en het standbeeld maar ook historieschilderkunst met Lipsius als onderwerp. Ten slotte gebruikte ik ook de Justus Lipsiusstraat in Gent en Ath. In de periode die ook onderzoek kregen ook nog de Justus Lipsiusstraten in Leuven en Brussel hun naam maar de context en motivatie voor die naamgeving was er minder duidelijk en elke straat behandelen was niet nodig om een goed beeld te krijgen van de beeldvorming over Lipsius. De straten in Halle en De Haan waarvan ik de datum van de naamgeving niet kon achterhalen en straten die pas na 1947 naar Lipsius vernoemd werden, liet ik buiten beschouwing. Met die aandacht voor straatnamen volg ik Jan Art die monumenten definieerde als alles wat tot gedenken aanzet, zoals ook de band tussen een persoonsnaam en een plaats. De negentiende-eeuwse definitie was enger, het moesten namelijk publieke kunstwerken zijn die personen of gebeurtenissen herinnerden die vaderlandsliefde en burgerzin moesten opwekken.⁹

⁸ Frans Demol, persoonlijk interview, 30 oktober 2021; Prudens Van Duyse, 'Justus Lipsius', *Messenger des sciences historiques, ou Archives des arts et de la bibliographie de Belgique*, 1853, 253–57; Pierre François Xavier de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l'occasion de l'inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse* (Leuven: Van Linthout et Cie, 1853); 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overyssche', *L'indépendance Belge*, 30 juni 1853.

⁹ Jan Art, 'Het Historisch Monument: Een Bepaalde Manier van Omgaan Met Het Verleden', in *Duurzamer Dan Graniet: Over Monumenten En Vlaamse Beweging*, vol. 19, Museum van de Vlaamse Sociale Strijd. Bijdragen (Tielt en Antwerpen: Lannoo en Perspectief Uitgaven, 2003), 13–23; 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse' (Overijse, 26 september 1835), 360 - 2, Rijksarchief te Leuven; 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse' (Overijse, 16 december 1848), 360 - 3, Rijksarchief te Leuven; 'Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein' (16 juni 1845), Overijse Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Direction des beaux arts, 'Dossier: Leuven Monument Justus Lipsius.' (29 december 1908), T 004/02 - 675, Algemeen Rijksarchief, Brussel.

Lipsius' leven

Om te begrijpen hoe historische beeldvorming tot stand komt, gebruik ik in dit hoofdstuk de *exemplification theory of history* van Chiel van den Akker. Deze theorie stelt dat historische narratieven wat zij tot het verleden rekenen, gebruiken om de historische thesis van dat narratief te illustreren. Zo'n historisch narratief of thesis komt niet zomaar tot stand maar op basis van historisch bronmateriaal. Maar volgens van den Akker dienen ze als voorbeeld voor de historische thesis in plaats van als rechtvaardiging ervoor.¹⁰

Om de manier waarop Lipsius herinnerd werd te begrijpen is het dus nodig om te begrijpen wie hijzelf was. De beeldvorming van Lipsius baseerde zich namelijk op de historische figuur om het in een narratief te plaatsen. Daarnaast is het ook belangrijk om te begrijpen welke momenten uit Lipsius' leven centraal stonden in narratieven over Lipsius om te begrijpen welk beeld, of in de terminologie van Van den Akker thesis, er van hem bestond. Zowel in toespraken over Lipsius als in visuele voorstellingen stonden er enkele momenten van zijn leven centraal. Niet elk van deze toespraken of voorstellingen volgde exact hetzelfde narratief maar ze waren toch erg gelijklopend. Daarom geeft dit hoofdstuk eerst een kort overzicht van Lipsius biografie zoals die vandaag gezien wordt. Vervolgens komen de grote lijnen uit de voorstellingen van 1853 tot 1947 aan bod. Ten slotte overloop ik welke inspiratiebronnen sprekers bij de inhuldigen waarschijnlijk gebruikten.

Lipsius' biografie

Er is nog geen volledige moderne biografie van Lipsius beschikbaar. Er zijn wel enkele kortere aanzetten van. Hier gebruik ik vooral *Justus Lipsius, academicus* van Jan Roegiers, *Lipsius Jeugd* van Hendrik Vervliet en het artikel van Marcel Nauwelaerts in het *Nationaal Biografisch Woordenboek*.¹¹

Lipsius werd op 18 oktober 1547 in Overijse geboren. Zijn vader, Aegidius was de meier van Overijse en werd nadien luitenant-amman van de stedelijke militie te Brussel. Hij begon zijn opleiding waarschijnlijk aan de parochieschool van de Kappelkerk en leerde daar Latijn toen zijn ouders in 1553 naar die stad verhuisden. Daarna volgde hij van 1557 te 1559 Latijnse school bij het College van Ath. Daarna was hij van 1559 tot 1564 leerling van het *Collegium Tricoronatum* dat tot artesfaculteit van de Keulse universiteit behoorde en het midden hield tussen jezuïtisch humanioracollege en opleidingsinstituut voor nieuwe leden en een filosofische opleidingsinstituut. Ook Lipsius besloot er in 1562 een novice bij de jezuïeten te worden maar verliet in 1564 de jezuïetenorde en ging naar Leuven. Hij beweerde zelf later dat zijn ouders niet wilden dat hij een jezuïet werd. Maar waarschijnlijk zorgde vooral de pestepidemie van dat jaar in Keulen ervoor dat hij de stad verliet. Hij bleef ook goede contacten hebben met de jezuïeten en was dankbaar voor zijn jaren in Keulen. Op 14 augustus 1564 schreef hij zich er in als student van de rechtenfaculteit en hij studeerde ook klassieke talen aan het *Collegium Trilingue*. In 1569 verscheen zijn eerste werk, *Variae lectiones* met kritische aantekeningen over Latijnse teksten. Bij zijn voorwoord, een opdrachtbrief aan de kardinaal-aartsbisschop Granvelle, pleitte hij in de context van de Beeldenstorm en het strenge optreden van de hertog van Alva ervoor om het burgerlijke bestuur boven het militaire bestuur te plaatsen. In 1568 vertrok Lipsius naar Rome. Waarom is onduidelijke maar mogelijke redenen zijn teleurstelling in het Leuvense onderwijs, enthousiasme voor het humanisme,

¹⁰ Chiel van den Akker, *The Exemplifying Past: A Philosophy of History* (Amsterdam University Press, 2018), 119–20.

¹¹ Jan Roegiers, 'Justus Lipsius, academicus', in *Lipsius en Leuven: Catalogus van de tentoonstelling in de Centrale Bibliotheek te Leuven, 18 september -17 oktober 1997*, onder redactie van Gilbert Tournoy, Jan Papy, en Jeanine De Landtsheer, vol. 13, Supplementa Humanistica Lovaniensia (Leuven: Leuven University Press, 1997), 19–31; Hendrik Désiré Louis Vervliet, *Lipsius' jeugd, 1547-1578: analecta voor een kritische biografie*, vol. XXXI, Hendrik D. L. Vervliet. Lipsius' Jeugd 1547-1578: Analecta voor een kritische Biografie 7 (Brussel: Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1969); Marcel A. Nauwelaerts, 'LIPSIUS (LIPS, LYPSIUS), Justus (Joost, Jodocus)', in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, vol. 10 (Brussel: Paleis der Academiën, 1983), 403–16.

doordat zijn vader stierf vielen diens belemmeringen weg en misschien vluchtte hij voor de politieke en religieuze onrusten in Leuven. In Rome werd hij in mei 1569 secretaris voor de Latijnse correspondentie van kardinaal Granvelle. Hij verkeerde er ook in het gezelschap van humanisten, bezocht bibliotheken en deed er aan archeologie. Op 1 mei 1570 keert hij terug naar Leuven waar hij zijn opleiding afwerkte en baccalaureus in het Romeins en canoniek recht werd. Op 8 mei van dat jaar gebruikte hij voor het eerst zijn lijfspreuk *Moribus antiquis*.¹²

Na zijn studies af te ronden vertrok hij naar Wenen. Hij maakte een tussenstop in Dôle waar hij mogelijk enkele colleges volgde. In Wenen probeerde hij een baan aan het hof te verwerven maar slaagde daar niet in. In september 1572 aanvaarde hij uiteindelijk een leerstoel in de geschiedenis en de welsprekendheid aan de universiteit van Jena. Dat was een Lutherse instelling en Lipsius legde er een geloofsbelijdenis af en toonde zich steeds loyaal aan het lutheranisme. Hij becommentarieerde er Tacitus, Caesar en Cicero. In 1573 trok hij naar Keulen waar hij met zijn voormalige hospita uit Leuven, Anna van den Calstere, die weduwe was geworden huwde. Zij volgde hem niet terug naar Jena, terug oploaiende religieuze spanningen aldaar zorgden ervoor dat zijn vrienden onder de professoren gedwongen moesten vertrekken en zijn diploma's waarover hij gelogen had werden er in vraag gesteld. In 1574 verliet hij de universiteit van Jena en keerde terug naar Keulen. Negen maanden later vertrok hij met van den Calstere naar Brabant. Mogelijk wachtte hij tot dat de hertog van Alva vertrok en de rust er terugkeerde. Hij verbleef eerst in Overijse en ging daarna naar Leuven. Daar werkte hij zijn rechtenstudies af en behaalde hij op 23 januari 1576 zijn licentiaat. Hij keerde daarna weer terug naar Overijse maar omwille van bendes muitende Spaanse soldaten op het platteland keerde hij terug naar Leuven. Hij doceerde er als privatdocent, namelijk wel met toestemming van de academische overheid maar zonder betaling van de universiteit en buiten de reguliere lessen. In 1578 liepen de spanningen weer op toen op verschillende plaatsen calvinistische besturen die katholieken vervolgden aan de macht kwamen. Met Farnese kwam er ook een nieuwe landvoogd waren Leuven zich onderwierp. In Leuven werden troepen ingekwartierd tegen stropersbenden en geuzen. Zij plunderden, stichtten brand en veroorzaakten een pestepidemie. Lipsius die als voormalig professor van de lutherse universiteit van Jena waarschijnlijk represailles vreesde, had de stad vooraleer de troepen op 5 februari 1578 toekwamen verlaten.¹³

In september 1577 had de humanist en dichter Janus Dousa, die de universiteit van Leiden vormgaf in opdracht van de Staten van Holland, Lipsius al uitgenodigd om in Leiden te doceren. Nu hij uit Leuven vertrok stemde hij toe. Hij kreeg er een benoeming als professor in de geschiedenis en de rechten en werd er door Willem van Oranje tot rector benoemd. Hij speelde een belangrijke rol bij de uitbouw van de universiteit die in 1575 was opgericht als intellectueel centrum van de Nederlandse opstand. Lipsius verzorgde de studieprogramma's, de administratie en was belangrijk bij de opbouw van de bibliotheek. Ook overhaalde hij de drukker Plantijn om zich in Leiden te vestigen. Bij wrijvingen met orthodoxe calvinisten koos hij partij voor tolerante protestanten. In de Zuidelijke Nederlanden was de rust met de overgave van Antwerpen aan Farnese in 1585 ondertussen wat teruggekeerd. In september 1586 wilde hij ontslag nemen. De senaat en curatoren probeerden hem te overtuigen te blijven. In februari 1587 kreeg hij opnieuw een benoeming als rector en het daaropvolgende jaar een vernieuwd mandaat. Op het einde van die termijn kreeg hij een zilveren schaal en eer- en dankbetuigingen, wat zijn voorgangers niet hadden gekregen. Zijn loon werd in februari 1591 opgetrokken tot duizend gulden waarmee hij meer dan dubbel zoveel als de gemiddelde professor verdiende. Een conflict met Dirck Coornhert die Lipsius niet tolerant genoeg vond omdat hij ketterprocessen in sommige omstandigheden aanvaardbaar vond zou ook een aanleiding geweest zijn om uit Leiden te vertrekken. Hij al in april 1591 formeel tot het katholicisme teruggekeerd onder andere door de invloed van zijn jezuitische vrienden. Dat zou een Leiden tot

¹² Roegiers, 'Justus Lipsius, academicus', 19–24; Nauwelaerts, 'LIPSIUS (LIPS, LYPSIUS), Justus (Joost, Jodocus)', 403–4; Vervliet, *Lipsius' jeugd, 1547-1578*.

¹³ Roegiers, 'Justus Lipsius, academicus', 24–28; Nauwelaerts, 'LIPSIUS (LIPS, LYPSIUS), Justus (Joost, Jodocus)', 404–6; Vervliet, *Lipsius' jeugd, 1547-1578*.

opschudding leiden wanneer ze daarachter kwamen. In juni 1591 diende hij zijn ontslag uit vanuit Spa waar hij was gaan kuren. In 1592 werd hem een aanbod door de universiteit van Leuven gedaan op initiatief van de tweede bisschop van Antwerpen Laevinus Torrentius die een beschermheer van de jezuïeten was. De Staten van Brabant garandeerden een salaris van 600 gulden en vanuit het Collegium Trilingue kwamen daar 200 gulden bij voor een hoogleraarschap in de Oude Geschiedenis en het Latijn.¹⁴

Aan de universiteit van Leuven was Lipsius een randfiguur. Hij behoorde tot geen enkele faculteit en omdat hij een leek was kon hij geen rector worden. Het Collegium Trilingue was eigenlijk niet meer actief. Er werd pas in het sterfjaar van Lipsius opnieuw gedoceed en door studenten in gelogeed. Ook Lipsius vriendschap met vele jezuïeten waaronder Leonardus Lessius verzwakte zijn positie waarschijnlijk. De jezuïeten beriepen zich op pauselijke privileges om academische graden in de filosofie en theologie te verlenen maar de universiteit beriep zich op haar vorstelijk erkende monopolie op hoger onderwijs. In 1587 vaardigden de Leuvense theologen bovendien een formele censuur uit tegen de stellingen van Lessius die de leidende theologieprofessor van het Leuvense jezuïetencollege was. Lipsius werd vooral van buitenaf en door zijn studenten gewaardeerd. Na de troonbestijging van Albrecht en Isabella kreeg hij voortdurend eerbetuigingen en bij hun Blijde Inkomst woonden ze een les van Lipsius bij. Maar het zou pas na Lipsius' overlijden zijn dat de aartshertogen de problemen van de universiteit aanpakten. Lipsius' belang voor de universiteit was het zelfvertrouwen en het internationaal prestige te helpen herstellen. Zo kwamen er opnieuw studenten uit het Duitse rijk naar Leuven.¹⁵

De belangrijkste filologische werken van Lipsius waren een Tacituseditie uit 1574 waarin hij 530 tekstcorrecties maakte waarvan er 435 door critici werden aanvaard en een editie van *Seneca philosophus* uit 1605. Hij schreef ook enkele werken over de exacte wetenschappen uit de oudheid, die hij meestal in dialoogvorm opstelde. Filosofische werken van zijn hand waren *De constantia* en *Politica*. Ten slotte hield hij er een uitgebreide briefwisseling op na. Zelf gaf hij 500 brieven uit, die hij meestal bewerkte.¹⁶ In zijn filosofisch werk probeerde hij het stoïcisme en het christendom te verzoenen. In *De Constantia* zag hij gehoorzaamheid aan God als de ware vrijheid. Hij meende dat al wat het lot voortbracht uit noodzaak gebeurde. Ook rampen behoorden tot Gods plan om de wereld te behouden en te verbeteren. De wijze moest dat accepteren en zich van de wereldse gebeurtenissen afkeren middels de waarde van de *constantia*: de onwrikbare mentale kracht die zich niet laat opwinden of deprimeren door externe omstandigheden. Om die standvastigheid te bereiken moest de wijze zijn passies, emoties en valse opinies overwinnen met rede. Misleiding, patriottisme en medelijden met anderen waren in het bijzonder zondig. Het idee te lijden omwille van ons land doet ons grieven om onszelf en ook medelijden met anderen was een wijs man onwaardig. Lipsius' moedigde zijn lezers dan ook aan om zich van emotionele betrokkenheid bij de religieuze en politieke conflicten van hun tijd te ontdoen. In zijn *Politica* boog Lipsius zich over hoe te heersen. Volgens Lipsius moest een vorst deugdzaam en voorzichtig zijn. Dat had hij nodig om burgerlijke eendracht te bereiken. De andere voorwaarde voor die eendracht was dat iedereen zich naar de wil van de vorst schikte. Om burgerlijke onrusten en oorlog te voorkomen moest de vorst de eenheid van de kerk beschermen en religieuze dissidenten die religieuze conflicten in Europa veroorzaakten, hard aanpakken. Vredevolle dissidenten die hun geloof stilletjes beleden mochten wel getolereerd worden.¹⁷

Een negentiende en twintigste-eeuwse biografie van Lipsius

Bij de verschillende publieke vieringen werd het leven van Lipsius in zekere mate ook verteld. Ik zal die hier maar bondig weergeven omdat ik in de volgende hoofdstukken dieper in zal gaan op de inhoud

¹⁴ Roegiers, 'Justus Lipsius, academicus', 28–29; Nauwelaerts, 'LIPSIUS (LIPS, LYPSIUS), Justus (Joost, Jodocus)', 406–8.

¹⁵ Roegiers, 'Justus Lipsius, academicus', 30–31.

¹⁶ Nauwelaerts, 'LIPSIUS (LIPS, LYPSIUS), Justus (Joost, Jodocus)', 411–12.

¹⁷ Jan Papy, 'Justus Lipsius', in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, onder redactie van Edward N. Zalta (Stanford: The Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2019), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/justus-lipsius/>.

ervan. In 1853 kwam Lipsius' leven maar vrij beperkt aan bod in de toespraken. In een anoniem gedicht kwam zijn leven uitgebreider aan bod. In 1909 wijdde minister van Wetenschappen en Kunsten met het middenstuk van zijn toespraak de hoofdmoot aan Lipsius' leven. In 1947, het jaar van het vijfhonderdste verjaardag van zijn geboorte waren er verschillende krantenartikels over zijn leven.¹⁸

In 1853 focusten de sprekers er vooral op dat Lipsius naar Leuven was teruggekeerd. De anonieme dichter schreef dat Lipsius al als kind uitblonk, op zijn dertien redenaar was en op zijn negentien zijn eerste werk publiceerde. Hij studeerde in Brussel, Ath, Keulen en Leuven. Daarna ging hij naar Rome waar hij zich aan de prelaat Granvelle verbond. Vervolgens werd hij professor in Jena en Leiden waar hij uiterlijk protestants werd. Bij zijn terugkeer naar Leuven keerde hij terug naar het katholicisme. Hij genoot er zo'n faam en gezag dat de aartshertogen Albrecht en Isabella een van lessen bijwoonden en hem raadsheer maakten. Koning Henri IV van Frankrijk, paus Paulus IV en Venetië wilden hem uit Leuven halen maar zelfs met hun beloften en giften slaagden ze er niet op hem in te spelen. Tezamen met Casaubon en Scaliger gaf hij de letteren vorm. In zijn tijd was Lipsius een voorbeeld. Descamps' versie van Lipsius' biografie was grotendeels gelijklopend maar uitgebreider. Zo beschreef hij de activiteiten van Lipsius in Rome als monumenten, ruïnes, inscripties en manuscripten uit de bibliotheken bestuderen. Ook zei hij dat Lipsius eerst vanuit Jena naar Overijse terugkeerde voor hij naar Leiden ging. Hij gaf als reden dat zijn vrouw die hij net huwde niet in Duitsland kon aarden. Omwille van de onrusten Overijse en Leuven trok hij daarna naar Leiden waar hij hoogleraar werd. Lipsius' schikte zich volgens hem uit voorzichtigheid en gematigdheid steeds naar de dominante religieuze opinie van waar hij leefde. Het narratief over Lipsius in de krantenartikels van 1947 bevatte dezelfde grote lijnen. Zeker in de context van inhuldigen en viering diende dit verhaal om aan te tonen welk groot en nationaal geleerde hij was.¹⁹ Op die thesis in het narratief over Lipsius ga ik in de verdere hoofdstukken dieper in. Die thesis blijft ook nog doorleven in recentere literatuur en het beeld dat ik in het vorige onderdeel van Lipsius schetste is er dus onvermijdelijk door getekend. Zo schreef Roegiers nog in 1997:

*Lipsius' laatste jaren te Leuven vormden geen trieste neergang aan het einde van een grote carrière, zoals men het graag te Leiden voorstelde, maar een bekroning in schoonheid van een leven dat helemaal aan de wetenschap en de universiteit was toegewijd. Lipsius was en bleef een groot academicus.*²⁰

Inspiratiebronnen

De sprekers raadpleegden waarschijnlijk wat literatuur om hun toespraken op te baseren. De belangrijkste werken daarvoor waren waarschijnlijk *Justus Lipsius als vaderlander beschouwd* van Edward van Even, het artikel over Lipsius in *Les Belges Illustres* van Frédéric de Reiffenberg en *Le Triumvirat littéraire au XVIIe siècle: Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon* van Charles Nisard. De versie van *Justus Lipsius als vaderlander beschouwd* uit 1853 was nauw verweven met de inhuldiging van het beeld in Overijse. Van Even blikte erop vooruit. Hij was zelf ook aanwezig bij de inhuldiging hoewel hij geen spreker was. De wandplaten op de sokkel zijn waarschijnlijk gebaseerd op de afbeeldingen uit *Les Belges*

¹⁸ *Inhuldiging van Justus Lipsius' borstbeeld, in de gemeente Overijssche, den 28 junius 1853* (Waver: Ghion-De Raedt, 1853); 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overijssche', 30 juni 1853; de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l'occasion de l'inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*; Van Duyse, 'Justus Lipsius', 1853; Edouard Descamps, 'Discours du baron Descamps', in *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909* (Leuven, 1909), 43–54; '400 jaar geleden werd Justus Lipsius geboren', *De Volksgazet*, 18 oktober 1947; 'Justus Lipsius Bij het 4e eeuwfeest van zijn geboorte De glorie van het Vlaams humanisme', *Gazet van Antwerpen*, 18 oktober 1947; Renaat Van Bloir, 'Justus Lipsius 1547-1947 Een al te zeer verwaarloosd Vlaams geleerde met een wereldbepaaldheid', *De Standaard*, 19 oktober 1947; 'Justus - Lipsius (1547-1947): Bij het vierde eeuwfeest der geboorte een van onzer nationale glories', *Het Nieuws van den Dag*, 8 oktober 1947.

¹⁹ *Inhuldiging van Justus Lipsius' borstbeeld, in de gemeente Overijssche, den 28 junius 1853*; 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overijssche', 30 juni 1853; Descamps, 'Discours du baron Descamps'.

²⁰ Roegiers, 'Justus Lipsius, academicus', 31.

Illustres. Het artikel was dus waarschijnlijk bekend bij de autoriteiten die betrokken waren bij het beeld. Waarschijnlijk vormden de afbeeldingen een grotere inspiratiebron dan de tekst van De Reiffenberg. Die was namelijk vrij kritisch over Lipsius. Hij zag hem als een mindere Erasmus die minder verfijnd, gracieus en filosofisch was en de oudheid minder intiem begreep. Volgens De Reiffenberg blonk Lipsius meer uit in uitgebreidheid dan in diepgang en was zijn eruditie eerder praal dan werkelijke rijk en had hij een grillige schrijfstijl. Ook over de aartshertogen was hij veel minder positief dan de sprekers zouden zijn. Hij zag hun regime als een verborgen terugkeer van de Zuidelijke Nederlanden, hij gebruikte zelf België, onder Spaanse autoriteit.²¹ Nisard was vooral belangrijk omdat hij het idee van een literair triumviraat van Lipsius, Casaubon en Scaliger in de zestiende eeuw lanceerde. Op zijn minst rector Hebbelynck die hem in 1909 citeerde moet zijn werk gelezen hebben maar waarschijnlijk hadden de andere sprekers die het ook over een triumviraat hadden dat idee ook aan hem ontleend. Volgens Jan Papy en Tiziana Provvidera was Nisard de eerste die Lipsius met Erasmus vergeleek. Het artikel uit *Les Belges Illustres* toont aan dat dat toch niet helemaal klopt. Wel creëerde hij de analogie met het triumviraat van Erasmus, Melancton en Camerarius en dat van Lipsius, Casaubon en Scaliger. Van Prudens van Duyse zijn aantekeningen bewaard van de lofrede die hij in 1853 voor Lipsius gaf. Hij raadpleegde enkele werken van Lipsius zelf maar bijvoorbeeld ook van Casaubon en Lipsius' leerling Miraeus.²²

²¹ Edward Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd* (Leuven: Drukkery Van Linthout & Cie, 1853); Frédéric De Reiffenberg, 'Juste Lipse', in *Les Belges illustres*, vol. 3 (Bruxelles: A. Jamar et Ch. Hen, 1845), 3, 7–8; Charles Nisard, *Le Triumvirat littéraire au XVIe siècle: Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon* (Paris: Amyot, 1852); 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', 30 juni 1853.

²² Tiziana Provvidera, 'Giusto Lipsio Ed Erasmo Da Rotterdam', *Giusto Lipsio Ed Erasmo Da Rotterdam* XIX, nr. 2 (2013): 373–84, <https://doi.org/10.1400/213738>; Jan Papy, 'Eighteenth-Annual Bainton Lecture', *Erasmus Studies* 22, nr. 1 (1 januari 2002): 11, <https://doi.org/10.1163/187492702X00046>; Prudens Van Duyse, 'Prudens van Duyse's aantekeningen voor zijn lofrede op Lipsius' (Gent, z.d.), G.006158, Boekentoren; Nisard, *Le Triumvirat littéraire au XVIe siècle: Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon*; De Reiffenberg, 'Juste Lipse', 7–8.

Lipsius gevierd

In dit korte hoofdstuk richt ik mij op welke actoren het initiatief namen om Lipsius te herinneren, erbij betrokken waren, welke bedragen zij daarvoor uittrokken en welke voorbereidingen zij namen. Dat kan helpen om de motivaties en de dynamiek die bij de beslissing om Lipsius te monumentaliseren speelde te tonen.

Het beeld in Overijse

Er is wel al literatuur over hoe het beeld van Lipsius in Overijse maar die is vooral over de datum van de eerste plannen om een monument voor Lipsius op te richten incorrect of onvolledig. Katrien Verwinnen schreef voor Onroerend Erfgoed dat de plannen al in 1845 bestonden volgens het archief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten. Het klopt dat dat de oudste brief uit dat archief over het monument van 16 juni 1845 dateert maar Verwinnen liet de beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse buiten beschouwing. Clabots raadpleegde die wel maar schreef incorrect dat de eerste vermelding op 19 oktober 1852 was.²³

De eerste vermelding was namelijk van 13 maart 1841. De gemeenteraad sprak toen de beslissing uit om op de *grand place*, wat nu het Justus Lipsiusplein heet, een monument voor Lipsius te plaatsen. Bijgevolg klopt de conclusie van Clabots dat de gemeente erg snel actie ondernam niet. Zij besliste wel meteen om steun voor haar initiatief te zoeken door inschrijvingslijsten naar de koning, de ministers, de universiteiten en ander functionarissen op te sturen. Pas twee jaar later op 30 juni 1843 volgde een brief aan de gouverneur en provincieraad van Brabant om een financiële bijdrage van de staat en provincie te vragen. Op 20 september 1843 besloot de gemeenteraad bomen die zich op gemeentelijke gronden bevonden ter waarde van 4000 frank te verkopen om het monument maar ook om de gemeenteschool uit te breiden en een nieuwe trap en een *tourette*, wat de betekenis daarvan is, is onduidelijk, in het gemeentehuis te plaatsen. Daarnaast herhaalde de gemeenteraad om alle middelen in te zetten om subsidies van de overheid, provincie, andere staatsorganen te verwerven en inschrijvingslijsten te doen circuleren. Op 3 mei 1845 bepaalde de gemeenteraad op vraag van de commissaris van het arrondissement van Brussel welk bedrag de gemeente wilde toewijden aan het monument. De gemeente maakte 2000 frank van de bomenverkoop vrij voor het monument en zou de provincie opnieuw om een subsidie vragen. De burgemeester zou contact opnoemen met de directeur van schone kunsten om een plan op te stellen en een kostenraming te krijgen. De gemeente besliste ten slotte opnieuw om vrijwillige inschrijvingen te proberen bekomen.²⁴

Op 16 juni 1845 willigde de minister van Binnenlandse Zaken de vraag naar een subsidie in. Het is wat onduidelijk of dat Sylvain Van de Weyer was of Jean-Baptiste Nothomb. Eigenlijk was Nothomb toen nog de minister en betrad Van de Weyer die functie pas in juli maar Van de Weyer had het in zijn volgende brief over de vorige brief die hij op 16 juni schreef. Nochtans verschilde het handschrift en de handtekening ook met die van Van de Weyers brieven. Hij had voorgesteld de buste op kosten van de staat te laten uitvoeren en gaf Overijse 2000 frank en de provincie Brabant 1000 frank subsidie. Op 23 januari 1847 besliste de gemeenteraad om nog eens 500 frank vrij te maken voor de bas-reliëfs die op de sokkel zouden komen. Op 15 maart 1849 liet de secretaris-generaal van het ministerie van Binnenlandse Zaken aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten weten dat de koning de plannen had goedgekeurd. Van de Weyer liet op 30 april 1852 aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten weten dat de geschatte kost van de sokkel 3000 frank was en dat de gemeentelijke administratie 2000

²³ Jean-Baptiste Nothomb of Sylvain Van de Weyer, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten' (16 juni 1845), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Albert Clabots, 'Joost heeft lang moeten wachten', *Zoniën: Geschiedkundig tijdschrift voor Ijse- en Laneland* 17, nr. 2 (1993): 63; Katrien Verwinnen, 'Beeld Justus Lipsius', Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/301759>.

²⁴ 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 26 september 1835, 39, 56, 60, 79.

frank was toegewezen en de provincie 1000 frank. Het is daarbij onduidelijk of het om dezelfde subsidies die al in 1845 genoemd werden gaat of om nieuwe subsidies. Aangezien de bedragen exact hetzelfde zijn is het eerste scenario waarschijnlijker. De geschatte kost van de bas-reliëfs en de inscripties was 2800 frank. Van de Weyer schreef dat de gemeenteraad eerst slechts 1900 frank en later nog eens 240 frank aan die kostenpost had toegewezen, wat dus 360 frank minder is dan wat in de verslagen van de gemeenteraad staat. Op 23 oktober 1852 liet de architect Joseph Dumont die de sokkel ontwierp aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten weten dat hij de burgemeester in Overijse bezocht had om over de kosten van de werken te overleggen. De burgemeester had hem gevraagd te laten weten dat als de overheid zijn salaris voor haar rekening nam de gemeente de *grand place* zou nivelleren en in het algemeen voorbereiden om het monument er te kunnen plaatsen. Hij vroeg een som van 200 frank, de Koninklijke Commissie voor Monumenten volgde die som en ook het ministerie van Binnenlandse Zaken ging ermee akkoord. De aannemer Clement Vleminckx kreeg 3000 frank om de sokkel te verzorgen.²⁵

De gemeente plande nog eens 4000 frank uit te geven aan driedaagse feestelijkheden. Daarvoor gebruikte de gemeenteraad 2000 frank overschot van het budget van 1853, vroeg ze nieuwe subsidies zonder een bepaald bedrag te noemen om de kosten te dekken en zond ze nog eens inschrijvingslijsten uit. Uit de registers van 2 december 1853 en 8 mei 1856 blijkt dat de gemeenteraad om 1500 frank subsidie had gevraagd en dat de werkelijke kost van de feestelijkheden 3218,90 frank bedroeg. Op 13 oktober 1855 keurde de Bestendige Deputatie van de provincie dat goed maar op 8 mei 1856 liet ze de gemeenteraad weten dat de arrondissementscommissaris had laten weten dat de subsidie toch niet uitbetaald kon worden. Of die later alsnog uitbetaald werd is onduidelijk omdat er na 1856 geen jaarlijkse verslagen meer werden opgetekend.²⁶

Volgens de verslagen van de gemeenteraad gaf het gemeentebestuur dus inclusief de kost van de feestelijkheden 5718,90 frank uit aan het standbeeld terwijl de Belgische staat en de provincie het voor 3000 of 4500 frank subsidieerden. Aangezien de 1500 frank subsidie voor de feestelijkheden niet diende om nieuwe kosten te dekken bedroeg de totale kost dus 8718,90 frank. De staat betaalde dus minstens 52 procent van de kosten. Dat ligt in lijn met de vaststelling van Vannieuwenhuyze voor Antwerpen dat de kosten voor de stad meestal ongeveer de helft bedroegen. De kostprijzen van de Antwerpse standbeelden verschilden wel sterk van die van het beeld in Overijse. De goedkoopste uit de negentiende eeuw, de Boduognat van 1861 en de Jordaens van 1886 kostten 27007,20 frank en 23000 frank exclusief bijkomende kosten of 34500 frank inclusief bijkomende kosten. Het standbeeld van Boduognat was dus meer dan driemaal zo duur als het beeld van Lipsius. De kostprijs volgde in dit geval dus de kleinere

²⁵ 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 162; Sylvain Van de Weyer, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten' (31 december 1845), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Nothomb of Van de Weyer, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten'; Édouard Stevens, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten' (13 maart 1849), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Sylvain Van de Weyer, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten' (30 april 1852), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Joseph Dumont, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten' (23 oktober 1852), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Édouard Stevens, 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten' (20 november 1852), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; 'Brief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten aan Sylvain van de Weyer' (5 november 1852), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Mark d'Hoker en Maria De Waele, 'Nothomb, Jean-Baptiste', in *NEVB Online* (Antwerpen: Archief voor nationale bewegingen, z.d.), https://nevb.be/wiki/Nothomb,_Jean-Baptiste; Mark d'Hoker en Luc François, 'Van de Weyer, Sylvain (eigenlijk Jean S.)', in *NEVB Online* (Antwerpen: Archief voor nationale bewegingen, z.d.), [https://nevb.be/wiki/Van_de_Weyer,_Sylvain_\(eigenlijk_Jean_S.\)](https://nevb.be/wiki/Van_de_Weyer,_Sylvain_(eigenlijk_Jean_S.)).

²⁶ Clabots, 'Joost heeft lang moeten wachten', 61–63; 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 16 december 1848, 62, 83.

schaal van Overijse. Desondanks gaf de gemeenteraad aan de kosten niet te kunnen betalen en drong ze aan op de subsidie van 1500 frank.²⁷

Het standbeeld in Leuven

Voor het standbeeld in Leuven kwam het initiatief van de nationale overheid en specifiek van het ministerie van Kunsten en Wetenschappen en de minister Descamps. Hij bevestigde pas op 3 maart 1909 schriftelijk dat de plannen om het standbeeld aan de stad te schenken vaststonden, terwijl hij reeds in diezelfde brief schreef dat het al in mei ingehuldigd zou worden. In dezelfde brief vermeldde hij evenwel een mondeling akkoord dat al eerder zou gemaakt zijn. In tegenstelling tot het beeld in Overijse bleef het project ook helemaal in handen van deze initiatiefnemer. Een nota voor minister Descamps vermeldde voor het eerst op 23 juni 1908 dat er een monument moest komen om ter gelegenheid van het 75^e jubileum van de universiteit van Leuven. Lipsius genoot daarbij de voorkeur boven de geneesheer Rega omdat die eerste bekender was en omdat Rega volgens de minister uit een periode kwam waarin de universiteit decadent was. Die nota schatte die prijs al op 25000 frank en toonde zich daarbij erg bewust van de prijs van vele andere monumenten die ze oplijste: Het standbeeld van Palfijn te Kortrijk van Vinçotte die 30000 frank kostte, het standbeeld van Anneessens van dezelfde kunstenaar dat 21124 frank kostte, het standbeeld van pater Damiaan van Constantin Meunier kostte 20000 frank, de tien beelden van zestiende-eeuwse figuren op de Kleine Zavel kostten elk 19000 frank, het standbeeld van generaal Chazal zou naar schatting 25000 frank kosten, de beelden van het Museum voor Oude Kunst die 6500 frank kostten uitgezonderd de duurste die 9800 frank kostte en *La lutte équestre* van Jacques de Lalaing van 1906 die 50000 frank kostte. Het ministerie koos dus zeer bewust een vergelijkbare prijs.²⁸

Al op 25 september 1908 ondertekenden de minister en de kunstenaar Jules Jourdain een overeenkomst. Dit bepaalde dat Jourdain een standbeeld van Lipsius van wit marmer van ongeveer 3 meter hoog en met een sokkel zou maken. Op 27 februari 1909 ging Descamps akkoord met de vraag van Jourdain van 31 januari 1909 om het standbeeld ook in brons te mogen vervaardigen. De prijs ervan was 25000 frank. Die som bestond uit 7500 frank voor een schets met een schaal van een derde; 7500 frank na de goedkeuring van het definitieve model; de overige 10000 frank zou uitbetaald naarmate het werk vorderde. De Belgische staat betaalde die volledige som zelf. Dat was eerder uitzonderlijk. In het geval van Antwerpen stelde Vannieuwenhuyze dat de stedelijke bijdrage meestal de helft van de totale kost was en dat zelfs wanneer de nationale overheid initiatief nam ze een stedelijke bijdrage verwachtte. Wellicht wilde Descamps met het standbeeld een project realiseren als de eerste minister van het in 1907 opgerichte ministerie van Wetenschappen en Kunsten. De volksvertegenwoordiger Ferdinand Fléchet was daar evenwel kritisch over, in een parlementaire vraag vroeg hij zich onder meer af waarom de regering het standbeeld volledig betaalde in plaats van het voor een zesde te subsidiëren wat volgens hem gebruikelijk was. Descamps antwoordde daarop dat niets de overheid verbood dat te doen.²⁹

De stad Leuven speelde ook wel een rol maar die bleef toch eerder klein. Leuven zorgde ervoor dat de inhuldiging goed georganiseerd werd en bepaalde wie voor de inhuldiging uitgenodigd werd. Aan de uitgenodigden werd een toegangkaart gegeven die ze moesten tonen om op de officiële tribune de inhuldiging bij te wonen. Het stadsarchief bewaart ook een lijst op met 52 kerkelijke

²⁷ Clabots, 'Joost heeft lang moeten wachten', 63; Karen Vannieuwenhuyze, 'Aangedaan van statuomanie' (Onuitgegeven doctoraatsproefschrift, Antwerpen, Universiteit Antwerpen Department Geschiedenis, 2018), 145–46; 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 26 september 1835; 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 16 december 1848.

²⁸ Edouard Descamps, 'Brief aan het stadsbestuur van Leuven' (3 maart 1909), T 004/02 - 675, Algemeen Rijksarchief, Brussel; 'Nota over het standbeeld van Justus Lipsius' (23 juni 1908), T 004/02 - 675, Algemeen Rijksarchief, Brussel.

²⁹ Vannieuwenhuyze, 'Aangedaan van statuomanie', 145–47, 151; 'La vérité sur le "Juste-Lipse" de Louvain', *L'étoile Belge*, 19 mei 1909; Jules Jourdain, 'Brief aan het ministerie van Wetenschappen en Kunsten' (31 januari 1909), T 004/02 - 675, Algemeen Rijksarchief, Brussel; Edouard Descamps, 'Brief aan Jules Jourdain' (27 februari 1909), T 004/02 - 675, Algemeen Rijksarchief, Brussel; Jules Jourdain en Edouard Descamps, 'Overeenkomst over het standbeeld van Justus Lipsius' (25 september 1908), T 004/02 - 675, Algemeen Rijksarchief, Brussel.

hoogwaardigheidsbekleders en 66 civiele genodigden voor het universitair jubileum van 1909. Maar het is niet helemaal duidelijk of die door de stad of door de universiteit werd opgesteld. Een andere lijst bevat genodigden door de stad voor de lunch die de op 9 mei 1909 na de inhuldiging van het standbeeld organiseerde. Naast de ministers en verschillende andere politici nodigde Leuven ook de kranten *L'Étoile Belge*, *La Chronique*, *Le Journal de Bruxelles*, *La Gazette*, *Le Vingtième Siècle*, *Le Petit Blue du Matin* en *La Dernière Heure* uit. Op 3 mei 1909 zond het gemeentebestuur een letter om de hertog van Arenberg en de ministers Davignon van Buitenlandse Zaken, Schollaert van Binnenlandse Zaken en Landbouw, de Lantsheere van Justitie, Liebaert van Financiën, Delbeke van Openbare Werken, Hubert van Nijverheid en Arbeid, Hellebaut van Oorlog, Helleputte van Spoorwegen, Post en Telegrafie en minister Renkin van Koloniën uit te nodigen. De stad gaf dus waarschijnlijk het meeste belang aan de leden van de nationale regering en aan de hertog van Arenberg. De hertog, Engelbert Maria van Arenberg was belangrijk omdat hij dankzij zijn koolmijnen van de rijkste personen in Europa was en bevriend was met het Duitse keizerlijke huis. Hij zetelde sinds 1909 ook in de Duitse Rijksdag voor de Centruumpartij.³⁰

De viering in Overijse van 1947

De viering van het vierhonderdste jubileum van Lipsius' geboorte te Overijse in 1547 ontstond volgens *Het Nieuws van den Dag* uit een samenwerking tussen het Davidsfonds, het gemeentebestuur van Overijse en de harmonie Justus Lipsius. Wie daarbij het initiatief nam en de kosten van de organisatie zijn niet duidelijk. De gemeenteraad kende het feestcomité op 4 oktober alleszins een subsidie van 7500 frank toe. Het belangrijkste hierbij is dat het veel minder exclusief de gemeente of staat, die laatste kwam er nu zelfs niet meer aan te pas, was die de historische herinnering van Lipsius stimuleerde. Zeker dat de harmonie, een erg lokaal verankerd type vereniging, dit mee organiseerde, toont dat het meer de opzet van een lokaal feest had.³¹

³⁰ 'Lijst met genodigden voor het universitair jubileum van 1909' (Leuven, z.d.), 8216, Stadsarchief Leuven; 'Lijst met genodigden voor de lunch na de inhuldiging van het standbeeld van Justus Lipsius' (Leuven, z.d.), 8216, Stadsarchief Leuven; 'Tekst van een brief voor de hertog van Arenberg en de Belgische ministers' (Leuven, 3 mei 1909), 8216, Stadsarchief Leuven; Martin Kohlrausch, 'In de Rijksdag en aan het hof. Arenberg en het Duitse keizerrijk', in *Arenberg. Portret van een familie, verhaal van een verzameling*, onder redactie van Mark Derez, Soetkin Vanhauwaert, en Anne Verbrugge (Turnhout: Brepols, 2018), 144–47; Bertrand Goujon, 'Remaining at the Top of the European Aristocracy. The House of Arenberg from the French Revolution until World War I', *Virtus | Journal of Nobility Studies* 17 (2010): 120.

³¹ Liesbeth De Maeyer, 'Een studie over harmonies en fanfares in Vlaanderen.', *Oostvlaamse zanten* 77, nr. 2 (18 juli 2002): 134, <https://openjournals.ugent.be/oz/article/id/72614/>; 'Overijse: Viering.', *Het Nieuws van den Dag*, 2 oktober 1947; 'Agendapunt nr. 643 van de gemeenteraad van Overijse' (Overijse, 4 oktober 1947), Gemeentearchief Overijse.

Justus Lipsius als vaderlander

Dit hoofdstuk is cruciaal om de beeldvorming van Justus Lipsius van 1853 tot 1947 te begrijpen. Zeker in toespraken bleek de visie op Lipsius als een nationaal figuur immers dominant te zijn. Dat verbaast niet, want de natiestaat beriep zich om zich te legitimeren op historische figuren en plaatste die in een nationaal verhaal. Dit hoofdstuk richt zich op de vraag hoe dat in het geval van Lipsius gebeurde en welke plaats hij in het nationaal verhaal toegewezen kreeg. Een belangrijke factor waar ik op inga, is de rol die de taal daarbij speelde. Ondanks het feit dat Lipsius zijn werken in het Latijn schreef, beriepen vooral Vlaamsgezinden zoals Prudens Van Duyse zich toch op Lipsius' volkstaal.

In de tweede helft van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw kwam Lipsius meestal als Belg naar voren. Op dat vlak was er vooral continuïteit. Taal vormde aanvankelijk een bijdrage bij de inhuldiging van het beeld in Overijse in een Belgisch nationale context, maar in 1909 werd het veeleer een strijdpunt. Bij de herdenkingsviering van de vierhonderdse verjaardag van Lipsius' geboorte in Overijse in 1947 lijkt het geen grote rol te hebben gespeeld. In enkele kranten werd hij wel nog als Belg of Vlaming gezien.

Dit hoofdstuk gaat daarbij eerst in op hoe Lipsius in het Belgisch-patriottisch narratief werd opgenomen. Het volgende onderdeel gaat over de rol van taal in de nationale appreciatie van Lipsius en de veranderende houding tegenover het Belgisch kader. Ten slotte behandel ik in dit hoofdstuk hoe het nationalisme uit de monumenten, schilderkunst en straatnaamgeving naar voren kwam.³²

Lipsius als Belg

Uit de verslagen van de gemeenteraad van Overijse blijkt dat zij hem al bij de eerste plannen om een beeld voor hem op te richten in de eerste plaats als een Belg zagen. In het verslag van de zitting van 30 juni 1843 kopieerde Jean François Kumps, de gemeentesecretaris tot aan zijn dood op 20 juli 1845, een brief van de gemeenteraad naar de gouverneur en de leden van de provincieraad van Brabant. In die brief motiveerde de gemeenteraad waarom het een monument voor Justus Lipsius wilde oprichten.³³

Hierbij plaatste de gemeente zich vooreerst in het bestaande nationale kader. De brief opende namelijk met de stelling dat de gemeenteraad op een moment waar overal monumenten opgericht werden om de herinnering van grote mannen die hun land hebben getekend te bestendigen, unaniem de wens uitsprak om op het centraal plein van de gemeente een monument ter herinnering aan Justus Lipsius op te richten. Hij was volgens de gemeenteraad immers een van de grootste geleerden waar België trots op kan zijn. Dit toont dat de gemeente Overijse zich zeer goed bewust was van de nationale context. In een Koninklijke Besluit van 7 januari 1835 had de overheid immers de oprichting van standbeelden aangekondigd om de nagedachtenis van Belgen die hadden bijgedragen aan de roem van hun natie te eren. In de manier waarop de gemeenteraad van Overijse zich presenteerde, maakte zij duidelijk aan die inspanning te willen bijdragen. Lipsius zou volgens de gemeenteraad ook zelf hebben willen bijdragen

³² Voor de toespraken bij de inhuldiging van het beeld in Overijse zijn er verschillende krantenartikels beschikbaar. Maar de inhoud van de artikels verschilt nauwelijks en is bij sommige kranten zelfs exact hetzelfde. Die toespraken zijn in alle artikels hetzelfde. Daarom heb ik ervoor gekozen om niet steeds naar alle artikels te refereren, maar naar het artikel uit *L'Indépendance Belge*. Bovendien werd dat artikel ook in het Belgisch Staatsblad gekopieerd, waardoor het een nationale goedkeuring verkreeg. 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', 30 juni 1853; 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', *Le Moniteur belge* 23, nr. 181 (30 juni 1853): 2052–54; 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', *Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées*, 30 juni 1853; 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', *Journal de Bruxelles*, 1 juli 1853; 'Inauguration de la statue de Juste Lipse', *L'étoile Belge*, 2 juli 1853; 'Inauguration de la statue de Juste Lipse (Fin.)', *L'étoile Belge*, 3 juli 1853.

³³ 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 26 september 1835, 56.

aan de glorie van zijn land. Dat zou volgens de gemeenteraad de reden geweest zijn dat hij terugkeerde naar België in plaats van op voordelige aanbiedingen van buitenlandse vorsten in te gaan.³⁴

Een reden dat de gemeenteraad in deze brief zo sterk hamerde op Lipsius rol voor de Belgische natie was de wil om de provincieraad te overtuigen van het belang van het geplande monument. De gemeenteraad vroeg namelijk om een subsidie voor “cette oeuvre toute nationale”. Het lijkt evenwel geen geveinsd nationaal sentiment geweest te zijn. In andere vermeldingen van Lipsius in de verslagen van de gemeenteraad werd hij “notre compatriote” genoemd. Dat duidt erop dat ook wanneer de gemeenteraad geen materiële reden had om hem vanuit een nationaal perspectief te benaderen, ze dat toch deed.³⁵

Ook tijdens de inhuldiging werd benadrukt dat Overijse met het beeld van Lipsius zijn deel volbracht van een bredere nationale inspanning. Zowel de minister van Binnenlandse Zaken Ferdinand Piercot als de rector van de Leuvense universiteit, de historicus Pierre Xavier François de Ram, benadrukten in hun toespraak het belang dat zij aan monumenten en het beeld in Overijse hechtten. Voor De Ram was naar het verleden terug kijken ook een zaak van de toekomst. Hij meende dat een volk dat vertrouwen heeft in zijn toekomst, van alles houdt en eert wat groot en nobel was in zijn verleden. Hiermee voegde hij zich bij de visie die in het Koninklijk Besluit van 1835 was uitgestippeld. Het vertrouwen in de toekomst was voor De Ram hem de reden dat er in België sinds de onafhankelijkheid een vlijtige herinneringscultus was ontstaan. Door die cultus werd duidelijker wat de bijdrage van België en zijn grote mannen in de loop der eeuwen aan de letteren, kunsten en wetenschap is geweest. Hij maakte in zijn toespraak dus geen onderscheid tussen de Zuidelijke Nederlanden van voor de Belgische onafhankelijkheid en België. Ook het idee dat de geschiedenis vooruitgang kent door een selecte groep grote mannen blijkt hieruit. Zij vertegenwoordigden de roem van de natie. Hij vestigde er de aandacht op dat niet enkel vermogende steden maar ook kleine gemeenten standbeelden oprichtten voor de bekende mannen die er geboren waren. In Overijse zag hij nog een rurale gemeente die aan die nationale cultus bijdroeg. Daar zou het hele land een daad van verlicht patriottisme in zien. Dus dat kleinere gemeenten zoals Overijse deelnamen was belangrijk, omdat er zo een idee van eenheid van de natie kon ontstaan. Zo schreef De Ram het beeld van Lipsius in, in wat soms als een nationaal pantheon over het volledige grondgebied beschouwd werd. Hierbij werden figuren uit verschillende tijdvakken samengebracht, omdat zij bijdroegen tot de opgang van het vaderland. De nationale cultus waar de Ram over sprak impliceerde dus een richting in de geschiedenis die tot de natie leidde. Een mogelijke verklaring voor het idee dat de nationale helden herinneren belangrijk is voor de toekomst van een volk vanuit dat oogpunt is dat die helden na te volgen wegbereiders waren. Hun volk kon door hen te volgen zijn pad verderzetten.³⁶

Piercot verbond net als De Ram het heden, het verleden en de toekomst. Hij sprak het geluk uit waarmee de regering zich verbond met nationale bewegingen die in het heden België's glorie en vroegere grootheid eerden en als voorbeeld voor de toekomst konden dienen. Piercot maakte dus duidelijker welk doel monumenten hadden. Hij wijdde het grootste deel van zijn toespraak dan ook aan een toelichting van de visie op monumenten van de regering. Dat kwam grotendeels overeen met die van De Ram, die als vertegenwoordiger van de Leuvense universiteit ook vooral op de natie focuste. Hij zag het beeld als een veruitwendiging van een al lang bestaande bewondering voor Lipsius, als een van de grootste erudieten en schrijvers van zijn eeuw. Het moest een nationaal verlangen voor publieke herkenning vervullen. Het was een eerbetoon voor een man die voor geestelijke vooruitgang had gezorgd en België een plaats in de wereldgeschiedenis gaf. Grote mannen eren diende dan ook om het belang van België in de verf te zetten:

³⁴ ‘Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse’, 56; Tollebeek en Verschaffel, “‘A Profitable Company’”. Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België’, 224; Verschaffel, ‘Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren’, 26.

³⁵ ‘Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse’, 26 september 1835, 60, 79; ‘Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse’, 16 december 1848, 53.

³⁶ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overijssche’, 30 juni 1853; de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 6–7; Tollebeek en Verschaffel, “‘A Profitable Company’”. Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België’, 223–24.

“de l’enflammer d’un juste sentiment d’orgueil pour tout ce qui peut contribuer à relever la patrie dans l’opinion du monde.”³⁷

Een voorwaarde voor die verheffing van het vaderland was het politiek bestaan van een volk. Dat zou zich door een dergelijk eerbetoon dan weer aan zijn geschiedenis hechten en vaderlandse trots koesteren. Hij vond dat België daar succesvoller in was dan andere naties. Hij wees daarbij op monumenten en kunstwerken in de steden en de openbare gebouwen die aan de roem van de grote mannen hulde brachten: “Le bronze, le marbre et la toile reproduisent partout leur image ou les actions les plus éclatantes de leur vie.”³⁸ Hij stelde dus publieke monumenten, beelden in of op de gevels van publieke gebouwen en schilderijen aan elkaar gelijk. Alle hadden ze de functie de natie te roemen en zijn uitspraak bevestigt dat de publieke beelden als een nationaal pantheon werden opgevat. In hun toespraak en lofrede betuigden burgemeester Ferdinand-Marie Vandevelde, rector De Ram en de Gentse dichter en stadsarchivaris Prudens Van Duyse ook hun dankbaarheid voor die inspanning. Vandevelde loofde de gulheid van de overheid, die wetenschapsgezind was en wat groots en nobel was beschermd.³⁹ Het was ook een pragmatische wijze om het Belgisch gevoel in het heden te stimuleren. Piercot verklaarde dat de nationale regering het tot haar taak nam om niet slechts degenen die het land luister brachten te belonen, maar ook om hen er zelf toe aan zetten door grote mannen te herdenken. Daarom beriep zij zich op kunstenaars en hielp ze provinciale en gemeenschappelijke besturen om monumenten die de grootsheid van de natie aanbelangden, op te richten. De regering kon op die manier mee bepalen welke kunst Belgische kunstenaars produceerden en op welke manier de provincies en gemeentes hun monumenten invulden. In die zin diende het oprichten van monumenten dus niet alleen om tot nationale trots te inspireren, maar ook om de provincies, gemeenten en de kunst nationaal te maken.⁴⁰

De toespraken van Piercot en De Ram waren dus opvallend gelijklopend. Een verklaring daarvoor kan zijn dat de universiteit zichzelf aan de hand van de nationale helden wilde legitimeren. Naast een Belgisch pantheon ontwikkelde ook de universiteit immers haar eigen pantheon. De figuren die de universiteit daarin eerde, waren vaak ook deel van het nationaal pantheon. Hun doel was de universiteit in grotere gehelen te integreren. Justus Lipsius was iemand die vaak terugkwam in dat universitair pantheon. Bij het vijftigjarige jubileum van de Leuvense universiteit in 1884 was er een historische stoet met praalwagens. De stoet pronkte met het universitair verleden en grote namen kregen daar een belangrijke rol in. Dat was het duidelijkst in de Wagen van de Beroemde Mannen, waarop Lipsius naast paus Adrianus VI, Vesalius, Puteanus, Mercator, Dodoens, Moretus en Erasmus stond. Daarnaast was er bijvoorbeeld een praalwagen die Lipsius die de aartshertogen Albrecht en Isabella onderwees, voorstelde. Lipsius was daarbij samen met Erasmus het meest vooraanstaand. Zij werden als de grootste intellectuelen van hun tijd gezien. De universiteit liet François Flameng ook een schilderijencyclus maken in de Universiteitshal die de universiteitsgeschiedenis als een geheel moest evoceren. Omdat hij in 1923 stierf, moest Georges de Greetere zijn ontwerpen uitvoeren voor ze in 1927 te zien waren. Een van de schilderijen stelde een pantheon voor, dat in een groepsportret de geschiedenis van de universiteit wilde samenvatten. Lipsius stond erin afgebeeld in een groepje met Thomas Morus en Erasmus.⁴¹

Ook in 1853 was die integratie van het nationale en het universitaire pantheon al het geval. Rector de Ram verbond de nationale helden en universitaire groten en zo ook de universitaire en nationale geschiedenis expliciet aan elkaar. Hij merkte op dat de roem die Lipsius vergaarde, betrekking had op de

³⁷ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853, 1.

³⁸ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 1.

³⁹ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853; de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 13; Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853, 256–57.

⁴⁰ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853.

⁴¹ Tom Verschaffel, ‘Godsdienst, Vaderland, Vrijheid En Wetenschap: De Historische Zelfrepresentatie van de Leuvense Universiteit (1859-1935)’, in *Leuven / Louvain-La-Neuve. Kennis Maken*, onder redactie van Jan Roegiers en Ignace Vandevivere (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2001), 199–203; Machteld Vandeweyer, ‘Leuven loven’ (Onuitgegeven masterproef, Leuven, KU Leuven Faculteit Letteren, 2019), 12–14.

Leuvense universiteit. Meer nog, volgens hem vormde de Leuvense universiteit bijna alle historische figuren die het België van 1830 tot haar verleden rekende. De universiteit zou hen zelfs tot patriottisme geïnspireerd hebben: “Plus qu’on ne le pense peut-être aujourd’hui, l’ancienne Alma Mater savait inspirer à ses enfants, avec l’amour de la science et de la foi, et avec le respect dû à l’autorité, les sentiments généreux et énergiques du patriotisme.”⁴²

Lipsius werd niet enkel als Belgisch opgeëist, maar hij werd ook zelf als een Belgisch patriot beschouwd. Dat was in elk van de bewaarde toespraken het geval. Vandevelde verklaarde dat hij zich aan kardinaal Granvelle in Rome en later aan de universiteit van Jena verbond, slechts met het doel de wetenschappelijke kennis te vergaren om naast Scaliger en Casaubon een van de belangrijkste geleerden van zijn tijd te worden. Dat hij van 1579 tot 1591 de leerstoel in de geschiedenis in Leiden bezette, zou enkel zo zijn omdat hij op dat moment de onrust in zijn land ontvluchtte. Daar bestond voor Vandevelde geen twijfel over, aangezien Lipsius zodra het kon, naar zijn geboortestreek terugkeerde. Hij sloeg grote aanbiedingen van buitenlandse prinses af; om in Leuven te charmeren, te verbazen, door soevereinen gehoord te worden en zijn werk aan Europe op te leggen. Met die soevereinen doelde hij waarschijnlijk op de aartshertogen Albrecht en Isabella, die werkelijk een les van Lipsius volgden bij hun Blijde Inkomst in Leuven. Piercot duidde zijn terugkeer als een uiting van vaderlandsliefde omdat hij zoveel van zijn land hield dat hij niet onder een vreemde hemel wilde sterven.⁴³ Zo wilde hij ook bewijzen dat Lipsius niet slechts Belgisch was door zijn geboorteplaats, maar door zijn hele levensloop. In Leuven kende hij volgens Piercot ook zijn grootste momenten, zoals dus de les aan de aartshertogen:

Mais Juste Lipse était, avant tout, Belge par le cœur, autant que la naissance. Né dans cette commune, il ne consentit pas à finir ses jours sous un ciel étranger; et après avoir visité successivement toutes les cités où brillait le flambeau de la science, il se fixa non loin d’Overysse, dans cette ville célèbre, au sein de cette Université qui réunissait les hommes les plus distingués de l’époque.

*C’est là qu’il vécut entouré de nombreux auditeurs. C’est là qu’il reçut à ses leçons, la visite de souverains, protecteurs des lettres, fiers de posséder un pareil trésor dans leurs Etats et jaloux d’entendre cette parole puissante qui remplissait le monde d’une légitime admiration.*⁴⁴

Van Duyse vond zelfs dat Lipsius waardevol en herdenkingswaardig was, juist omdat hij van zijn land hield. Volgens hem zou zijn enige doel zijn geweest de eer van de Belgen hoog te houden. Zo creëerde hij ook het gevoel dat de inhuldiging van het beeld niet alleen een eerbetoon aan Lipsius was, maar dat het ook in zijn geest was:

*Groot man, onsterflik is uw waerde
Omdat uw land u heilig bleef:
Geen plekken loeg u toe op aerde
Als Overijsches beemd en dreef.
[...]
Als een Romein der oude tijden,
Spraekt ge: “Ik wil mij den lande wijden;
Ik wil voor loon en kroon zijn gunst”.*

*Vrij mag daerom uw name blinken
Op ’t stoomtuig, die beschavingszuil;
Daerom zal hij in nacht niet zinken,*

⁴² de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 12.

⁴³ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853; Roegiers, ‘Justus Lipsius, academicus’, 31.

⁴⁴ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853, 2.

*Al ging zoo menig ander schuil;
Daerom wil, bij verrukt herdenken,
De bard een rozenkrans u schenken,
Door onverjaerbren dank getrenst,
En roemt uw reine kunstuitstraling,
Die andren schat, noch prijsbehaling
Dan de eer der Belgen heeft gewenscht.*⁴⁵

De Ram zag bovenop de ‘vaderlandslievende’ terugkeer naar Leuven ook Lipsius’ les aan de aartshertogen na hun Blijde Inkomst te Leuven in 1599 als patriottisch. De nieuwe vorsten zouden in België hoop hebben gebracht. België zou er de leiders van een nationale regering en de stichters van een dynastie in gezien hebben, in plaats van bestuurders van een vreemde macht. Hiermee beriep De Ram zich op de mythe van de vreemde overheersingen. Dat was de opvatting dat België bijna altijd door vreemde overheersers bestuurd werd. Die opvatting klopte niet omdat de onderdanen van de vorsten die de Zuidelijke Nederlanden bestuurden hen over het algemeen als legitieme vorsten zagen. In die mythe was er ook een afwisseling met goede vorsten die rust en welvaart brachten zoals uit deze visie op Albrecht en Isabella als proto-nationale vorsten ook blijkt. Ook Lipsius zou gebeden hebben dat de aartshertogen een dynastie konden voortbrengen en voor België dat zich begon te herstellen na jaren van onderdrukking, oorlog, anarchie en wanorde. Maar het zou nog tot Leopold I duren voor zijn wensen uitkwamen. Zo schiep De Ram een continuïteit tussen Lipsius en het onafhankelijke België.⁴⁶

Naast deze vergelijking vermeldde De Ram bijvoorbeeld ook dat Lipsius’ beschermheer in Jena al een prins van het huis Saksen-Coburg was, net als Leopold I die de Belgische onafhankelijkheid consolideerde. Hiermee verwees hij waarschijnlijk naar de Ernestijnse tak van het huis van Saksen die er regeerde. Hij zocht dus nadrukkelijk naar die elementen van continuïteit tussen Lipsius’ tijd en het negentiende-eeuwse België. Zo’n zoektocht naar continuïteit hielp om de geschiedenis van België als een eeuwenoud en samenhangend verhaal te vertellen. Dat was nodig om het bestaan van de natiestaat te legitimeren.⁴⁷

Het motief van Lipsius’ vaderlandslievende terugkeer naar Leuven lijkt zijn oorsprong te hebben in *Justus Lipsius als vaderlander beschouwd* van de Leuvense archivaris Edward Van Even. Het was al in 1848, toen hij nog geen archivaris was maar hulpbibliothecaris van de Leuvense universiteitsbibliotheek, in twee artikels in *De Eendragt* verschenen. Omdat dit tijdschrift weinig verspreid was in Brabant, werd de tekst naar aanleiding van de inhuldiging van het beeld in Overijse in 1853 herdrukt en bijgewerkt.⁴⁸ Van Even beargumenteerde erin dat Lipsius dat beeld vooral verdiende “om zyne onbekrompene vaderlandsliefde.”⁴⁹ Hij interpreteerde Lipsius’ keuze voor Leuven, waar hij relatief weinig verdiende, ondanks de winstgevende posten die vele vorsten hem aanboden, als een teken van die vaderlandsliefde:

*Ware hy een dier geldzuchtige wezens geweest, die, met geest en hart aen ‘t stof geklonken, om een handvol geld en land en landgenoot kunnen vergeten, waerschylyk hadde hy den wensch van de bezorgers der leuvensche Hoogeschool te leur gesteld [...] Doch hy bezat een regtschapen hart, en de verleidingsmiddelen des vreemden, in stede van zyne vaderlandsliefde te smooenen, deden, als t’ ware, dit heilig vuer in hem feller ontbranden.*⁵⁰

⁴⁵ Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853, 255.

⁴⁶ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 7–8, 10–12; Verschaffel, ‘Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren’, 25.

⁴⁷ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 8; Verschaffel, ‘Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren’, 25–26.

⁴⁸ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 1; Gilbert Huybens, ‘Edward Van Even, leven en werk’, *Ethnologia Flandrica jaarboek van de Leuvense vereniging voor volkskunde* 15 (2000): 14.

⁴⁹ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 4.

⁵⁰ Van Even, 8–9.

Een Nederlandstalige brief van Lipsius aan het bestuur van Leuven waarin hij over zijn verlangen om naar Leuven te komen ondanks betere aanbiedingen elders schreef, was voor Van Even een uitdrukkelijk bewijs van zijn vaderlandsliefde.⁵¹

In de toespraken bij de inhuldiging van Lipsius' standbeeld te Leuven in 1909 was een soortgelijke patriottische voorstelling van Lipsius aanwezig. De minister van Wetenschappen en Kunsten Edouard Descamps en de Leuvense burgemeester Leo Collins benaderden Lipsius als een nationaal figuur. De Leuvense rector Adolphe Hebbelynck had in het geheel van zijn toespraak wel veel meer aandacht voor de universiteit en voor de stad Leuven dan voor België. Slechts in één passage haalde hij de nationale context aan. Hier lijkt er dus wel sprake te zijn van een verandering, maar het is niet helemaal duidelijk hoe betekenisvol die is. De context verschilde van die waarin De Ram en van Hebbelynck hun toespraak hielden. De Ram sprak slechts over een monument dat een band had met de universiteit, terwijl de inhuldiging van het standbeeld in Leuven kaderde in de feestelijkheden van het 75-jarige jubileum van de universiteit.⁵²

Toch waardeerde Descamps Lipsius in de inleiding van zijn rede als een nationaal figuur:

*Lorsqu'un peuple s'élève à une plus grande conscience de soi et qu'il se confronte avec les images de son passé, il peut lui arriver de retrouver dans ces images des types de ses destinées historique, de vivantes préfigurations de ce qu'il devait être, des combinaisons déjà réalisées de ce que découvrent en lui le plus attentives analyses. En nous recueillant devant cette statue de Juste-Lipse que le Gouvernement donne à la ville universitaire, nous pouvons, ce semble, reconnaître en celui que nous honorons, un homme qui glorifie non pas seulement l'art ou la science ou l'érudition considérée en général, mais ces énergies spéciales, ces modes d'être, de sentir et de se manifester en lesquels nous nous plaisons à découvrir quelque chose qui est à nous, qui est de nous, qui s'enracine chez nous. Maints traits de sa physionomie concourent à déterminer, à une époque où la Belgique fut sur le point d'affirmer définitivement son existence propre et indépendante, la figure qui se réalise en notre et continuera de s'y réaliser de plus en plus à mesure que cette existence autonome s'affirmera dans sa volonté de vivre et de progresser.*⁵³

Net als zijn voorgangers in 1853 dacht Descamps uit het nationaal verleden te kunnen leren. Maar wat anders was bij hem is dat Lipsius niet enkel een voorbeeldfunctie vervulde maar ook dat hij typisch Belgisch was. De kenmerken van een volk lagen volgens hem al in het verleden vast. Een historisch figuur zoals Lipsius zou dan typisch Belgische 'energieën' hebben die in België zelf wortelen. Hij zag België als een organische eenheid, met een identiteit die vanzelf tot stand was gekomen. Het was iets wat er altijd was geweest, daarom sprak hij ook van beelden van zijn verleden, prefiguraties en reeds gerealiseerde combinaties. In die zin konden de eigenschappen van Lipsius ook helpen om te begrijpen in welke vorm het onafhankelijke België zich verder zou ontwikkelen. Bij Descamps was het idee van een continuïteit nog nadrukkelijker aanwezig, omdat hij de essentie van de natie, de nationale manier van zijn uitdrukkelijk terug in de tijd plaatste. Daarmee was zijn nationalisme duidelijk primordiaal. Dat getuigt van een visie die ervan uitging dat er slechts een enkele van nature vaststaande etnische identiteit was, los van processen in de menselijke geschiedenis.⁵⁴ Ook uit zijn woordgebruik blijkt het nationale denkkader van Descamps. Hij gebruikte *Belge* of *Belgique* zeven keer en *patrie* vijf keer. Vier van de vijf keer dat hij *patrie* gebruikte sprak hij van "sa patrie", Lipsius' vaderland bedoelend. Hij gebruikte achttien keer

⁵¹ Van Even, 9.

⁵² Descamps, 'Discours du baron Descamps'; Leo Collins, 'Discours de M. Collins, Bourgemestre de Louvain', in *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909* (Leuven, 1909), 54–56; Adolphe Hebbelynck, 'Discours de Mgr Hebbelynck', in *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909* (Leuven, 1909), 56–59.

⁵³ Descamps, 'Discours du baron Descamps', 43–44.

⁵⁴ Kanchan Chandra, *Constructivist Theories of Ethnic Politics* (OUP USA, 2012), 19.

nous en notre. Hij verwees er vooral mee naar België of Belgen zoals in: “nous nous plaisons à découvrir quelque chose qui est à nous, qui est de nous, qui s’enracine chez nous.” Zo legde hij ook de agency in het herinneren en herkenning vinden in Lipsius bij het Belgische volk.⁵⁵

In zijn slot eiste Descamps Lipsius echter minder nadrukkelijk als Belg op: “Je remets à la ville de Louvain ce bronze qui glorifie un Belge illustre, son concitoyen de naissance presque, tout au moins d’adoption.”⁵⁶ Het is dus mogelijk dat hij ook beseftte dat bijvoorbeeld een standbeeld ervoor zorgde dat Lipsius als Belg werd gezien en dat België hem zo ‘adopteerde’.

Wat de Belgische identiteit was die Descamps in Lipsius herkende, concreet was, verduidelijkte hij niet. Uit een korte passage lijkt hij zijn idee van wat een Belg is, geïnspireerd te hebben op Henri Pirenne. Die zag België als een microkosmos van West-Europa door de samenkomst van de Germaanse en Romaanse cultuur. Descamps sprak over België als een linguïstisch grensland, waar de Germaanse en Romaanse talen elkaar ontmoetten en doorkruisten. Dat herkende hij in Lipsius’ opleiding: “Les années d’éducation de Juste-Lipse le font donc passer dans des milieux différents, flamand, wallon, allemand dans ce pays de frontière linguistique où le monde roman et le monde germanique se rencontrent et s’interpénètrent.”⁵⁷

Daarnaast associeerde hij Lipsius ook met nog belangrijkere Belgische groten, zoals Peter Paul Rubens. Zo leek Lipsius een stuk van zijn belang aan Rubens te ontlenen:

*La fin de sa vie coïncide avec les débuts brillants de l’homme qui devait être la gloire la plus éclatante de la Belgique sous le règne d’Albert et Isabelle et au delà. Je veux dire Rubens. Le plus précieux portrait que nous ayons de Juste-Lipse est dans le tableau dit improprement Les Quatre Philosophes [...] C’est une des œuvres les plus décisives des débuts du grand maître.*⁵⁸

Dergelijke associaties hielpen ook om het verhaal van nationale groten samenhang te verlenen. De grootheid van Rubens en Lipsius voedden elkaar hier immers. Rubens zorgde ervoor dat het beeld van Lipsius treffend vastgelegd werd en dat schilderij was dan weer beslissend voor diens succesvolle loopbaan. Dat ook Rubens de Belgische roem moest hooghouden, toonde eerder onderzoek ook al aan. Maar dit citaat biedt ook een meer inzicht in het Belgische pantheon: de groten werden daarbij minstens bij deze gelegenheid ook zelf in een hiërarchie ondergebracht. Dat Lipsius daarbij onder Rubens stond, heeft mogelijk te maken met de internationale uitstraling van de schilderkunst. Het roemrijke artistieke verleden kon immers een historische en culturele eigenheid evoceren. De beelden van beeldende kunstenaars waren dan ook talrijk, hoewel België ook graag met haar wetenschappers uitpakte. Waarschijnlijk was de belangrijkste overweging om Rubens boven Lipsius te plaatsen dat zijn internationale faam groter was. Zo werd het standbeeld dat Rubens in 1840 in Antwerpen kreeg, aan de Schelde geplaatst zodat vreemdelingen die de haven bezochten de Belgische roem wereldwijd zouden verspreiden.⁵⁹

Descamps benadrukte echter ook Lipsius’ internationale reputatie. Rector Hebbelynck citeerde in dit verband de Franse historicus Charles Nisard:

⁵⁵ Descamps, ‘Discours du baron Descamps’.

⁵⁶ Descamps, 54.

⁵⁷ Descamps, 44–45; Henri Pirenne, *Histoire de Belgique: des origines au commencement du 14e siècle* (Bruxelles: Henri Lamertin, 1902), VIII–IX; Anton van der Lem, ‘Het nationale epos: Geschiedenis in één greep’, in *De palimpsest: Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000*, onder redactie van Jo Tollebeek, Tom Verschaffel, en Leonard H. M. Wessels (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2002), 186–87.

⁵⁸ Descamps, ‘Discours du baron Descamps’, 53.

⁵⁹ Descamps, 48; Verschaffel, ‘Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren’, 25–26; Evens, ‘De openbare heldenverering in Antwerpen. Het oprichten van standbeelden als uitdrukking van maatschappelijke tendensen en discussies (1830-1914)’.

Il n'est pas de nations qui ne dussent être fière d'avoir pour compatriote un homme tel que Juste Lipse et qui ne l'honorent en lui rendant quelque hommage éclatant destiné à perpétuer sa gloire et leur reconnaissance. Et pourtant, tandis que la place publique de Rotterdam nous montre avec orgueil la statue d'Érasme, la place publique de Louvain attend encore celle de Juste Lipse !⁶⁰

Nisard stelde het hier als een soort plicht van de verschillende naties voor om hun nationale helden erkenning te geven. De interpretatie die Hebbelynck aan dat citaat gaf, focuste wel eerder op Leuven dan op België. Hij merkte namelijk op dat dankzij het initiatief van Descamps en de gemeentelijke steun, Leuven niet meer jaloers hoefde te zijn op Rotterdam. Toch neemt dat het nationalistische teneur van het discours niet weg, aangezien de redenen voor de geëvoerde jaloezie nationaal van aard waren.⁶¹

De sfeer waarin de inhuldigingen plaatsvond was dan ook nationaal. Zo werd in 1853 na de toespraken van Vandevelde en Piercot “Vive le roi !” en “Vivent les princes !” geroepen. Daarna speelde de harmonie van Overijse de *Brabançonne*. Volgens het *Liber Memorialis* van het universitair jubileum van 1909, was de Bondgenotenlaan, toen nog ‘Statiestraat’ genoemd, getooid met de kleuren van België, de stad Leuven en de universiteit. Het zou een “ravissant coup d’oeil” geweest zijn.⁶² Zo werd volgens *Courrier de l’Escaut* het doek van het standbeeld gelicht en de *Brabançonne* ingezet terwijl er applaus weerklonk bij deze onthulling. Ook al voor de toespraak van Descamps klonk een *Brabançonne*. De inwoners van het plein, dat toen het Brabantplein heette, werden verzocht te vlaggen ter gelegenheid van de inhuldiging.⁶³

Het is niet erg duidelijk in hoeverre het publiek en de bevolking van Overijse en Leuven meegingen in deze nationale sfeer. In Overijse had Lipsius voor de inhuldiging, volgens Van Even, nauwelijks naambekendheid. Hij beschreef hoe hij vijf jaar eerder bij een bezoek aan Lipsius’ ouderlijk huis besloot om na te vragen aan inwoners van Overijse of zij hem kenden. De enige die daarop kon antwoorden, was de koster die een anekdote over Lipsius kon navertellen. Bovendien waren er in de vorige volkstelling van 1846 in Overijse enkel Nederlandstaligen geteld. Wellicht begrepen velen de Franstalige toespraken van Vandevelde, De Ram en Piercot niet. De gemeenteraad wilde er nochtans ook voor de inwoners een feest van maken. Daarom legde de gemeenteraad een programma van drie dagen vast om de inhuldiging te vieren. Er zouden feesten, bals, spelen, een festival en de uitreiking van herinneringsmedailles zijn. De inhuldiging maakte zeker indruk op een anonieme dichter uit Overijse. Hij maakte na de inhuldiging een gedicht over Lipsius.⁶⁴ De inhoud van dat gedicht zelf is niet bijzonder patriottisch, maar hij maakte er ook een lied bij dat Lipsius als Belg zag:

*Wat is 't dat de oogstmaend ons beloofi?
Goed nieuws, o Belg, God zy geloofd!
Ach leefde onzen borger!
Het beëld der oude souvereyn*

⁶⁰ Nisard, *Le Triumvirat littéraire au XVIe siècle: Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon*, 148; Hebbelynck, ‘Discours de Mgr Hebbelynck’, 59.

⁶¹ Nisard, *Le Triumvirat littéraire au XVIe siècle: Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon*, 148; Hebbelynck, ‘Discours de Mgr Hebbelynck’, 59.

⁶² ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853; *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l’Université Catholique de Louvain: 1834-1909* (Leuven, 1909), 42.

⁶³ ‘Au monument Juste Lipse’, *Le Petit Blue du Matin*, 10 mei 1909; ‘Le jubilé du 75me anniversaire de la restauration de l’Université Catholique de Louvain’, *L’Avenir Du Luxembourg*, 10 mei 1909; ‘Les fêtes de Louvain’, *L’indépendance Belge*, 11 mei 1909; ‘Les fêtes du 75e anniversaire de la restauration de l’Université catholique de Louvain’, *Le Vingtième Siècle*, 10 mei 1909; ‘Les fêtes jubilaires de l’Université catholique’, *Journal des Petites Affiches de l’arrondissement de Louvain*, 9 mei 1909; ‘Les fêtes jubilaires de l’Université de Louvain’, *Courrier de l’Escaut*, 10 mei 1909; ‘Les fêtes jubilaires de Louvain’, *Journal de Bruxelles*, 10 mei 1909.

⁶⁴ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 3; *Population. Recensement général*. (Bruxelles: Le ministre de l’intérieur, 1849), 265; ‘Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse’, 16 december 1848, 53, 59; *Inhuldiging van Justus Lipsius’ borstbeeld, in de gemeente Overysse, den 28 junius 1853*; Clabots, ‘Joost heeft lang moeten wachten’, 54–55.

*Zal met een Belg onz blydschap zyn
Ach leefde onzen borger.*⁶⁵

Deze dichter was waarschijnlijk wel een van de best opgeleide inwoners van Overijse. Volgens Francis Stroobants kan het de onderwijzer, gemeenteontvanger, handelaar in koloniale waren en schrijver Victor De Veen of hoofdonderwijzer, postontvanger en letterkundige Eugeen-Jozef Rigaux geweest zijn. Volgens Stroobants hadden beiden onvoldoende vorming om het gedicht zonder hulp te schrijven. Daarom acht hij het meest waarschijnlijk dat Rigaux de auteur is en daarbij hulp kreeg van Van Duyse, met wie hij het onderwijskundige tijdschrift *De Toekomst* later zou oprichten.⁶⁶ Foto's op postkaarten wijzen erop dat bij de inhuldiging van het standbeeld in Leuven er erg veel volk aanwezig was. Het lijkt er dus eerder aangeslagen te hebben. Achter de tribune waarop de autoriteiten stonden, bevond zich veel publiek en er volgden ook mensen de inhuldiging vanop balkons. Descamps richtte zich tijdens zijn toespraak wel vooral tot de officiële genodigden. Hij stond met zijn gezicht naar hen toe terwijl zijn rug naar de rest van het publiek gekeerd was dat vanop de straat naar de tribune waarop de officiële genodigden en de autoriteiten stonden, keek.⁶⁷

De herdenkingsviering van de vierhonderdste verjaardag van Lipsius' geboorte in Overijse in 1947 lijkt veel minder nationaal geweest te zijn. Frans Demol, die tijdens de viering naar eigen zeggen tussen tien en twaalf jaar oud was, ervoer het vooral als een plaatselijke gelegenheid. De enige toespraken waar krantenartikelen en het feestcomité over schreven waren die van de Leuvense rector Honoré Van Waeyenbergh en burgemeester Heylen. Die zijn niet bewaard. In tegenstelling tot in 1853 en 1909 was er dus geen minister aanwezig om de nationale regering te vertegenwoordigen. Wel vroeg het feestcomité nog aan de inwoners om te vlaggen. Ook werden de plechtigheden bij de viering afgesloten met de *Brabançonne*. In krantenartikelen werd Lipsius wel nog als een nationaal figuur voorgesteld. De Gentenaar interpreteerde zijn keuze voor de universiteit van Leuven bijvoorbeeld nog als een daad van

⁶⁵ *Inhuldiging van Justus Lipsius' borstbeeld, in de gemeente Overijssche, den 28 junius 1853, 8.*

⁶⁶ Stroobants, 'Verassing bij de inhuldiging van het Lipsius' borstbeeld in 1853. Op speurtocht naar een anoniem Lipsiusverheerlijker', 137–40.

⁶⁷ *Postkaarten van de inhuldiging het standbeeld van Justus Lipsius, z.d., Postkaart, z.d., Stadsarchief Leuven.*

vaderlandsliefde: “Zijn gevoelen als Belg, deden hem het vaderland verkiezen boven de benijdenswaardige glorie die hem ’t allenkante wenkte.”⁶⁸

Taal en vaderlandsliefde

Hoewel Lipsius, zoals de andere humanisten, zijn grote werken in het Latijn schreef, loofden heel wat van zijn bewonderaars zijn liefde voor zijn moedertaal. Aanvankelijk gebeurde dat in een Belgisch kader. In *Justus Lipsius als vaderlander beschouwd* loofde Van Even Lipsius voor zijn genegenheid voor het Nederlands. Daarbij deed hij het feit dat Lipsius in het Latijn schreef af als een fout van zijn tijd, die Lipsius onmogelijk kon vermijden. Zo kon hij toch nog het idee dat Lipsius zich erg veel inzette voor het Nederlands beargumenteren:

*De groote man toonde in vele omstandigheden dat hy zyner moedertale eene warme genegenheid toedroeg. Hy schreef al zyne werken in ’t latyn; maer zulks deed hy geenszins uit minachting voor de spraek des volks. Die verkeerde wyze van handelen moet niet hem maer zynen tyd worden te laste gelegd [...] De geleerden uit die dagen schreven voor geleerden en deden niets meer [...] Het latyn was de gemeenschappelyke tael [...] Het valt ligt te beseffen dat de belgische geleerden, hoe regt vaderlands zy anders denken mogten, zich boven den heersende smaek hunner eeuw niet konden verheffen [...] Dit nam echter niet af dat zy hunner moedertael bleven aenkleven, en de poogingen dergenen die zich met het beoefenen der vaderlandsche letteren ophielden uit al hunne krachten ondersteunden.*⁶⁹

De eerder vermelde brief van Lipsius aan het bestuur van Leuven diende voor hem als een bewijs daarvan, omdat hij die ook in het Latijn zou hebben kunnen schrijven. De stadspensionarissen verstonden die taal namelijk ook. Maar Lipsius zou beseft hebben dat enkel de moedertaal geschikt was om gevoel uit te drukken. Die brief zou dan ook een dieper inzicht geven in Lipsius dan zijn geleerde werken omdat het van retorische opsmuk zou ontdaan zijn. Daarnaast noemde Van Even Lipsius’ briefwisseling met zijn vrienden en een brief over de oorsprong van het Nederlands aan de Antwerpse pensionaris Hendrik Schott. Hij beschouwde het als een teken van Lipsius’ genoegen om zijn moedertaal te bestuderen. In een editie uit 2006 van deze brief ziet Tom Deneire er toch een praktischere motivatie in. De oudgermanistiek begon in de tijd dat Lipsius zijn brief schreef op te komen en hij zou op een actueel thema hebben willen inspelen om zijn wetenschappelijke reputatie te bestendigen.⁷⁰ Van Even hoopte dat ook bij de inhuldiging van het beeld voor Lipsius in Overijse later in 1853 zijn taal zou weerklinken. Zo zouden ook mensen die alleen Nederlands spraken, vaderlandsliefde opvatten:

*Het volk ’t welk alleen zyn moedertael magtig is, moet ze kunnen verstaen en schatten. Het moet by die hooge vereering leeren dat het eenen grond tot vaderland bezit, welke mannen heeft voortgebracht wier namen in de geschiedenis van het mensdom als lichtende sterren blinken; het moet er eene hoogere liefde voor dien grond komen opvatten; het moet er nieuwe krachten komen putten om dien roemryken grond in dagen van voorspoed te helpen vereerlyken of hem in dagen van gevaer voor vreemde overmacht te helpen beschermen.*⁷¹(22)

Die vaderlandsliefde had dus ook een opvoedend doel. Zij moest ervoor zorgen dat de energie van de bevolking dat vaderland diende. Zo citeerde hij ook Prudens Van Duyse: “Wie vadergrootheid viert

⁶⁸ Demol, persoonlijk interview; ‘Overijische herdenkt Joost Lips: historische stoet en bloemenhulde’, *Het Volk*, 28 oktober 1947; ‘De Justus Lipsius herdenking: historische stoet te Overijische’, *Vooruit*, 28 oktober 1947; ‘Overijische viert Justus Lipsius’, *De Nieuwe Gids*, 28 oktober 1947; ‘Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht’, *De Standaard*, 27 oktober 1947; ‘Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht’, *Het Nieuwsblad*, 27 oktober 1947; L. Stijns, ‘Bij een herdenking: Justus Lipsius’, *Het Laatste Nieuws*, 29 oktober 1947; ‘De Vierhonderdste Verjaring der Geboorte van Justus Lipsius’, *De Gentenaar*, 19 oktober 1947.

⁶⁹ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 12.

⁷⁰ Van Even, 11, 13–14; Tom Deneire en Toon van Hal, *Lipsius tegen Becanus: over het Nederlands als oertaal; editie, vertaling en interpretatie van zijn brief aan Hendrik Schotti (19 december 1598)* (Amersfoort: Florivallis, 2006), 124–25.

⁷¹ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 22.

kweekt kindergrootheid voort.” Maar hij verbond ook taal, grond en volk. Voor hem was de volkstaal een voorwaarde om de inhuldiging “niet slechts nationaal van opvatting maer tevens nationaal van uitdrukking” te maken.⁷² Zijn wens kwam gedeeltelijk uit. Van de vijf toespraken die gehouden werden, waren er twee in het Nederlands. Al de aanwezige autoriteiten namelijk minister Piercot, burgemeester Vandevelde en rector De Ram van de katholieke universiteit spraken echter in het Frans. De Leuenaar De Raeymaeker hield een uitzetting die de diensten van Lipsius als Vlaamse schrijver aan zijn land vanuit nationaal oogpunt moest aantonen. De integrale tekst ervan is niet beschikbaar, omdat in de persverslagen over de inhuldiging enkel de Franse toespraken volledig zijn opgenomen. De persverslagen schreven erover dat hij toonde hoe Lipsius als Vlaamse schrijver gezien bijdroeg aan de Belgische natie. De lofrede die dichter en Gentse archivaris Prudens van Duyse voor de gelegenheid bracht, is wel gepubliceerd in *Le Messenger des Sciences historiques, des Arts et de la Bibliographie de Belgique* als aanvulling op de persverslagen die het tijdschrift overnam. Er is ook een afdruk van beschikbaar in de Gentse universiteitsbibliotheek.⁷³ Daarin is er een passage waarin hij Lipsius’ “vlaemsche taal” vermeldde:

*De vlaemsche tael, die gij bleeft achten
Als 't zegelmerk der voorgelachten,
Biedt u haer choorgezangen aen.
Ontwaek! ... Gansch België rijst u tegen
En ziet in 't dorp, zij rijk in zegen,
Naest uwer wieg uw zuile staen.*

*God dank! Daer staet ze op d'eigen gronde,
Waer moeders lied haar liefde en vreugd
U, in der wiege nog, verkondde,
Of zong van Brabands heldendeugd;
Waer vader dikwijls u bejegende
Met hemellach, of 't lest u zegende
In de erfelijke vlaemsche tael.
[...]⁷⁴*

Voor Van Duyse verbond de taal verschillende generaties Belgen met elkaar. Net als Van Even had hij het idee dat Lipsius die “erfelijke vlaemsche tael” genegen was. Maar toch was ook bij hem volledig België met Lipsius verbonden. Dat kan verklaard worden, doordat zowel Nederlandstalige als Franstalige literatoren aan eenzelfde Belgisch literatuur werkten. Dat dit in beide talen gebeurde kon als teken van de versmelting van Germaanse en Romaanse elementen gezien worden.⁷⁵

Dat beiden zoveel aandacht gaven aan de volkstaal als een zeer belangrijk kenmerk van Lipsius als een nationaal figuur, kadert in het volksnationalisme zoals dat in Duitsland door Johan Gottfried Herder en in Frankrijk ontwikkeld was. Volkeren zouden zich gedurende hun geschiedenis volgens dat volksnationalisme een onherleidbare individualiteit hebben, wat het zuiverst herkenbaar was in de taal. Zeker Van Duyse droeg dat gedachtengoed uit. Zo werd zijn versregel “De Taal is gansch het volk” een leuze. Ook bij Van Even blijkt dat uit het idee dat de inhuldiging zonder de volkstaal niet nationaal van aard zou zijn. De brief van Lipsius aan het stadsbestuur van Leuven was juist omwille van die veronderstelde zuiverheid van de volkstaal volgens hem zo veelzeggend: “’s Mans brief heeft de hoogste waarde. Hy bevat zyne denkbeelden in al de oorspronkelykheid hunner opvatting, ontdaen van allen

⁷² Van Even, 22.

⁷³ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853; Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853; Prudens Van Duyse, ‘Justus Lipsius’ (1853), BIB.G.006158/2, Boekentoren, Gent.

⁷⁴ Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853, 256.

⁷⁵ Willem van den Berg en Piet Couttenier, *Alles is taal geworden geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*, vol. 5 (Amsterdam: Bakker, 2016), 297–98.

rethoricaal opsmuk.”⁷⁶ Bovendien kon de volkstaal vreemde invloeden die de nationale eigenheid zouden bedreigen, weren. Zo kon het inspelen op de mythe van de vreemde overheersingen een rol spelen in het behoud van de nationale onafhankelijkheid. Frankrijk werd daarbij als de grootste bedreiging gezien. Van Duyse verbond het idee van een volk dat zich op een eigen grond ontwikkelde en wiens helden daarbij hoorden met dat vijandsbeeld tegenover Frankrijk.⁷⁷

*God dank! Daer staet ze op d'eigen gronde,
Waerop uw roem niet langer slaept,
[...]
Daer klimt uw borstbeeld weêr ten hoogen;
Daer vonkt den Belge vreugd in de oogen.
Hij wijdt den Landbesture dank,
En bidt, dat de eigen grond, geheiligd
Door uw gebeente, blijv' beveiligd
Voor wie 't dorst schenden – voor den Frank!*⁷⁸

Bij de inhuldiging van 1909 van Lipsius' standbeeld te Leuven bleef Lipsius' taal een belangrijke rol spelen. Dat was nu niet meer in een bijdrage aan de plechtigheden maar juist in spanning met het Frans dat bij de inhuldigingen werd gehanteerd. Al voor de plechtigheid stond *Het Laatste Nieuws* op 22 april 1909 kritisch tegenover het Latijnse opschrift. Dat was namelijk in het Latijn en *Het Laatste Nieuws* meende dat dat zo was om noch Vlaming noch Waal voor de borst te stoten. Vlak na de inhuldiging van het standbeeld was er een vlaggenstoet met studentenverenigingen en katholieke organisaties geleid door oud-studenten. De fanfare van de studentenkoepel Het Vlaamsch Verbond hield halt bij de tribune en speelde de Vlaamse leeuw, waarna sommige studenten riepen: “Wij eisen Vlaams op de hogeschool.” Daarmee doelden ze op een tweetalige universiteit. Omdat er daarna nog relletjes waren tussen Vlaamse en Waalse studenten, ontbond rector Hebbelynck het Vlaamsch Verbond en de Waalse studentenkoepel Fédération Wallonne. De universiteit zelf negeerde het incident in haar *Liber Memorialis*.⁷⁹

Een correspondent van *Het Laatste Nieuws* schreef naar aanleiding van die genegenheid een artikel over Lipsius' taal. Daarbij citeerde hij de passage van *Justus Lipsius als vaderlander beschouwd*, waarin Van Even schreef dat Lipsius zijn moedertaal genegen was. De correspondent betrok dit op het incident met het Vlaamsch Verbond: “Dat zullen de jongens van 't ontbonden Vlaamsch Verbond misschien met vreugde vernemen en wellicht worden sommige vulgarisateurs en franskiljons door spijt bekropen omdat zij deel hebben genomen aan de inhuldiging van dien grooten man, die zijn moedertaal durfde te beminnen.”⁸⁰ Met ‘vulgarisateurs’ doelde hij op leden van de *Association flamande pour la vulgarisation de la langue française*. Deze vereniging was in 1898 te Gent opgericht in de strijd om het Frans als onderwijstaal van de Gentse universiteit te behouden. Hun doel was om het Frans als voertaal onder alle lagen van de Vlaamse bevolking te verspreiden. Er waren ook zusterverenigingen in Leuven en Antwerpen. In 1909 was de houding van Vlaamsgezinden dus sterk veranderd tegenover 1853. Lipsius' taal werd geapprecieerd om meer erkenning voor het Nederlands te verwerven en in strijd met het Frans. In 1853 droeg het daarentegen vooral aan eenzelfde natie van Nederlandstaligen en Franstaligen bij. Toch is er ook continuïteit. Al in 1853 streefde Van Even ernaar om het Nederlands zoveel mogelijk te gebruiken. In 1909 werd het meer een eis voor sociale erkenning van het Nederlands als onderwijstaal,

⁷⁶ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 11–12.

⁷⁷ Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853; van den Berg en Couttenier, *Alles is taal geworden geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*, 5:301–2.

⁷⁸ Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853, 256–57.

⁷⁹ ‘Justus Lipsius standbeeld te Leuven Latijnsch opschrift’, *Het Laatste Nieuws*, 22 april 1909; *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909*, 60–61; E. Lamberts, ‘Het historisch profiel van de katholieke universiteit te Leuven (1835-1985)’, *Onze Alma Mater*, nr. 42 (1988): 68.

⁸⁰ ‘Leuvensche Kronijk: iets over Justus Lipsius’, *Het Laatste Nieuws*, 30 mei 1909.

terwijl het in 1853 toch vooral uit een historisch-nationale, geleerde interesse met een volksnationalistische insteek voortkwam. Volgens het periodisering van de ontwikkeling van nationale bewegingen van Hroch kwam de Vlaamse beweging al vanaf de jaren 1840 in fase B wanneer ze sociale eisen begon te stellen. Maar in de eerste jaren van die fase lijkt dus ook de geleerde interesse in de Vlaamse geschiedenis, taal en cultuur uit Fase A tegelijk te hebben voortbestaan.⁸¹

Bij het herdenkingsfeest van Lipsius' geboorte in Overijse in 1947 was er net als het Belgisch nationale element ook in mindere mate een Vlaams geluid te horen bij het feest zelf dan in de kranten. Frans Demol kon zich daar niets van herinneren en zei: "Ja in die tijd was er geen tegenstelling tussen Frans en Nederlands, ja dat meen ik niet." Ook uit twee strofes van een lied dat de schoolkinderen zongen, blijkt dat die tegenstelling er toen nauwelijks of niet was: "Hij die om uw vermaarde taal Vlaming en Waal, Vlaming en Waal hebt [pauze] onderwezen" en "Wij roemen 't luid met in deze stond die hier in dit dorp de ware vreugd vond en met uw vermaarde taal Vlaming en Waal hebt onderwezen."⁸² Een andere versie zoals deze in documentatiemap van Juliaantje Vandooren was genoteerd klonk deze strofe: "Die door uw aangename taal, Vlaming en Waal, Vlaming en Waal, hebt onderwezen."⁸³ In dit lied werd er helemaal geen tegenstelling tussen Vlamingen en Walen gezien. Het is niet helemaal duidelijk over welke taal het hier gaat. Aangezien het lied het over onderwijzen in een taal heeft, lijkt Latijn het waarschijnlijkst. Dat kan echter niet met zekerheid uit de overige verzen afgeleid worden. Dat de Vlaamse identiteit meer in de kranten speelde, blijkt onder andere uit hoe Renaat van Bloir Lipsius in 1947 in *De Standaard* als een Vlaams geleerde zag en betreurde dat er niet meer werken over hem waren geschreven door Vlamingen. De belangrijkste reden om hem als Vlaming te zien was zijn afkomst: "En toch was Joost Lips een rasechte Vlaming, in Vlaams-Brabant uit Vlaamse ouders geboren."⁸⁴ Daarbij projecteerde Van Bloir dus Vlaanderen als het geheel van Belgische Nederlandstalige provincies op eerdere perioden.

Lipsius werd dus zeker door de Vlaamse beweging opgeëist en toegeëigend. Hij werd bijvoorbeeld ook in *100 grote Vlamingen* uit 1941 opgenomen. In zijn bijdrage wijdde Bouchery geen aandacht aan de vraag waarom Lipsius als Vlaming gezien kon worden. Het was voor hem dus een vanzelfsprekendheid. Hij haalde daarover slechts kort aan dat Lipsius "lang nog een diepen invloed op het geestesleven van ons land heeft uitgeoefend, als het type van den XVIe eeuwse humanist, wiens heele leven, zijn wetenschap en zijn moraal, gericht zijn op de Oudheid."⁸⁵ Uit het voorwoord van Van Roosbroeck bleek echter de volksnationalistische invulling van *100 grote Vlamingen*, waarbij hij de grote figuren als een uitdrukking van het volk zag: "Duizend jaar geschiedenis van een volk verteld, niet door de kronologische opsomming van de feiten, die men op zich zelf reeds als een onloochenbaar pro-domo voor Vlaanderen zou kunnen invoeren; maar duizend jaar geschiedenis, duizend jaar groei, strijd, vernedering en overwinning uitgedrukt in het scheppend vermogen van een volk: dichters en schilders, beeldhouwers en geleerden, torenbouwers en politiciers, die bonte rij van exponenten, welke uit den

⁸¹ Miroslav Hroch, *Social preconditions of national revival in Europe: a comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations* (New York: Columbia University Press, 2000), 23, 107; Maurits Basse, *De vlaamse beweging van 1905 tot 1930*, vol. 1 (Gent: Van Rysselberghe & Rombaut, 1930), 39–40; Dan Savatovsky en Muriel Jorge, 'Une archive pour l'histoire du français langue seconde : le Congrès pour l'extension et la culture de la langue française (1905-1913)', *Langue française* 208, nr. 4 (3 december 2020): 79–94; Maria De Waele, 'De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 1–2, nr. 32 (2002): 161.

⁸² Demol, persoonlijk interview.

⁸³ Francis Stroobants en Piet D'Havé, 'Onze volkse Lipsius', in *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, vol. 16, Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland (Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997), 180.

⁸⁴ Van Bloir, 'Justus Lipsius 1547-1947 Een al te zeer verwaarloosd Vlaams geleerde met een wereldbepaaldheid'.

⁸⁵ Herman F. Bouchery, 'Justus Lipsius', in *100 Grootte Vlamingen*, onder redactie van L. Elaut e.a. (Antwerpen: N. V. Standaard-Boekhandel, 1941), 193.

levensdrang van een bewust volk aan de oppervlakte zijn getreden.”⁸⁶ Vlaanderen werd daarin zoals België eerder door minister Descamps gezien als een gebied waar de Germaanse en Romaanse cultuur samenkwamen. Volgens Van Roosbroeck gaven een aantal historische evoluties, waaronder het humanisme, waar Lipsius een proponent van was, Vlaanderen een culturele eigenheid. In 1909 was er ook een element van Waalse trots. Het Waalse studentenblad *L'Avant-Garde* vond dat Jules Jourdain zich met het standbeeld definitief als een van de getalenteerde Waalse artiesten vestigde.⁸⁷

Patriotisme in brons en verf

Lipsius' werd het duidelijkst als een nationaal figuur gezien bij de inhuldiging van zijn beelden. Maar ook die beelden zelf waren nationaal van opvatting. Als monumenten hadden zij immers tot doel om aan Lipsius te herinneren en zo ook vaderlandsliefde op te roepen. Daarom stonden ze beiden ook op een erg zichtbare plaats. Het beeld in Overijse staat op het centrale plein van de gemeente, vlakbij de Sint-Martinuskerk. Ook het standbeeld in Leuven stond op een centrale plaats. Aan de Bondgenotenlaan stond het op de weg van het station naar de historische binnenstad. Zo zouden veel van de bezoekers waar Colins het over had, het zien. Naast die openbare monumenten werd hij ook in de historieschilderkunst voorgesteld. Het belangrijkste voorbeeld daarvan was een schilderij van Ernest Slingeneyer in het Paleis der Academiën, als onderdeel van een reeks gewijd aan *Les Gloires de la Belgique*. Volgens *Le Vingtième Siècle* was het standbeeld in Leuven nodig omdat Lipsius voor deze krant zo belangrijk was dat het beeld in Overijse en het werk van Slingeneyer onvoldoende waren om Lipsius te herdenken.⁸⁸

Les Gloires de la Belgique bestond uit een groot schilderij waarop verschillende nationale grote mannen tezamen werden voorgesteld en kleinere schilderijen die de verschillende personages afzonderlijk afbeelden. Die laatste schilderijen verdeelde Slingeneyer in twee groepen, de politieke figuren en de artistieke figuren. De politieke figuren waren Boduognat en Ambiorix, Clovis, Karel de Grote, Godfried van Bouillon, Jacob van Artevelde en Frans Anneessens. De artistieke figuren waarbij hij ook wetenschappers plaatste, waren Leopold I omwille van zijn inzet en steun voor de kunsten, de broeders Van Eyck, Rubens, Lipsius, Vesalius en een groep voorname musici. Lipsius moest hierbij de universitaire studies en de oude letteren vertegenwoordigen. In zijn programma voor de schilderijenreeks gebruikte Slingeneyer het citaat van Nisard dat Hebbelynck ook in 1909 aanhaalde om Lipsius' internationaal belang aan te tonen. Hier werd Lipsius dus erg duidelijk in een pantheon opgenomen. In het grote schilderij is de veelheid aan personages belangrijk dan de individuele personages. Lipsius is er niet duidelijk herkenbaar en is maar een van de vele groten. Op het afzonderlijke schilderij van Lipsius stelde Slingeneyer de les voor die hij in aanwezigheid van de aartshertog gaf.⁸⁹

De figuur van Lipsius is op deze visuele voorstellingen steeds duidelijk herkenbaar. In Overijse werd gekozen voor een borstbeeld, met op het voetstuk platen die taferelen uit zijn leven uitbeelden. Een daarvan stelde, opnieuw, zijn les aan de aartshertogen voor, het andere toonde Lipsius al schrijvend in een studiekamer met boeken. Een herinneringsmedaille uit 1860 toont dat de inhuldiging van het beeld minstens in dat jaar herdacht werd. Het voetstuk dat door de traliewerk omgeven werd, zorgde voor een

⁸⁶ R. Van Roosbroeck, 'Voorwoord', in *100 Grootte Vlamingen*, onder redactie van L. Elaut e.a. (Antwerpen: N. V. Standaard-Boekhandel, 1941), 5.

⁸⁷ Van Roosbroeck, 6; 'Le monument Juste Lipse', *L'avant-garde*, mei 1909.

⁸⁸ 'Les fêtes du 75e anniversaire de la restauration de l'Université catholique de Louvain'; Ernest Slingeneyer, *Les Gloires de La Belgique*, 1880, Olieverf op paneel, 1880, 20025663, Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts, <http://balat.kikirpa.be/object/20025663>; Ernest Slingeneyer, *Histoire de la Belgique: les belles lettres*, 1880, Olieverf op paneel, 1880, 11004384, Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts, <http://balat.kikirpa.be/object/11004384>; Eduard-François Marchant, *Beeld Justus Lipsius*, 1853, borstbeeld, 1853; Jules Jourdain, *Standbeeld van Justus Lipsius*, 1909, Standbeeld, 1909.

⁸⁹ Slingeneyer, *Les Gloires de La Belgique*; Slingeneyer, *Histoire de la Belgique: les belles lettres*; Ernest Slingeneyer, 'Programmes des peintures à exécuter dans la grande salle du Palais-Ducal à Bruxelles', *Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie*, nr. 3 (1864): 365–82.

sacralisering van het beeld. Het was een soort heilig plek voor de natie. Bij het standbeeld in Lipsius was het voetstuk eveneens erg belangrijk. De grote hoogte zorgde ervoor dat Lipsius letterlijk boven de gewone mensen staat. Zijn statige houding met het linkerbeen vooruit en recht voor zich uit kijkend met een boek in zijn hand versterken dat ontzagwekkend effect.⁹⁰

Het standbeeld in Leuven was daarbij nog wat belangrijker dan het borstbeeld in Overijse. Volgens Agulhon wil een borstbeeld in de Franse context zeggen dat een literator of een artiest van de tweede rang wordt herdacht. Vannieuwenhuyze merkte al op dat dat in Antwerpen niet altijd op ging en dat ook figuren met een lokaal belang er een standbeeld konden krijgen of figuren met een nationaal belang een borstbeeld. Ook bij Lipsius lijkt Agulhons onderscheid niet op te gaan. Allereerst kreeg hij zowel een borstbeeld als een standbeeld terwijl het beeld op Lipsius in de zesenvijftig jaar tussen de standbeelden grotendeels gelijk bleef. Bij beide standbeelden speelde zowel een nationale als een lokale appreciatie, maar zeker bij de inhuldigingen domineerde toch het nationale. Ook had het borstbeeld in Overijse een sokkel waarop de vier zijden ofwel inscripties ofwel taferelen uit Lipsius leven toonden. Zo iets linkte Agulhon met de standbeelden. Het verschil leek er eerder in de locatie te liggen. Het monument in de stad Leuven, dat er op initiatief van de nationale regering kwam, kreeg meer uitstraling dan het borstbeeld in het rurale Overijse dat er op initiatief van de gemeente kwam. Het monument in Overijse werd ook wel al door sommige tijdgenoten als sober en bescheiden beschouwd. Sylvain Van de Weyer schreef in 1845 als minister van Binnenlandse Zaken een brief over het monument aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten, waar hij het een ‘klein monument’ noemde. Piercot noemde het in zijn toespraak een nobel en sober monument.⁹¹

Ook straatnamen die naar Lipsius vernoemd zijn, verankeren hem in de publieke ruimte. De meeste plaatsen met een Lipsiusstraat hebben een lokale band met hem. Dat is het niet het geval voor de Gentse Justus Lipsiusstraat. Die ligt in de wijk Groot Meerhem, die in 1904 in aangelegd en waar de straat naar een hele reeks historische figuren uit de nationale geschiedenis zijn genoemd: naast de Justus Lipsiusstraat kwam er zo een Mercatorstraat, Sanderusstraat, Van Maerlantstraat, Snellaertstraat, Vander Goesstraat, Van Crombrugghestraat, Davidstraat, Erasmusstraat en Queteletstraat. De stad maakte dus in deze wijk een soort stratenpantheon met zowel figuren van voor als na de Belgische onafhankelijkheid. Veel van de figuren hadden een band met de Nederlandse taal of de Vlaamse beweging.⁹²

Voorlopig besluit

Lipsius werd duidelijk als een Belgisch figuur opgeëist. Daarbij diende hij enerzijds als een voortbrengsel van en een voorbeeld voor het Belgische volk. Zo zag Lipsius minister Descamps bijvoorbeeld uit de Belgische nationale identiteit die volgens hem uit een samenkomen van de Germaanse en Romeanse invloeden in West-Europese bestond. Anderzijds zagen de verschillende sprekers Lipsius zelf ook als een patriot. De belangrijkste gebeurtenis uit Lipsius’ leven om dat idee te ondersteunen was zijn terugkeer naar Leuven. Hoewel Lipsius zoals andere humanisten zijn grote werken in het Latijn schreef, loofden zijn taalminnende bewonderaars zoals Prudens van Duyse zijn liefde voor zijn moedertaal, het

⁹⁰ Jacques Wiener en Léopold Wiener, *Medaille viering verjaardag van de inhuldiging van het borstbeeld van Justus Lipsius*, 1860, Penning, 1860, 2L070/01, Koninklijke Bibliotheek van België, <https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/10069270/medaille-belgique-1860>; Marchant, *Beeld Justus Lipsius*; Jourdain, *Standbeeld van Justus Lipsius*; Art, ‘Voorbeelden’, 14–15.

⁹¹ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysche’, *Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées*, 30 juni 1853; Maurice Agulhon, ‘Nouveaux propos sur les statues de « grands hommes » au XIXe siècle’, *Romantisme* 28, nr. 100 (1998): 13, <https://doi.org/10.3406/roman.1998.3286>; Karen Vannieuwenhuyze, ‘Aangedaan van statuomanie’ (Onuitgegeven doctoraatsproefschrift, Antwerpen, Universiteit Antwerpen Department Geschiedenis, 2018), 140–42; Sylvain Van de Weyer, ‘Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten’ (31 december 1845), Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein, Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven; Tollebeek en Verschaffel, ‘“A Profitable Company”’. Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België’, 229; Marchant, *Beeld Justus Lipsius*; Jules Jourdain, *Standbeeld van Justus Lipsius*, 1909.

⁹² Stad Gent, *Gemeentebld. Jaar 1904. Tweede halfjaar* (Gent: De nieuwe drukkerij, 1904), 106–7; Art, ‘Voorbeelden’, 15.

Nederlands. Aanvankelijk gebeurde dat in een Belgisch kader. Voor Van Duyse verbond de taal verschillende generaties Belgen. Maar toch was ook bij hem volledig België met Lipsius verbonden. Tegen 1909 waren de Vlaamsgezinden verhard. Vlak na de inhuldiging van het standbeeld hield de fanfare van de studentenkoepel het Vlaamsch Verbond halt bij de tribune vanwaar Lipsius zoeven was ingehuldigd en riep: “Wij eisen Vlaams op de hogeschool.” Een correspondent van Het Laatste Nieuws greep de gelegenheid aan om de uitspraak van Edward Van Even dat Lipsius het Nederlands genegen was op te rakelen en te insinueren dat Fransgezinden met die kennis spijt zouden hebben van hun rol bij de inhuldiging.

Historische figuren en hun monumenten waren plaatsen van herinnering. Lipsius’ herinnering is zowel als een materiële herinnering met monumenten als een ideële vertegenwoordiger van België door de Belgische autoriteiten, de gemeente Overijse en kranten als een symbolisch element in het herinneringspatrimonium van België en Vlaanderen opgenomen. Lipsius en zijn monumenten vallen in de typologie die Tollebeek in de Belgische plaatsen van herinnering aanbracht, in de categorie van ‘oude’ plaatsen die het romantische nationale historiebeeld vormen. Zij moesten de natiestaat historisch verankeren. De band die hij had met andere plaatsen van herinnering, zoals Rubens of Albrecht en Isabella, versterkte zijn belang. Lipsius verankerde daarbij bovendien de natiestaat geografisch, doordat hij een kans bood om ook een kleinere gemeente uitgesproken in het nationale verhaal mee te nemen. In zijn herinnering waren land, stad of gemeente en universiteit verbonden.⁹³

⁹³ Jo Tollebeek, “‘Vaut le voyage’”, De Belgische plaatsen van herinnering’, in *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek e.a., vol. 1, 2 vols., België, een parcours van herinnering (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), 13–25.

Lipsius is van ons!

Dit hoofdstuk is sterk verbonden met het vorige hoofdstuk over de nationale visie op Justus Lipsius. Simultaan met de historische constructie van Lipsius als een Belg vond er namelijk ook een ontwikkeling van het beeld van Lipsius als een Overijssenaar, Leuvenaar of Athois plaats. Vooral in die eerste twee plaatsen vond die ontwikkeling bij dezelfde inhuldigingen en soms zelfs in dezelfde toespraken plaats. Ze toonden hun belang voor de natie en ontwikkelden tegelijk ook hun eigen grote mannen, die hen onderscheidden en een lokale eigenheid verschafte. In Ath, dat vooral bekend is van zijn reuzen, ontstond de lokale herinnering aan Lipsius vanuit het folkloristische feest de Ducasse. Maar er zijn ook praalwagens: sinds 1850 is er een Char de la Ville, met belangrijke personages uit de lokale geschiedenis, waar Lipsius toe behoort. Hierbij lijkt de link met de nationale context minder sterk te zijn. Ook in Halle werd hij herdacht, met onder meer een glasraam in de Sint-Martinusbasiliek, maar dat is vooral in de context van de Onze-Lieve-Vrouwedevoctie daar. Hij schreef namelijk over de mirakelen van de Onze-Lieve-Vrouw van Halle. Daarom heb ik beslist om hier nog niet in te gaan op Halle.

Lipsius en Leuven

In Leuven kreeg Lipsius een plaats tussen de beelden in de stadshuisgevel. Het stadshuisgevelproject was vooral een Leuvense pantheon dat uit Leuvense helden en artiesten bestond. Maar bij vragen voor financiële steun aan de provincie en de nationale regering stelde de gemeente Leuven het wel als een nationaal project voor. Het project moest vooral de Leuvense geschiedenis tonen en huldigen, maar er was ook element van patriotisme in de zin dat de Leuvense helden ook Belgische helden waren. Ook de keuze van de artiesten zette heel sterk in op Leuvense trots en eigenheid. Er was een wedstrijd om de beelden voor de lagere nissen waaronder die van Lipsius, te mogen vervaardigen, waaraan enkel kunstenaars die in Leuven waren geboren of er woonden, mochten deelnemen. Een van de drie winnaars, Joseph Ducaju werd zelfs uitgesloten omdat bleek dat hij in Brussel woonde en niet in Leuven geboren was. Het beeld van Lipsius werd door Pierre Puyenbroeck gemaakt en was een van de eerste die geplaatst werden. Dat moet op 9 augustus 1853 of vroeger gebeurd zijn, want krantenartikelen berichtten erover op 9 en 10 augustus 1853. Het werd tezamen met andere beelden van Puyenbroeck geïnstalleerd. Naast Lipsius waren dat de professoren Van Espen en Divaeus, de burgemeester Vandeven, Johannes van Westfalen, de eerste drukker die zich in Leuven vestigde, en De Layens, de architect van het stadshuis. Dat er samen met Lipsius nog twee andere met een beeld geëerd werden, wijst erop dat de universiteit in de geschiedenis van de stad een belangrijke plaats innam. Zo kon Leuven zijn rol in de wetenschap benadrukken.⁹⁴ De kleine nissen bevatten dan ook figuren die stonden voor de letteren, wetenschappen, kunsten en militaire glorie.⁹⁵

Het was eerst ook de bedoeling om Lipsius ook in de portretten van André Hennibicq in de gotische zaal van het Leuvense stadhuis op te nemen. Die portrettengallerij bevatte eveneens grote figuren uit de Leuvense geschiedenis: Mattheus de Layens, Dirk Bouts, Joos Beyaert, Quinten Metsys, Maria van Belle, Joannes Molanus en Petrus Divaeus. Het was stadsarchivaris Edward Van Even die op 4 december 1877 en op 16 december 1878 rapporten voorlegde en samen met het schepencollege en burgemeester Leopold Vander Kelen de geschikte figuren bepaalde. In de aangrenzende kleine zaal moesten ook werken met thema's uit de zeventiende en achttiende eeuw komen, waaronder *Albrecht en Isabella wonen een les van Justus Lipsius bij*. Maar de voorstellingen van Lipsius zijn nooit gerealiseerd. Bij de werken

⁹⁴ Meirlaen, 'Si la ville peut en être fière', 9, 12, 91–94, 145; 'Nouvelles diverses', *Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées*, 9 augustus 1853, 3; 'Revue politique', *Journal de Bruxelles*, 10 augustus 1853, 2; 'Nouvelles des arts, des sciences et de la littérature', *L'indépendance Belge*, 10 augustus 1853.

⁹⁵ Maria Gilleir Dewaersegger, Eric, Gilbert Huybens, en Paul Reekmans, red., *Het Leuvense stadhuis: beeld-schoon. 1: De gevels*, Jaarboek van de Geschied- en oudheidkundige kring van Leuven en omgeving 38 (Leuven: Geschied- en oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving, 1999), 8.

in de kleine zaal was dat waarschijnlijk omdat de werken met een achttiende-eeuws thema stilistisch niet passend genoeg bevonden werden voor het middeleeuwse stadhuis. Waarom het portret van Lipsius in de gotische zaal er niet kwam, is onduidelijk. Maar de Britse Annie Evans noemde in 1885 in haar recensie van de schilderijen per vergissing Lipsius als een van de personages. Op zijn minst die recensente verbond dus al Leuven met Lipsius en ondanks het niet realiseren van de werken over Lipsius was er toen ook een wil om hem te herdenken en zijn herinnering aan de stad te verbinden. Deze projecten uit de negentiende eeuw om de Leuvense geschiedenis in en op het Leuvense stadhuis te eren, kwamen beiden uit het initiatief van de stad voort. Het was hier dus de stad die aan self fashioning deed. Zij benadrukte haar belang in de geschiedenis en haar geleerdheid in haar centrum, het stadhuis.⁹⁶

Bij de inhuldiging van het standbeeld van Lipsius in 1909 was dat initiatief niet meer van de stad Leuven zelf gekomen, maar van de nationale regering. Het standbeeld was een gift van de nationale regering aan Leuven. Dat wil niet zeggen dat Leuven niet meer trots was op zijn verleden en op de figuur van Lipsius. Integendeel zelfs, het was erg duidelijk aanwezig in de toespraak van burgemeester Colins. In de toespraak van rector Hebbelynck was de rode draad de samenkomst van de universiteit en de inwoners van Leuven. De verandering ten opzicht van de gevelbeelden en de schilderijen in het stadhuis was vooral dat het Leuvense en het nationale verleden nog duidelijker en explicieter met elkaar verweven werden. Nu was het niet meer zo dat het patriottisme erop neerkwam dat Lipsius als figuur binnen de Leuvense geschiedenis automatisch ook bij de nationale geschiedenis hoorde. In het voorgaande hoofdstuk toonde ik al hoe er bij de inhuldiging een nationale visie naar voren kwam. Die was bijvoorbeeld zichtbaar vervlochten met een Leuvense en ook universitaire identiteit, omdat de Bondgenotenlaan, toen de Statiestraat, in de Belgische, Leuvense en universitaire kleuren was.⁹⁷

Het waren vooral burgemeester Colins en rector Hebbelynck die het belang van Leuven benadrukten. Colins begon met te stellen dat het standbeeld de literaire en wetenschappelijke glorie van de zestiende eeuw deed herleven. Vervolgens beargumenteerde hij waarom Lipsius bij Leuven hoorde, waarna hij het initiatief van Descamps voor het standbeeld loofde. Daarna plaatste hij hem binnen de reeks van Leuvense standbeelden. Ten slotte accepteerde hij het standbeeld. Zo betuigde hij dankbaarheid en plaatste het standbeeld zowel in een nationaal als stedelijk kader. Hij wilde aantonen dat Lipsius bij Leuven hoorde omdat hij niet in Leuven maar wel in Overijse geboren werd. Bovendien was hij daar met het beeld van 1853 al eerder in het straatbeeld verankerd. Zijn belangrijkste argument om te stellen dat Lipsius, net als de universiteit, bij Leuven hoorde, was dat hij daar een belangrijke filosoof en humanist werd.⁹⁸ Hij zou daarmee aan de wetenschappelijke roem van de stad in de wereld en in de geschiedenis hebben bijgedragen:

*C'est au milieu de nous et dans la chaire professorale de l'ancienne Alma Mater, fondée en 1425 par le régence de Louvain, qu'il a surtout répandu avec un admirable éclat, son enseignement et ses révélations critiques qu'acclamèrent tous les corps savants de son temps, les souverains, qui se disputaient l'honneur de lui offrir asile et les élèves qui nombreux et enthousiastes, accouraient à ses leçons.*⁹⁹

Colins benadrukte in zijn bedanking dat minister Descamps de senator van Leuven was: "Il était réservé à un ministre, sénateur de Louvain, d'avoir cette pensée d'immortaliser par le bronze ce grand savant; tous ceux qui, jaloux de notre passé glorieux, ont au cœur l'amour du beau et le respect de la science,

⁹⁶ Annie Evans, 'Art in Louvain', *Academy (London, England : 1869)* 28, nr. 694 (22 augustus 1885): 125–125; Piere Masson, Joris van Grieken, en Veronique Vandekerchove, *In eer hersteld: de monumentale schilderijenreeks van André Hennebicq in het Leuvense stadhuis* (Leuven: Stadsbestuur, 2004), 24, 46–54.

⁹⁷ Colins, 'Discours de M. Colins, Bourgemestre de Louvain'; Hebbelynck, 'Discours de Mgr Hebbelynck'; *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909*, 42; Direction des beaux arts, 'Dossier: Leuven Monument Justus Lipsius.'

⁹⁸ Colins, 'Discours de M. Colins, Bourgemestre de Louvain'.

⁹⁹ Colins, 55.

applaudiront à votre intelligente et généreuse initiative.”¹⁰⁰ Hij was dus trots op de bijdrage van Leuven aan de nationale geschiedenis. Ook uit zijn gebruik van *nous*, *notre* en *nos* blijkt het samenspel tussen lokale en nationale trots. Die woorden gebruikte hij in totaal veertien keer. Daarbij sprak hij ofwel uit naam van de stad Leuven, ofwel als deel van België. Soms is het erg duidelijk dat hij zich met Leuven of België identificeerde zoals bij “notre ville” of “notre nationalité”. Soms bleef dat vager, zoals bij “notre passé glorieux”.¹⁰¹

Rector Hebbelynck benadrukte de band tussen Leuven en de universiteit in zijn toespraak en vereenzelvigde hen zelfs. Voor hem was de inwijding van het standbeeld ook een nieuwe wijding van de eeuwenoude banden tussen de stad en de universiteit, waarbij hij zich dus ook op de oude universiteit van voor 1834 beriep. Daarbij zag hij de Leuvense bevolking, de universitaire gemeenschap, de magistraten van de stad en de academische autoriteiten verenigd.¹⁰² Hij drukte de dankbaarheid van de universiteit voor het standbeeld dan ook als deel van de bredere Leuvense dankbaarheid uit: “Avec toute la population Louvaniste, l’Université reconnaissante acclame en vous, Monsieur le Ministre [...]”¹⁰³

Ook Lipsius zelf zag Hebbelynck door een Leuvense bril. Waar de toespraken van 1853 Lipsius’ afwijzingen van aanbiedingen van buitenlandse vorsten als patriottisch duiden, zag Hebbelynck het als een teken van trouw aan de stad en de universiteit. Hij zou zijn laatste levensjaar in Leuven hebben willen doorbrengen, omdat hij daar gevormd was.¹⁰⁴ Hij zag in de periode dat Lipsius aan de universiteit van Leuven verbonden was, een wisselwerking ontstaan tussen de stad en haar universiteit en Lipsius. Hij bracht hen eer met zijn onderwijs en zijn werken. De stad en de universiteit zorgden er dan voor dat hem niets ontbrak; hij had enthousiaste studenten en de bewondering van Albrecht en Isabella die bij hun Blijde Inkomst een van zijn lessen bijwoonden.¹⁰⁵

Lipsius als Overijsenaar

Lipsius is vandaag onmiskenbaar aanwezig in Overijse, dat blijkt onder andere uit de naam van het centrale plein, het Justus Lipsiusplein of bijvoorbeeld ook een woonzorgcentrum dat naar hem vernoemd is.¹⁰⁶ Die naamsbekendheid en associatie met Overijse valt terug te voeren naar de inhuldiging van zijn beeld in 1853. Al in het voorgaande hoofdstuk gaf ik aan dat volgens Edward Van Even voordien bijna geen enkele inwoner de naam Justus Lipsius kende.¹⁰⁷ Waar het niet duidelijk is of de driedaagse feestelijkheden bij de inhuldiging tot vaderlandslievende gevoelens konden leiden, lijken ze toch wel zeker het bewustzijn over Lipsius verhoogd te hebben. Volgens de anonieme Overijsenaar die een gedicht schreef naar aanleiding van de inhuldiging, leidde deze gebeurtenis tot heel wat enthousiasme:

*Wat is 't alhier te doen? .. 'k hoor 't losgedonderd kruyd,
't Is al te been, ik hoor der klokken schoon geluyd;
Elk heeft zyn best gedaen om alles te versieren,
Elk draegt zyn beste kleed om deéze feest te vieren;
Alwaer ik gae of stae, waer ik een mensch ontmoet,
k Zie vrede, blydschap, vreugd geprent op zyn gemoed.
[...]*

¹⁰⁰ Colins, 55.

¹⁰¹ Colins, ‘Discours de M. Colins, Bourgemestre de Louvain’.

¹⁰² Hebbelynck, ‘Discours de Mgr Hebbelynck’, 56–57.

¹⁰³ Hebbelynck, 57.

¹⁰⁴ Hebbelynck, 58.

¹⁰⁵ Hebbelynck, 59.

¹⁰⁶ ‘Justus Lipsius’, Orpea België, geraadpleegd 22 mei 2022, <http://www.orpea.be/nl/locaties/woonzorgcentrum/justus-lipsius>; Guy Vande Putte, ‘Van Marktplein tot Justus Lipsiusplein’, in *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van Ilse-, Lane- en Dijleland*, vol. 16, Bijdrage tot de geschiedenis van Ilse-, Lane- en Dijleland (Overijse: Heemkundige kring De Beierij van Ilse, 1997), 141–61. Het Justus Lipsiusplein kreeg die naam in 1948.

¹⁰⁷ Van Even, *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*, 2–4.

*Eer zy aen ons bestier, eer aen den meesterborger,
Die in deez' zaeke was een ieverig verzorger;
Eer zy de inwooners al die volgens hunne magt
Hier hebben aen dit werk het hunne toegebracht.*¹⁰⁸

Omdat de auteur mogelijk de hoofdonderwijzer Eugeen-Jozef Rigaux was, lijkt het ook niet onwaarschijnlijk dat Lipsius daarna ook in de scholen van Overijse aan bod kwam. Volgens de *Journal de Bruxelles* trok het ook een groot aantal bezoekers van naburige dorpen en steden. Het enthousiasme zou de dagen na de inhuldiging, toen de gemeenteraad feestelijkheden en volksspelen organiseerde, zelfs groter geweest zijn. Rond het beeld ontstond er dus ook een volksfeest. Het lijkt er dus op sommige bezoekers veeleer op het feest dan wel op Lipsius waren afgekomen.¹⁰⁹

Dat Lipsius pas dankzij de inhuldiging bekendheid kreeg in Overijse was overigens iets dat burgemeester Vandevelde niet erkende. In zijn toespraak noemde hij de realisatie van het beeld de dierbaarste wens van Overijse en wilde hij aantonen dat het beeld er niet laat kwam, maar wel van zodra de omstandigheden het toelieten. Aangezien de eerste plannen voor het beeld al van 13 maart 1841 stamden, was dat ook niet geheel onwaar.¹¹⁰ De anonieme dichter erkende wel dat Lipsius' naam vergeten was, maar drukte het plaatsen van een beeld eveneens als een wens uit: “'k Verstaet 't een kundig man in deez' gemeente geboren / Wiens naem dry honderd jaer en meer was al verlooren. / Word hier verheerelykt, zyn borstbeeld ingehuld / Tot de eer van Overys, onz' wenschen zyn vervuld!”¹¹¹

In de eerste vermelding van Lipsius in de verslagen van de gemeenteraadszittingen lag de motivatie om hem een monument te geven in het feit dat hij geboren was in Overijse. Er werd toen al meteen beslist om intekenlijsten naar de koning, de ministers, de universiteiten en andere hoogwaardigheidsbekleders te sturen. De gemeenteraad wilde dus al meteen met de Belgische overheid en de universiteiten samenwerken. De eerst daaropvolgende vermelding in de verslagen van de gemeenteraadszittingen, was de brief aan de provincieraad van Brabant. Daaruit bleek erg duidelijk het nationale perspectief. Bij de gemeenteraad waren dus al tien jaar voor de inhuldiging het nationale en lokale vervlochten. Het nationale kader hielp ook het lokale prestige te verhogen. Aangezien over het volledige Belgische grondgebied monumenten voor nationale helden werden opgericht, werd Overijse met het beeld voor Lipsius nu ook een plaats die in de nationale historische cultuur een belangrijker plaats kreeg.¹¹² Ook de krantenverslagen zorgden ervoor dat Overijse zichtbaarder werd in het land. De omschrijving in die verslagen was dan ook positief: “Overyssche, ou Isque, est une charmante commune située sur le penchant d'un vallon entre Louvain et Bruxelles. [...] De grandes arbres séculaires séculaires s'étendent du bois jusqu'à la commune.”¹¹³ Burgemeester Vandevelde leidde minister Piercot bij deze gelegenheid ook in de gemeente rond en ze bezochten zo onder meer de Sint-Martinuskerk.¹¹⁴

Daarna bleef hij ook aanwezig in het volksleven van Overijse. In 1861 werd er officieel de koninklijke harmonie Justus Lipsius gesticht. Zij gebruikte ook een afbeelding van het beeld op het centrale plein van Overijse op een bronzen medailles uit 1936, geslagen naar aanleiding van haar

¹⁰⁸ *Inhuldiging van Justus Lipsius' borstbeeld, in de gemeente Overyssche, den 28 junius 1853, 2.*

¹⁰⁹ Stroobants, 'Verassing bij de inhuldiging van het Lipsius' borstbeeld in 1853. Op speurtocht naar een anoniem Lipsiusverheerlijker', 137–40; 'Revue politique', *Journal De Bruxelles*, 4 juli 1853, 2.

¹¹⁰ 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse' (Overijse, 26 september 1835), 39, 360 - 2, Rijksarchief te Leuven; 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overyssche', *L'indépendance Belge*, 30 juni 1853, 1.

¹¹¹ *Inhuldiging van Justus Lipsius' borstbeeld, in de gemeente Overyssche, den 28 junius 1853, 2.*

¹¹² J. Tollebeek en T. Verschaffel, "'A Profitable Company'". Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België', *BMGN - Low Countries Historical Review* 115, nr. 2 (1 januari 2000): 223–24, <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5217>; 'Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse', 39, 56.

¹¹³ 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overyssche', 30 juni 1853, 1; 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overyssche', 1 juli 1853, 2.

¹¹⁴ 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overyssche', 30 juni 1853.

vijfenzeventigste jubileum.¹¹⁵ Een carnavalslied van 1876 paste nog duidelijker binnen de lokale trots op Lipsius. Het zag hem als een eer voor de gemeente en tegelijk als mede-Overijseenaar of parochiaan:

*Aanziet ons schoone foore
Hier op de merkt eens staan
Tot tassen en tellooren
En niets ontbreekt er aan
En Juste-Lipse geprezen,
Een man van groot talent,
Die d'eer van 't dorp komt wezen:
Dit is reeds lang bekend.*

*Een man der XVI eeuw
Staat daar op pieter staal,
Krachtiger dan de leeuwen
Zien we hem al te maal.
Hij kwam voorwaar te wezen
Een echten parochiaan,
Van iedereen geprezen,
Heeft hij veel dienst gedaan.¹¹⁶*

Een ander lied wijst erop dat Lipsius' aanwezigheid ook voorwerp van spot was. In *De Straten en zijn omliggende kwartieren VAN OVERYSSCHE* werd Lipsius namelijk als een 'sloor' opgevoerd, wat in deze context 'sukkelaar' of 'stakker' betekent: "Wie van u is er dat weet / Wat ik nu nog vergeet; / Justus-Lipsis den arme sloor / En de straat van den Pastoor; / Mijn lied is uit en 'k heb gedaan, / 'k Geloof den weg naar Verlorenvaan."¹¹⁷ De datum waarop dat liedje is gedrukt, is onduidelijk. Francis Stroobants noemt 1872, maar heeft daar geen ander argument voor dan dat René Janssen hem dat vertelde. Wie René Janssen is, maakt hij ook helemaal niet duidelijk.¹¹⁸

In 1947 waren de feestelijkheden het belangrijkste gedeelte van de herdenkingsviering van Lipsius' geboorte. Ook deze feestelijkheden waren een groot succes. De koninklijke harmonie Justus Lipsius verkreeg er een netto-opbrengst van 39.251,60 frank. Dat was haar grootste opbrengstenpost van 1947 en 48% van de totaalopbrengst van 81.506,20 frank van dat jaar.¹¹⁹ Ook Frans Demol herinnerde zich, in het interview dat ik met hem had, dat er erg veel volk op afkwam: "De markt zat zwart van het volk." Hij herinnerde zich hoe de inwoners vanuit heel Overijse werden opgetrommeld om mee te doen aan de stoet die toen georganiseerd werd:

Ja heel wat groepen en verenigingen, bestaande verenigingen, harmonies en fanfares van Overijse en als ik zeg Overijse was dat niet alleen Overijse centrum maar ook Overijse bestaat uit nog andere vijf gehuchten. Overijse is niet gefuseerd met andere gemeenten is zelfstandig gebleven en ja iedereen werd opgetrommeld laat ons zeggen om in die stoet op te stappen. En dan waren er ook ja er waren ook folkloristische zaken. Der waren der andere echte optochten die zegden "Hier zijn we." Hè de harmonies die fier opstapten achter hun achter hun vaandel en wat men noemde de mambers [...]¹²⁰

¹¹⁵ Stroobants en D'Havé, 'Onze volkse Lipsius', 191–93, 195. Er is wat onduidelijkheid over wanneer de harmonie werkelijk begon, een vaandel, verwijzingen naar het vijftig- en honderdjarig bestaan, wijzen eerder op 1867.

¹¹⁶ Geciteerd in Stroobants en D'Havé, 180–81.

¹¹⁷ Geciteerd in Stroobants en D'Havé, 181.

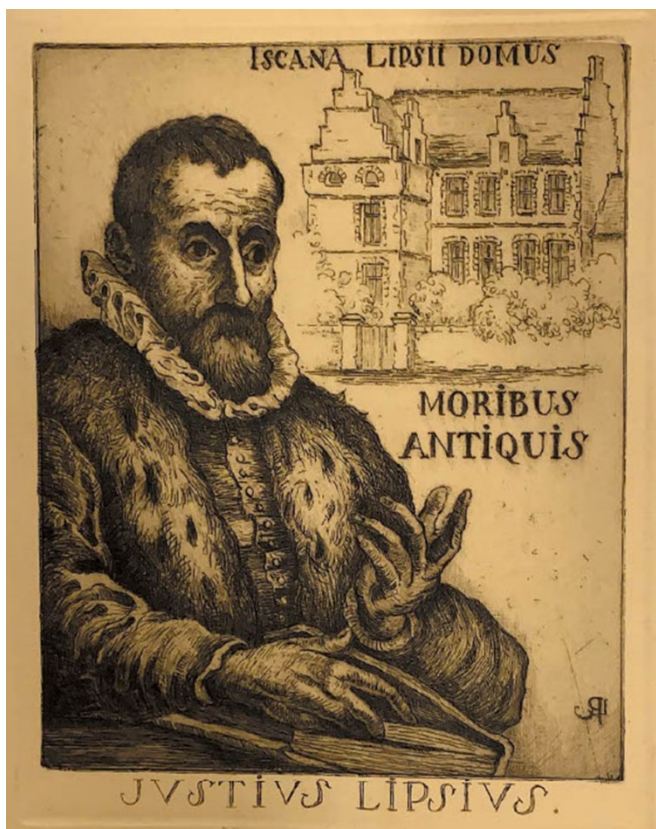
¹¹⁸ Stroobants en D'Havé, 186. Hij vermeldt ook niet wie die René Janssen is.

¹¹⁹ 'Verslagboek Koninklijke Harmonie Justus Lipsius' (Overijse, 1947), De Beerij van Ijse.

¹²⁰ Demol, persoonlijk interview.

De ‘mambers’ waren de gemeenteraadsleden, zoals hij zelf ook in het interview uitlegde. Ook hijzelf stapte net als de rest van de schoolkinderen mee in de stoet. Demol herinnerde zich ook de praalwagens die in deze stoet meereden: “Ja ik zie die nog rond de kerk der was daar ook een wagen enfin met. Er was een heel grote viswinkel met pladijs en zo ja enfin.”¹²¹

Die praalwagens waren een belangrijk deel van de vieringen. Ze waren ontworpen door de Overijse kunstenaar Louis Rigaux en illustreerden hoe Overijse Lipsius aan de eigen gemeente verbond.

De eerste van de drie praalwagens stelde niet een gebeurtenis uit Lipsius’ leven voor, maar symboliseerden Overijse als zodanig: hij stelde een groot druivenblad voor en druivenmanden. Dit verwees naar Overijse als het centrum van de druivenstreek. De tweede praalwagen verbeeldde Lipsius’ geboorte. Dat deed hij aan de hand van het Justus Lipsiushuis te Overijse. Bovenop het huis stond een reiger. De personages op de wagen waren zijn ouders en hun adellijk gevolg. De periode van de zestiende eeuw en de adel werden geëvoceerd met pofbroeken en kragen. Door het Lipsiushuis af te beelden zocht Rigaux naar herkenbaarheid. Het was sinds 1536 in het bezit van de familie, maar Lipsius werd er eigenlijk niet geboren. Maar door een nog bestaand gebouw voor te stellen, leek er een grotere continuïteit te zijn tussen het Overijse van Lipsius en dat van 1947. Ook in een tekening ter herinnering aan het feest beeldde Rigaux het Justus Lipsiushuis af. Dat stond op de achtergrond van zijn tekening met de tekst “ISCANA LIPSII DOMUS”, en Lipsius op de voorgrond. Naast de twee wagens die Overijse en Lipsius’ band met Overijse illustreerden, was er ook een wagen die de les van Lipsius aan de aartshertogen Albrecht en Isabella uitbeelde.¹²²

Een belangrijk doel was ook Lipsius bekend te maken bij de bevolking. Zeker in de klas gebeurde dat, Frans Demol zei daarover:

Op de in de scholen dus ik zat toen geloof ik in het vijfde of zesde [twijfelt] leerjaar, basisonderwijs en op school werd dan gesproken over Justus Lipsius om aan de kinderen wijs te maken allez wijs te maken

¹²¹ Demol.

¹²² Louis Rigaux, *Kaart inzake herinnering 400e verjaardagsfeest 26/10/1947 - Joost Lips 1547-1947*, 1947, Tekening, 1947, SCH_001/131, Gemeentearchief Overijse; *Foto’s van de Lipsiusviering van 1947*, 1947, Foto, 1947, De Beierij van Ijse.

wie hij. *Wijsmaken in de zin van echt laten kennen wie hij is. Dat is die Justus Lipsius de man van groot verstand, weet ik, ... Er waren daar gedichten over, er waren daar liederen over en op school oefenden we die liederen en dan was er natuurlijk die grote manifestatie op het marktplein waar Justus Lipsius dan werd herdacht en verheven enzovoort.*¹²³

Door Lipsius bekend te maken, kwam er een soort van lokale band tot stand. Het is onduidelijk wat er precies in de lessen over hem werd gezegd. De leerkracht speelde alleszins in op de leefwereld van de leerlingen zo enthousiast te maken. Zo herinnerde Frans Demol zich hoe de leerkracht reageerde op een leerling die Lipsius aanduidde met zijn bijnaam, ‘Luppe van de Met’, wat ‘Markt’ betekent:

*Meester zei en er iemand en dat is echt gebeurd, dit is historisch [vrolijk] dat de leerkracht vroeg “Kijk er zijn hier feesten en op het plein staat een standbeeld. Wie kan me zeggen van wie dat is?” Na wat aarzelen een van de kinderen die er dichtbij woonde, ik ken de naam nog, die zei “Luppe van de Met” omdat hij zo in de volksmond genoemd wordt “Luppe van de Met!” Ja de leerkracht sloot aan ’t lachen en verbeterde “Ja hij heet Joost Lips, Justus Lipsius” en de kinderen waren al gemotiveerd alleen maar door het feit dat ging Luppe van de Met en heel hé hé hé hè en goed ’t was de moment en dan werd er gesproken over wie is dat wat heeft die betekend. Op de manier dat het bevattelijk was voor de kinderen uiteraard hè. En dan dan kwam natuurlijk dat lied hè en in dat lied werd dan zowat beschreven wie hij was, wat hij deed.*¹²⁴

In de lessen wees de leerkracht op de bekendheid van Lipsius buiten Overijse en België, in Leiden en Nederland en in Duitsland. Het is het lied dat de schoolkinderen zongen duidelijk dat de school Overijse als een plek die belangrijk was in Lipsius’ leven presenteerde: “Wij roemen ’t luid met in deze stond die hier in dit dorp de ware vreugd vond en met uw vermaarde taal Vlaming en Waal hebt onderwezen.”¹²⁵ Of in de versie van Juliaantje Vandooren: “Die in dit oord de ware vreugd vond, Die door uw aangename taal, Vlaming en Waal, Vlaming en Waal, hebt onderwezen.”¹²⁶ Daarbij was het prestige dat Lipsius Overijse bracht, eveneens belangrijk: “Die in dit dorp, in deze gouw ’t levenslicht Zag en er opgroeide Wij zijn steeds fier op uw geslacht, Dat door U, roem en grootheid ons bracht, Gij die om Uw verspreide faam, Een grote Naam, een grote naam voor ons hebt nagelaan.”¹²⁷ Ook herinnerde Demol zich dat er onderwezen werd over het belang dat Lipsius buiten Overijse had in Leiden en Nederland en in Duitsland. Daarnaast moesten de leerlingen ook actief met Lipsius bezig zijn. Ze moesten immers een opstel over hem schrijven. Het beste opstel werd uiteindelijk ook door de meester luidop voorgelezen.¹²⁸

Een reden voor het succes van de herdenkingsviering van 1947 ligt waarschijnlijk in naoorlogse context. Na deze moeilijke periode kon zo’n feest dienen om nu de aandacht te verplaatsen naar een feest. Voor Frans Demol was het een ervaring die hij metaforisch met de Tweede Wereldoorlog en de Bevrijding contrasteerde:

Dat was nieuw voor ons. We liepen daar voorbij maar ja als kinderen en in die tijd vooral vooral natuurlijk in die tijd wat ons bezig hield, wat onze aandacht had dat was natuurlijk de oorlog en de bevrijding. En dat dan vijf-zesenvestig we hadden dat meegemaakt en nu was het iets helemaal [benadrukt woord] anders. Nu was dat een feest voor een dorpsfiguur, allé dorpsfiguur tussen aanhalingstekens, een vermaarde Justus Lipsius, een humanist en dat was natuurlijk iets helemaal anders dan Bevrijding, dan gejuich en ik weet niet wat omdat de oorlog voorbij was en heel wat narigheden en

¹²³ Demol, interview.

¹²⁴ Demol.

¹²⁵ Demol.

¹²⁶ Geciteerd in Stroobants en D’Havé, ‘Onze volkse Lipsius’, 180.

¹²⁷ Geciteerd in Stroobants en D’Havé, 180.

¹²⁸ Demol, persoonlijk interview; Roger Dehaen, ‘Het herdenkingsfeest van 1947’, in *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, vol. 16, Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland (Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997), 163–64.

*nu was het ineens feest, vieren. Hup, vlaggetjes, dat was iets helemaal anders hè [lacht] het bijna contrasterend en natuurlijk werd onze aandacht dan fel getrokken door door door die zaken. Hé wat er nu hé. Dat was wel werkelijk van het licht naar het donkere gaan hè en dat weerhield natuurlijk de aandacht van ons jonge gasten hè. En dat em zei “Luppe van de Met”.*¹²⁹

Na de stoet werd bij de herdenkingsplechtigheid op de markt naast een bloemenhulde aan het beeld van Lipsius ook een bloemenhulde aan het gedenkteken van de gesneuvelden gebracht. Dat herdacht veertien gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog en drie uit de Tweede Wereldoorlog.¹³⁰

Voor Overijse kon Lipsius prestige bezorgen. Voor de herdenkingsfeesten gaf Paul Fierens, de hoofdconservator van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, op zaterdag 18 oktober twee kopieën van portretten van Lipsius door Rubens in bruikleen. Die werden in de raadszaal van het gemeentehuis tentoongesteld. Het feestcomité had naast een volksfeest op zondag 26 oktober namelijk ook een academisch luik georganiseerd op 18 oktober. Die organiseerde het Davidsfonds ook een voordracht met lichtbeelden over Lipsius' leven door Anne-Marie Berryer, die in 1940 het werk *Essai d'une iconographie de Juste Lipse* had geschreven. De toegang was gratis, maar het was wel in het Frans, de eerste of tweede taal van, volgens de talentelling van 1947, 4.000 van de 9.610 inwoners. De gemeenteraad besliste om van een van de schilderijen in bruikleen een kopie door Louis Rigaux te laten maken. Die zou in de raadszaal worden aangebracht. Daarnaast kocht de gemeente ook een schilderij van Rigaux van de praalwagen die de les van Lipsius aan Albrecht en Isabella verbeeldde aan, omdat ze daar een folkloristische waarde in zag. Zo kon de gemeente blijven herinneren aan Lipsius.¹³¹

Naast krantenartikels, die Lipsius als een nationale figuur beschreven, waren er ook veel die hem in de eerste plaats als een Overijseenaar benaderden. F.K. David schreef in *Het Nieuws van den Dag*:

*Maar de mensen van Overijse kennen “Luppe van de met” zoals zij hem familiair noemen en gebruiken nog geregeld zijn gevleugeld woord: “’t Is mo een vra!” Leuven heeft beslag gelegd op de geleerde Lipsius, maar Overijse bewaart “Luppe”, de mens. Over enkele dagen zullen ze het terdege bewijzen, door de feesten bij zijn 400ste verjaardag.*¹³²

Ath

Ook op het folkloristisch feest de Ducasse van Ath in Henegouwen speelde Lipsius een rol. De Ducasse van Ath bestaat uit reuzen en praalwagens. In 1850 vernieuwde de stad de Ducasse nadat die in verval was geraakt, en riep ze zes nieuwe praalwagens in het leven waaronder de *char des hommes illustres* die ook vaak de *char de la ville* genoemd werd. Die praalwagen beeldde belangrijke personages uit de wetenschappen, letteren en kunsten van de geschiedenis van de stad uit, onder wie dus ook Lipsius. Het waren personen die al voorkwamen in geschiedenissen van Ath uit de periode. Jean Zuallart vermeldde Lipsius in zijn *Description de la Ville d’Ath* uit 1610, waarvan in 1846 een heruitgave verscheen. Lipsius' enige band met Ath was dat hij er een leerling was geweest aan het jezuïetencollege. Toch is de praalwagen een uiting van een lokale trots. Een jongedame met een gewaad in violet, wit en geel, de kleuren van de stad, die in een tempel stond, symboliseerde Ath en kroonde de verzamelde personages. Ook hier werd de lokale en nationale gevoelens met elkaar verweven. Naast de nieuwe praalwagens kwam er namelijk in 1850 ook een nieuwe reus die Ambiorix afbeeldde en vanaf 1876 kwam er een *Char*

¹²⁹ Demol, persoonlijk interview.

¹³⁰ ‘Overijse herdenkt Joost Lips: historische stoet en bloemenhulde’; Claartje Verloove, ‘Oorlogsgedenkteken’, 2012, <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/214968>.

¹³¹ F. K. David, ‘Overijse viert “Luppe van de met”’, *Het Nieuws van den Dag*, 15 oktober 1947; ‘Overijse’, *Het Nieuws van den Dag*, 18 oktober 1947; Dehaen, ‘Het herdenkingsfeest van 1947’, 162; Louis Rigaux, *Justus Lipsius*, 1948, Olieverf op doek, 1948, Gemeentehuis Overijse (Gemeentehuis Raadsaal); Berryer, *Essai d'une iconographie de Juste Lipse*; Michèle van Kalck, *De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België: twee eeuwen geschiedenis* (Brussel: Lannoo Uitgeverij, 2003), 370.

¹³² David, ‘Overijse viert “Luppe van de met”’.

de la Belgique die later vervangen werd door de *Char des Neuf Provinces*. Maar in deze context vertegenwoordigde Lipsius dus wel vooral de lokale trots en kwam er een aparte figuur die uitdrukking gaf aan het patriotisme. Daarin verschilt Ath van Leuven en Overijse, waar het nationale en lokale toch in dezelfde figuren samenkwamen. Aanvankelijk was het zo'n eer om een van de personages te mogen uitbeelden, dat de figuranten niet betaald werden en ook vooraanstaande Athois figureerden. Maar vanaf 1887 kregen alle figuranten van de Ducasse een vergoeding. In 1891 kregen de bekende mannen van Ath 2 frank wat zo bleef tot aan de Eerste Wereldoorlog. Daarna evolueerde de vergoeding mee met de levenskosten. In 1921 was het 5 frank, in 1926 was het 7,50 frank en in 1930 was het 10 frank. Omdat het moeilijk werd om figuranten te rekruteren besteedde de stad dat vanaf de jaren 1930 uit aan verenigingen uit Ath, garnizoensmilitairen en patriotische verenigingen.¹³³

Een journalist reageerde in 1909 in het *Journal de Bruxelles* dan ook op het standbeeld in Leuven, dat hij te laat vond komen. Omdat bij het artikel als auteursnaam slechts A. staat is het onduidelijk of hij uit Ath kwam. Hij zag Lipsius als een even Athoise als Leuvense figuur: "S'i Louvain partage avec Leyde l'honneur d'avoir entendu les leçons de Juste Lipse, une autre de nos cités, Ath, revendique, avec Cologne, celui d'avoir fait l'éducation intellectuelle du critique de Tacite."¹³⁴ Hierbij kreeg Ath eigenlijk nog een belangrijkere rol dan Leuven toegeschreven. Deze visie wijkt ook af van die van Descamps, die Lipsius' opleiding als een samengaan van Romaanse en Germaanse elementen in de parochieschool in Brussel, de jezuïetencolleges in Ath en Keulen, en de Leuvense universiteit zag. Om aan te tonen dat Lipsius in Ath nog een eerbetoon kreeg, haalde hij de plek van Lipsius op de praalwagen aan. Maar volgens hem was de Lipsius van de Ducasse een andere dan die van Leuven: "Et celui qui est ainsi glorifié, c'est moins le maître illustre de Louvain et de Leyde que l'ancien élève du « Collège latin » d'Ath."¹³⁵ Zo kon hij nog eens de eigen rol van Ath benadrukken. Ook over het college zelf deed hij dat. In de context van het universitaire jubileum van 1909 schreef hij daarover dat het tien jaar ouder was dan de universiteit van Leuven en een van de vooraanstaande intellectuele onderwijsinstellingen van de lage landen was. Meer nog, de universiteit en het college waren met elkaar verbonden. Toen de universiteit gesticht was vulden verschillende oud-leerlingen van het college leerstoelen aan de universiteit en later trad Lipsius in hun voetsporen door de leerstoel in de geschiedenis te vullen. Omdat het college zodanig veel leerlingen uit de lage landen, Frankrijk, Duitsland, Italië en Spanje had, was het een lagere afdeling van de universiteit. Maar toch leek de journalist naast de praalwagen ook nog een standbeeld te willen en meldde hij een gerucht over plannen daarover:

*Sous le manteau, on raconte qu'un ancien élève de Louvain, maintenant la gloire de l'édilité communal, en la bonne ville de « Gouyasse » rêve d'élever sur la Grand-Place, face au monument Defacqz, une statue – de bronze cette fois – au glorieux professeur de notre Université catholique... Mais, ajoute-t-on, ses amis du conseil ne partagent pas son enthousiasme.*¹³⁶

Wie die oud-leerling van Leuven was, is onduidelijk. Een standbeeld voor Lipsius is er in Ath alleszins nooit gekomen, maar hij blijft wel tot vandaag een personage op de *Char de la ville*. Hij kreeg er ook een straat. Volgens Adrien Dupont, de stadsarchivaris, kwam die er na de Ducasse van 1850. Als dat klopt, bleef Lipsius dus het volledige jaar in Ath aanwezig. Het wijst ook op een vooraanstaande positie van Lipsius op de *Char de la ville*. De andere personages kregen immers geen straatnaam. De geschiedschrijver Jean Zuallart kreeg bijvoorbeeld pas in 2015 een plein naar hem vernoemd.¹³⁷

¹³³ Jean-Pierre Ducastelle, 'Le Char de la Ville d'Ath', *Bulletin du Cercle royal d'histoire et d'archéologie d'Ath et de la région* 4, nr. 45 (2012): 243–53; René Meurant, *La duçace d'Ath: études et documents*, onder redactie van Jean-Pierre Ducastelle (Bruxelles: Ministère de la communauté française de Belgique, 1981), 47–48, 103, 425.

¹³⁴ A., 'Juste Lipse chez les Géants d'Ath', *Journal de Bruxelles*, 30 mei 1909.

¹³⁵ A.

¹³⁶ A.

¹³⁷ Ik kon niet achterhalen uit welke bron de informatie over de Rue Juste-Lipse kwam en kon dat dus ook niet raadplegen omdat Dupont zelfs na telefonisch aandringen geen tijd vond om op mijn volgende mail te antwoorden. Voor het

Voorlopig besluit

In Leuven, Overijse en Ath, verschillende plaatsen in België waar Lipsius een band mee had, werd hij herdacht. Die herdenking begon hier al vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. Lipsius kon deze plaatsen heel wat prestige bezorgen. De band met het nationale patriottisme is het grootste verschil tussen Leuven, Overijse en Ath. Waar Lipsius in Leuven aanvankelijk als een Leuvense eerder dan een nationale figuur diende, was hij in Overijse meteen duidelijk ook een nationale figuur. Een verklaring kan zijn dat Overijse zich minder op een eigen verleden met een eigen pantheon kon beroepen, wat Leuven in zijn stadgevelproject wel kon. Bovendien zocht de gemeenteraad van Overijse ook uitdrukkelijk naar provinciale en nationale steun. Ook Leuven bezigde meer nationale taal in de communicatie met de nationale overheid. In 1909 was er daar meer vermenging tussen een nationale en lokale trots. De context waarin de Belgische Staat het standbeeld aan Leuven schonk, speelde hierbij mee. Daarbij gaf minister Descamps zijn toespraak en waren ook andere ministers aanwezig. Dat zorgde er echter niet voor dat de Leuvense trots verdween. Rector Hebbelynck verbond de universiteit en Lipsius zelf vooral met Leuven. Daarin verschilde hij toch wel sterk van rector de Ram in 1853, die toen, zoals ik in het vorig hoofdstuk toonde, vooral in de nationale context meeging. In Overijse werd Lipsius de jaren nadat het standbeeld was ingehuldigd juist een meer lokale figuur en kwam hij voor in enkele liedjes. Ook bij de herdenkingsfeesten van 1947 bleef dat beeld van Lipsius bestaan. Een andere reden waarom het nationale aspect minder belangrijk werd, is dat het nu zonder nationale steun plaatsvond. Ath verschilt van zowel Leuven als Overijse in dit opzicht: Lipsius werd er specifiek aan de stad gekoppeld in plaats van aan de stad en het land tegelijk.

stadsarchief van Ath is ook geen online inventaris beschikbaar. Dominique Dupont, 'Ath: Un nouvel espace public nommé Jean Zuallart va voir le jour', Les Echos Athois, 26 december 2015, <http://athinfos.blogspot.com/archive/2015/12/26/ath-un-nouvel-espace-public-nomme-jean-zuallart-va-voir-le-j.html>; Adrien Dupont, 'Question sur documents concernant le char de la ville et du Rue Juste Lipse', 28 januari 2022.

Moribus antiquis

Lipsius als grote man

Bij de beeldvorming van Lipsius was het cruciaal dat hij een ‘groot man’ was. Juist dat maakte hem erenswaardig, zorgde ervoor dat hij prestige verleende aan de nationale of lokale gemeenschap die zich met hem identificeerde en zich aan zijn eigenschappen wilde spiegelen. Naast het idee dat Lipsius ‘groot’ was omdat hij zijn leven zou toegewijd hebben aan de natie of aan Leuven, zagen sprekers die grootsheid ook in zijn verwezenlijkingen in de wetenschap of literatuur. Het beeld van Lipsius als geleerde was het prominentst.

In Overijse in 1853 waren de toespraken verdeeld naargelang de expertise van de sprekers. Volgens persverslagen hield De Raeymaeker een toespraak waarin hij Lipsius als een Vlaams schrijver benaderde maar de inhoud is verder onbekend. Burgemeester Vandevelde en minister van Binnenlandse Zaken Piercot spraken in hun toespraak over rector Pierre François Xavier de Ram als een vertegenwoordiger van de wetenschap.¹³⁸ De Ram noemde Lipsius een van de ontzagwekkendste geleerden van de zestiende eeuw. Lipsius zou zodanig bewonderd worden dat hij een ‘alleenheerschappij’ in de republiek der letteren bekleedde. Zijn oordeelsvermogen, geheugen, dictie en stijl zouden de jeugd, geleerden, staatslieden en vorsten fascineren. De Ram zelf was ook erg lovend over Lipsius’ werken : “Sa vie et ses écrits témoignent en faveur de ses vertus et de ses talents.”¹³⁹ Toch stond hij nauwelijks stil bij Lipsius’ werken en academische carrière. Hij lichtte geen enkel werk van Lipsius toe, en wees evenmin op zijn belang als filoloog. Hij vermeldde daarover slechts dat Lipsius in de les die de aartshertogen bijwoonden, *De clementia* van Seneca uitlegde en becommentarieerde.¹⁴⁰

Ook Piercot benaderde Lipsius vooral als een wetenschapper en beschouwde hem als een van de intelligentste mannen van zijn eeuw. Hij alludeerde daarbij op Lipsius’ werken en stelde hem aan de hand daarvan op de hoogte van de klassieke auteurs: “Plusieurs de ses œuvres ont pris rang parmi les productions les plus remarquables de l’esprit humain. Ses ouvrages braveront le temps à l’égal des auteurs de l’antiquité qui étaient l’objet de ses méditations favorites.”¹⁴¹ Hij beschreef hem naast als filoloog en veelschrijver ook als historicus en filosoof. Piercot, die als minister van Binnenlandse Zaken ook bevoegd was voor het openbaar onderwijs, zag de inhuldiging als een moment van wetenschappelijk eenheid:

*En vous réunissant à l’autorité publique pour inaugurer ce noble monument que nous élevons à l’illustre professeur, vous constaterez avec bonheur, messieurs, et la science le redira avec orgueil, qu’après bientôt 3 siècles, on aura vu rassemblés, en face de l’image de Juste Lipse, le représentant de cette ancienne université qui comptait Juste Lipse parmi ses maîtres les plus célèbres et le représentant des universités nationales, qui mêlent leur voix à la vôtre pour acclamer le grand nom de Juste Lipse.*¹⁴²

Hij sprak van een eenheid doorheen de tijd, met Lipsius die na drie eeuwen door de vertegenwoordigers van de universiteiten werd geëerd, maar ook een levensbeschouwelijke eenheid. Hieruit blijkt Piercots verzoenende onderwijspolitiek en gematigde houding ten aanzien van het katholiek onderwijs.¹⁴³

¹³⁸ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853, 1.

¹³⁹ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 9.

¹⁴⁰ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*.

¹⁴¹ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853, 1.

¹⁴² ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 2.

¹⁴³ ‘Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse’, 30 juni 1853; Charles de Thier, ‘Piercot (Guillaume-Ferdinand-Joseph)’, in *Biographie Nationale*, vol. 17 (Bruxelles: Bruylant-Christophe & Cie, 1903), 410.

In de lofrede van Prudens Van Duyse was de dubbele appreciatie van Lipsius als een literator en wetenschapper het duidelijkst. Al in de eerste twee strofes combineerde hij die twee aspecten:

*O Lipsius, geleerdheidswonder
Gij, die der oudheid kennisschat,
Euroops barbaren lang te plonder,
Als kind reeds aengewonnen hadt,
[...]
U, die Albertus eeuw verguldde
Met letterglans, nog niet vergaen,
[...]
Blijft in haer grootheid Rome staen*

*Dat Rome streelde u in de ziele
Van Cato, Plato's fieren zoon,
Vrij, schoon 't heelal voor Caesar kniee
En 't streelde u in zijn letterschoon.
Ge vierdet Seneca, den wijze,
Die, schoon een Nero vóór hem rijze
Den dwingland en den dood veracht;
Ge vierdet den geschiednisschrijver,
Die vorst en volk, in zijnen ijver
Des rechtes daegt voor 't nageslacht.¹⁴⁴*

Hij zag Lipsius dus eveneens als een geleerde die de Romeinse auteurs waardeerde maar daarbij waren de letterkundige betekenis van Lipsius als van die antieke auteurs even belangrijk. Hij verwees ook naar het belang van Lipsius om de reputatie Leuvense universiteit na de moeilijke periode van religieus conflict te herstellen: “En, door uw kennis opgeluisterd, / Bijna van woordentwist ontkluisterd, / Als dochter van oud Rome trad.”¹⁴⁵ Dit stond ook in verband met de patriottische appreciatie van Van Duyse voor Lipsius. Daarbij linkte hij Lipsius aan de trein, voor hem een uiting van beschaving: “Vrij mag daarom uw naeme blinken / Op 't stoomtuig, die beschavingszuil [...]”¹⁴⁶ De eerste locomotief die vanaf september 1837 op de spoorlijn van Leuven naar Mechelen reed, kreeg de naam *Juste Lipse*. Daarnaast waren *Charles-Quint* en *Artevelde* bestemd voor de spoorweg van Dendermonde naar Gent. De treinen veranderden voor velen de manier van leven via het transport van reizigers en goederen, sommige marktsteden profiteerden ervan en andere gingen eraan ten onder. Mensen hadden het gevoel dat de tijd sneller ging en hadden het gevoel dat de trein een nieuw tijdperk inluidde. Van Duyse linkte zo dus de letterkundige en wetenschapper Lipsius, en zo ook de oude Romeinse beschaving die hij bestudeerde, aan deze nieuwe tijd. In zijn programma voor zijn schilderijen in het Paleis der Academiën zag Slingeneyer Lipsius, op een gelijkaardig manier als Van Duyse, veeleer als auteur en wetenschapper. Hij zag hem als een vertegenwoordiger van de universitaire studie en de oude universiteit van Leuven. Anderzijds vertegenwoordigde hij ook de letterkunde in al haar takken, omdat hij zich met geschiedenis, met de antieken, met filologie, recht, literatuur en poëzie had beziggehouden.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853, 253.

¹⁴⁵ Van Duyse, 255.

¹⁴⁶ Van Duyse, 255.

¹⁴⁷ *L'indépendance Belge*, 29 augustus 1837; ‘Kermesse de Louvain. Inauguration du chemin de fer’, *Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées*, 4 september 1837; ‘Interieur’, 29 augustus 1837, 2; Peter Gay, *Schnitzler's Century: The Making of Middle-Class Culture, 1815 - 1914* (New York: W. W. Norton & Company, 2002), 145–46; Slingeneyer, ‘Programmes des peintures à exécuter dans la grande salle du Palais-Ducal à Bruxelles’, 378, 381.

In 1909 benaderde Descamps Lipsius als iemand die in wezen altijd een filoloog bleef, die manuscripten corrigeerde, annoteerde en vergeleek. Hij beargumenteerde het belang van die wetenschapstak. Volgens hem lag de tekstkritiek aan de basis van alle andere kritiek. Het was een immens werk waarbij een exacte kennis van de bronnen noodzakelijk was. Daardoor konden de antieke letteren herleven en iedereen die Tacitus leest, zou schatplichtig zijn aan Lipsius. Ook citeerde hij Hiëronymus: “non sunt contemnenda quasi parva sine quibus magna constare non possunt”, il ne faut pas mépriser comme trop petites les choses sans lesquelles les grandes ne peuvent tenir debout.”¹⁴⁸ Dit citaat lijkt hier zeer bewust gekozen te zijn, als katholieke minister beriep hij zich op de patroonheilige van de vertalers om het belang van Lipsius’ filologie te benadrukken.¹⁴⁹ Waarschijnlijk omwille van zijn rol bij de tekstedities van Tacitus zag hij Lipsius dan ook zowel als geleerde als als letterkundige: “Ce prince de savants, ce “flambeau des lettres.””¹⁵⁰ Maar in 1909 maakte *L’Étoile Belge* ook de bedenking of Lipsius wel nog bekend genoeg was om hem te eren. De krant zou verschillende professoren gevraagd hebben wie Lipsius was en laconieke antwoorden gekregen hebben. Studenten zouden hem slechts bij naam kennen, in tegenstelling tot Erasmus die ze vaak moesten lezen. De journalist hekelde dat studenten slechts over nationale figuren lasen en bijvoorbeeld geen werken van bekende schilders konden zien. Hij pleitte voor een praktisch onderwijs dat de studenten zelf leerde oordelen in plaats van “Des mots! Du verbiage! Des perroquets! Des esprits sans curiosité!”¹⁵¹ In 1947 was die kritiek op de viering van Lipsius niet meer aanwezig en prezen kranten hem vooral als wetenschapper. De Nieuwe Gids noemde Lipsius bijvoorbeeld “een der grootste geleerden van zijn tijd.”¹⁵²

Om die grootheid te vatten toonden monumenten en kunstwerken vaak een groots moment uit Lipsius’ leven. Steeds opnieuw was dat de les die hij gaf aan de aartshertogen. Dat steeds terugkerende motief in de voorstelling van Lipsius werd al voor 1853 gebruikt in de historieschilderkunst. Het gaat op z’n minst terug tot 1836 toen Jean-Baptiste Van Eycken in opdracht van koning Leopold I *Albert et Isabella au cours de Juste Lipse* schilderde. Op dit schilderij is er wel een spreekgestoelte van waarop Lipsius doceerde, maar daarnaast is de omgeving van de universiteit er nauwelijks te zien. Hier waren de hoofdfiguren de aartshertogen die aandachtig naar Lipsius luisterden. Van Eycken stelde hen centraal zijn compositie, met links Lipsius en rechts een talrijk gevolg dat hen omringde. Ook de lichtinval die het helderst op de aartshertogen valt, maakt de focus zichtbaar. Een jaar later al schilderde Alexandre Desmit *Aartshertogen Albrecht en Isabella luisteren naar Justus Lipsius*, dat een succes was op de Antwerpse tentoonstelling van 1837. Opnieuw stonden de vorsten er centraal door de compositie en door de lichtinval. Hier keken de meesten leden van hun gevolg en Albrecht niet naar Lipsius. Enkel Isabella keek duidelijk in zijn richting. Ook Nicaise de Keyser verbeeldde deze gebeurtenis. Hij lijkt de eerste te zijn geweest die Lipsius centraal stelde. Volgens *De Vlaamsche School* maakte hij zijn werk in 1844. Dat is zelf niet meer bewaard, maar er zijn wel drie schetsen van onbekende datum die tonen dat het spreekgestoelte en Lipsius hoger stond dan de andere personages. Ook was Lipsius, die zijn arm omhoog hield, het bewegelijkst element van de voorstelling. In de illustratie van de les in *Les Belges illustres* uit 1845 stond Lipsius zeker centraal. Het was een bevattelijke gravure, met de aartshertogen en hun gevolg die met ontspannen houding naar Lipsius luisterden. Die doceerde opnieuw vanop zijn spreekgestoelte en die was hier zo hoog dat Lipsius letterlijk boven de andere personages uitstak. De plaat van de sokkel van het beeld in Overijse is waarschijnlijk op deze tekening gebaseerd en beeld het tafereel op eenzelfde wijze uit. Slingeneyer stelde Lipsius minstens gelijke hoogte van de aartshertogen in zijn schilderij uit 1880. Hij

¹⁴⁸ Descamps, ‘Discours du baron Descamps’, 47.

¹⁴⁹ Romain Yakemtchouk, ‘DESCAMPS (Edouard-François-Eugène, baron)’, in *Biographie Nationale*, vol. 41, Supplément 13 (Bruxelles: L’académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, 1979), 223; Benoît Jeanjean, ‘Saint Jérôme, patron des chroniqueurs en langue latine’, in *Saint Jérôme, Chronique : Continuation de la Chronique d’Eusèbe, années 326-378. Suivie de quatre études sur Les Chroniques et chronographies dans l’Antiquité tardive (IVe-VIe siècles)*, door Bertrand Lançon, Histoire (Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2015), 137–78.

¹⁵⁰ Descamps, ‘Discours du baron Descamps’, 54.

¹⁵¹ ‘A propos de Juste Lipse’, *L’Étoile Belge*, 13 mei 1909.

¹⁵² ‘Overijische viert Justus Lipsius’.

plaatste zowel de aartshertogen als Lipsius op de voorgrond, de vorsten rechts en Lipsius links. Op de achtergrond beeldde hij studenten, geestelijken en het gevolg van de aartshertogen af. Iedereen keek er naar Lipsius die op zijn spreekgestoelte staand opnieuw boven de andere personages stond. Ook in het ontwerp van de praalwagen van Rigaux in 1947 stond Lipsius het hoogst. Op een foto van de praalwagen zoals hij er in de stoet uitzag, waren de aartshertogen zelfs niet herkenbaar.¹⁵³

De les aan de aartshertogen is ook een goed voorbeeld van hoe Lipsius ook in zijn menselijkheid en in zijn moraal boven 'gewone mensen' uitstak. Het motief in de beeldvorming van Lipsius diende niet enkel om hem te associëren met de vorsten maar ook om zijn moraliteit in de verf te zetten. Volgens rector de Ram gingen de aartshertogen op de banken neerzitten om Lipsius' les te volgen en vroegen ze hem zijn les niet te onderbreken en hen slechts als twee extra leerlingen te zien. Lipsius zette dan zijn uitleg over *De Clementia* van Seneca verder. Hij toonde dat clementie, dat wil zeggen genade of welwillendheid, de enige deugd was die de grote mannen van anderen onderscheidde. Hij schetste hoe heersers die begrip en vergevingsgezindheid toonden daarvoor een gelukkige, vitale en welwillende bevolking terugkregen terwijl een te hardvochtig justitie tot verstarring leidde.¹⁵⁴ Van Duyse verdichtte die gebeurtenis:

*Hij sprak, de man der oude zeden,
Tot Albert en zijn gâ, getreden
Ten leergestoelt, waerop hij stond,*

¹⁵³ Jean-Baptiste Van Eycken, *Albert et Isabella au cours de Juste Lipse*, 1836, Olieverf op doek, 1836, Eerste verdieping - lok. nr. 138, kader 16, Koninklijk Verzameling België, <http://balat.kikirpa.be/object/20023706>; M. Quetelet, 'Jean-Baptiste van Eycken', *Annuaire de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique* 20 (1854): 150; Alexandre Desmit, *Aartshertogen Albrecht en Isabella luisteren naar Justus Lipsius*, 1837, Olieverf op doek, 1837, Kamer van Volksvertegenwoordigers, <http://balat.kikirpa.be/object/20040719>; Johannes Immerzeel (jr.), 'Desmit (Alexandre)', in *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters: van het begin der vijftiende eeuw tot heden* (Amsterdam: J. C. van Kersteren, 1842), 178; Nicaise de Keyser, *De aartshertogen Albert en Isabella wonen een les van Justus Lipsius bij*, z.d., potlood op papier, z.d., 2138(l)/150, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, <https://kmska.be/nl/meesterwerk/de-aartshertogen-albert-en-isabella-wonen-een-les-van-justus-lipsius-bij-1?tify={%22view%22:%22scan%22}>; P. Génard, 'Nicasius de Keyser (Vervolg en slot)', *De Vlaamsche School* 1, nr. 1 (1855): 60; De Reiffenberg, 'Juste Lipse', 6; Marchant, *Beeld Justus Lipsius*; Slingeneyer, *Histoire de la Belgique: les belles lettres*; Louis Rigaux, *Ontwerp praalwagen 400e verjaringfeest geboorte van Justus Lipsius (1547-1947): Hertog Albrecht en hertogin Isabella wonen de les bij van Justus Lipsius*, 1947, Aquarel op papier, 1947, De Beierij van Ijse; *Foto's van de Lipsiusviering van 1947*.

¹⁵⁴ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l'occasion de l'inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 11.

*En 't was hun, als of uit den hoogen
Daelde een orakel, dat de logen
Van ijdel en troongeglans verslond.*

*“De vorst zij boven 't volk verheven,
Alleen door volksmin is hij groot.
Zij is, wat diamanten beven
In zijner kroon, haer puikkleinoed.
Na d'ijzeren nacht der oorlogsplagen,
Koomt ge als de morgensterre dagen,
Die 't afgesmeekte licht voorspelt.
O vorsten, toont ge u goedertieren,
't Volk zal in u Gods beeltnis vieren,
Wien 't gloeiend harte tegenzwelt.”¹⁵⁵*

Hierbij ging de dichter creatief aan het werk. Hij herwerkte de ideeën van Lipsius in dichtvorm, maar hij citeerde hem hier niet letterlijk. Een term als volksmin lijkt ook voort te komen uit zijn eigen volksnationalisme. Ook Descamps bracht een licht verschillende versie van dat verhaal.¹⁵⁶

In beide versies van dit verhaal, bij de Ram nog uitdrukkelijker dan bij Descamps, kwam Lipsius naar voren als een figuur die aan de kant van het volk en voor een goede regering stond. Dat was echter een eerder selectieve lezing van Lipsius' les. Hij gaf de tekst uit in 1600 uit in *Dissertatiuncula apud principes*. Lipsius' ideale vorst stond boven het volk, omdat hij zijn macht van God ontving en Gods evenbeeld op aarde was, iets wat enkel Prudens Van Duyse expliciet vermeldde. Om te regeren moest de vorst zijn rede gebruiken om met zijn macht het algemeen belang te dienen. Hij moest zijn onderdanen tegen oorlog en ontbering beschermen. Om die vrede te bereiken waren volksopvoeding maar ook een scholing van de vorst zelf nodig. De vorst moest deugdzaam zijn en als voorbeeld dienen voor zijn onderdanen, die hem zouden imiteren. Daarom moest hij devoot, onbesproken, trouw, verheven, waardig, gematigd, voorzichtig, integer, moedig, standvastig, rechtvaardig, mild, grootmoedig en geduldig zijn. Omdat hijzelf de Nederlandse Opstand had meegemaakt, stond Lipsius een absolute vorst voor die een band van genegenheid met zijn onderdanen had, als een garantie voor de stabiliteit van de staat en bescherming tegen onlusten en burgeroorlogen. Maar dat volk had voor hem nooit het recht om een tiran te vermoorden of tot opstand over te gaan. Dat vermelden was in de Belgisch patriottische context wellicht wat moeilijk geweest. België dat juist door zo'n opstand ontstaan was zou dan iemand eren als Belg, met het besef dat zijn ideeën botsten met Belgische Revolutie. Dat uitspreken kon dus niet.¹⁵⁷

Er was ook een associatie met de drukker Plantin. Die kwam waarschijnlijk al vroeger voor in de historieschilderkunst. Al voor het ontstaan van België schilderde Matthijs Van Bree enkele jaren na 1816 *P. P. Rubens door Mevrouw Plantin-Moretus aan Justus Lipsius voorgesteld*. In 1872 stond Lipsius aan de zijde van Plantin en opnieuw in het gezelschap van de aartshertogen in Nicaise de Keyzers *Bezoek van de aartshertogen Albert en Isabella aan de drukkerij Plantin*. En sinds 1942 hangt er ook een kopie van een zeventiende-eeuwse buste van Lipsius aan het Museum Plantin-Moretus. Maar de associatie met Plantin kwam uiteindelijk toch veel minder voor. Zo speelde die nauwelijks een rol bij de inhuldiging van de beelden. Descamps vermeldde slechts terloops in zijn toespraak dat Plantin de Polyglotbijbel drukte en had het eigenlijk helemaal niet over zijn band met Lipsius. Dat juist de aartshertogen zo centraal kwamen,

¹⁵⁵ Van Duyse, 'Justus Lipsius', 1853, 254–55.

¹⁵⁶ Descamps, 'Discours du baron Descamps', 52–53.

¹⁵⁷ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l'occasion de l'inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 11; Descamps, 'Discours du baron Descamps', 52–53; Werner Thomas, 'De Goede Prins: Over de genegenheid tussen vorst en onderdanen', in *Politieke representatie*, onder redactie van Henk de Smaele en Jo Tollebeek (Leuven: Leuven University Press, 2002), 88–89.

lijkt het gevolg van de mogelijkheid om hen als proto-nationale vorsten te zien. Zo kon Lipsius door de associatie ook nog nationaler worden. Bovendien roept het verhaal over de aartshertogen meer bewondering voor Lipsius en zijn moraliteit op. Een andere verklaring is dat de vorsten toch nog een grotere uitstraling hadden dan de drukker Plantin. Wellicht zagen kunstenaars of hun vorstelijke opdrachtgevers vaker als figuren die de nationale geschiedenis richting gaven. Leopold I die, voor zover bekend is, het eerste schilderij met dit thema bestelde, had er ook belang bij om de rol van goede vorsten die de wetenschap ondersteunden, in de verf te zetten.¹⁵⁸

Daarnaast was ook de herkenbaarheid cruciaal. Beide monumenten voor Lipsius waren dan ook geïnspireerd op zijn grafmonument in de Recollettenkerk in Leuven. Berryer noemde het borstbeeld in Overijse, dat dicht bij het grafmonument bleef dan het standbeeld in Leuven, te weinig getrouw aan het grafmonument. Maar volgens de *Journal de la Belgique* was dat grafmonument niet de enige inspiratiebron maar baseerde Marchant zich ook op een schilderij dat zich in het Justus Lipsiushuis bevond. Wellicht wilde hij dus helemaal geen exacte kopie maken, maar was de herkenbaarheid van Lipsius wel erg belangrijk.¹⁵⁹

Een humane Lipsius

Naast een grote man moest Lipsius tegelijk menselijk, toegankelijk en herkenbaar blijven. Zo kon de les aan de aartshertogen ook helpen om Lipsius herkenbaar voor te stellen. De plaat op de sokkel die de les uitbeeldde, kon net als de plaat met Lipsius in zijn studievertrek, op een toegankelijk manier een beeld van Lipsius geven. Op de afbeelding in het studievertrek zit Lipsius met een boek in zijn schoot in een stevige zetel, waar een erg groot boek tegenaan rust. Hij zit er op ontspannen wijze op terwijl hij op een blad dat op zijn boekenkast ligt, schrijft. Die boekenkast naast hem heeft drie schappen. Op het eerste schap liggen er twee boeken en staan er twee boeken en een vel papier dat bijna van de kast valt, op het tweede schap staan er drie boeken, waarvan één schuin, en op de bovenste la staan er nog eens drie boeken. Door de minder serieuze manier waarop het weergegeven is met boeken die eerder wanordelijke wijze op de kast staan, de ontspannen houding van Lipsius, het vel dat bijna van de kast lijkt te vallen, het boek op de schoot is het bevattelijker en zo komt Lipsius ook wat menselijker over. Zo wordt hij niet enkel verheven en vereerd voorgesteld, maar tegelijk ook als een gewoon mens. Tegelijk maakt het zijn grote belesenheid en geleerdheid duidelijk. Ook toont het dat Lipsius zelf ook schreef. De les aan de aartshertogen toont dan met een simpele weergave van Lipsius op zijn tribune, Albrecht en Isabella die voor hem zitten, hofdames die vanop afstand kijken, mannen die waarschijnlijk leden zijn van het aartshertogelijk gevolg en studenten, Lipsius als een vooraanstaande professor. Zo stelde de ene plaat hem dus specifiek als een geleerde voor en de andere specifiek als een lesgever. Ook Rigaux' ontwerp van de praalwagen uit 1947 bevatte dat gevolg en schrijvende leerlingen. Het toont Lipsius vanop zijn spreekgestoelte met een boek die hij met een hand nog net openhoudt, terwijl hij met zijn andere hand gebaren maakt bij zijn uitleg. Het ontwerp van de praalwagen toont voor de balustrade een groot medaillon, met daarin Lipsius' lijfspreuk *Moribus Antiquis* of naar oude gewoonten, verwijzend naar de Klassieke Oudheid. *De Standaard* en *Het Nieuwsblad* schreven over de historische stoet in Overijse in 1947 dat de gelijkenissen tussen Lipsius en de gepensioneerde postbode "Zander", die hem op de

¹⁵⁸ Guido Jansen, 'De vergankelijke glorie van Matthijs van Bree (1773-1839)', *Oud-Holland* 95, nr. 4 (1981): 238; Nicaise de Keyser, *Bezoek van de aartshertogen Albert en Isabella aan de drukkerij Plantin*, 1872, Olieverf op paneel, 1872, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, <https://kmska.be/nl/meesterwerk/bezoek-van-de-aartshertogen-albert-en-isabella-aan-de-drukkerij-plantin?tify={%22panX%22:0.475,%22panY%22:0.277,%22view%22:%22scan%22,%22zoom%22:1};>; Dorine Cardyn-Oomen, 'Nicaise de Keyser, een negentiende-eeuwse beroemdheid', *Ons erfdeel* 44, nr. 1 (2001): 116; B. Vanhumbeek en Johannes Van Mildert, *Buste van Justus Lipsius in een uitgewerkte cartouche*, 1942, natuursteen, 1942, MPM.V.III.02.006, Museum Plantin-Moretus, <http://balat.kikirpa.be/object/11040914>; Tollebeek en Verschaffel, "'A Profitable Company'". Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België, 223.

¹⁵⁹ Anne-Marie Berryer, *Essai d'une iconographie de Juste Lipse* (Bruxelles: Ballieu, 1940), 54, 58; Tollebeek en Verschaffel, "'A Profitable Company'". Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België, 229; Marchant, *Beeld Justus Lipsius*; Jules Jourdain, *Standbeeld van Justus Lipsius*, 1909, Standbeeld, 1909.

praalwagen incarneerde, velen met verstomming sloeg. Zo kon de praalwagen Lipsius letterlijk van vlees en bloed maken. Het droeg dus tot het succes en hoogstwaarschijnlijk ook tot de toegankelijkheid van zijn figuur bij.¹⁶⁰

Zo moesten zijn passies, honden en bloemen ook de menselijke kant van Lipsius tonen en daarmee ook zijn wijsheid en moraliteit. Lipsius' schreef zelf over tuinen en honden dat zij het enige waren waar hij meer van hield dan van boeken. De eerste die dit uitbeelde, was Slingeneyer die twee honden voor Lipsius' spreekgestoelte schilderde. De eerste lag er met zijn kop vlakbij Lipsius uit te rusten, terwijl de andere hond zich naar Lipsius richtte. Hiermee greep hij misschien terug op de iconografie van Lipsius met zijn honden, die in 1585 begon, toen Isaac Claesz. Swanenburgh Lipsius met zijn hond Saphyrus afbeelde. De honden van Slingeneyer waren wel windhonden, in tegenstelling tot de Vecelli-spaniël Saphyrus en de hond van Schotse afkomst Mopsus uit die oudere iconografie.¹⁶¹

Descamps zag in 1909 de mens in Lipsius in het schilderij *De Vier Filosofen* van Rubens met boeken op de tafel, Romeinse ruïnes, de buste van Seneca en tulpen: "n'est-ce pas tout Juste-Lipse, l'auteur et l'homme, son humanisme et son humanité?"¹⁶² Hij hoopte dat Lipsius dan ook met bloemen zou worden herinnerd. Hij zette die menselijkheid die hij terug zag in Lipsius' liefde voor de natuur, in de verf, door haar te contrasteren met zijn studie van Latijnse auteurs: "ce philologue de jadis qui savait évoquer les siècles morts aimait la nature vivante."¹⁶³ Vooral het slot van zijn toespraak was belangrijk: "Ce prince de savants, ce "flambeau des lettres" était aussi un homme simple, doux, modéré et conciliant. Il sut pratiquer toujours sa devise: *Moribus antiquis*."¹⁶⁴ Door enkele specifieke waarden te benadrukken gaf hij Lipsius ook een voorbeeldfunctie voor de natie. In het algemeen dienden de leden van het nationaal pantheon nagevolgd te worden. Bij Descamps was die voorbeeldfunctie ook duidelijk omdat hij al in zijn inleiding had gezegd dat een volk van zijn verleden kan leren. Nu hij die waarden benoemde, verbond hij zijn inleiding en slot door te tonen wat dat volk van Lipsius kon leren. De keuze van de waarden die hij naar voren schoof kaderen wellicht ook binnen een katholieke ideologie van een behoud van de orde, zoals de katholieke kerk ook in de scholen uitdroeg.¹⁶⁵ *Het Nieuwsblad* besloot zijn profiel van Lipsius in 1947 ook met een reflectie op Lipsius als persoon:

*Hij was een man die van de stilte hield. Zijn grootste genoegen vond hij tevens in het verzorgen van de bloemen in zijn tuin en in de omgang met zijn honden. Te Leiden bezat hij in zijn hof een weelde van tulpen, en hij heeft vele bladzijden geschreven over de bloemen en de tuinen, "die tezamen met de aarde ontstaan zijn."*¹⁶⁶

De katholieke en behoudsgezinde Lipsius

Lipsius werd vaak als een katholiek of behoudsgezin figuur gezien. Hierbij kwam er in 1853 in 1909 vooral vanuit de liberale pers kritiek. In 1853 was die kritiek op de rol van de liberale minister Piercot bij de inhuldiging gericht, in 1909 vooral op de figuur van Lipsius en op de katholieke minister Descamps.

¹⁶⁰ Marchant, *Beeld Justus Lipsius*; Rigaux, *Ontwerp praalwagen 400e verjaaringfeest geboorte van Justus Lipsius (1547-1947): Hertog Albrecht en hertogin Isabella wonen de les bij van Justus Lipsius*; 'Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht', *De Standaard*, 27 oktober 1947; 'Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht', *Het Nieuwsblad*, 27 oktober 1947.

¹⁶¹ Slingeneyer, *Histoire de la Belgique: les belles lettres*; Jan Papy, 'Lipsius and His Dogs: Humanist Tradition, Iconography and Rubens's Four Philosophers', *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 62, nr. 1 (januari 1999): 167, 185–87, 190–91, <https://doi.org/10.2307/751386>.

¹⁶² Descamps, 'Discours du baron Descamps', 53.

¹⁶³ Descamps, 54.

¹⁶⁴ Descamps, 54.

¹⁶⁵ Descamps, 'Discours du baron Descamps'; Tollebeek en Verschaffel, "'A Profitable Company". Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België', 229; Laurence Boudart, 'Ils lisaient la patrie: La formation de l'identité nationale à travers les livres de lecture de l'école primaire belge (1842-1939)' (Doctoraat, Valladolid, Universidad de Valladolid Departamento de Filología Francesa y Alemana, 2008), 55, <https://uvadoc.uva.es/handle/10324/112>.

¹⁶⁶ Z. V. G., 'Justus Lipsius Hij hield van boeken, bloemen en honden Een groot geleerde maar ook een mens met zwakheden', *Het Nieuwsblad*, 26 oktober 1947.

Bij de verschillende katholieken die toespraken hielden, was in meer of mindere mate echter ook een karakterisering van Lipsius als katholiek aanwezig. Bij het herdenkingsfeest van 1947 in Overijse bekeek de Leuvense rector Honoré Van Waeyenbergh Lipsius nadrukkelijk vanuit een katholiek perspectief. In Halle viel Lipsius samen met het katholicisme in de context van de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek.

In 1853 was de Ram als rector van de Leuvense universiteit en daarnaast ook een priester die zich in het Koninkrijk der Nederlanden had verzet tegen protestantse invloeden en zich na de onafhankelijkheid inzette voor de religieuze vrijheid de meest uitgesproken katholieke spreker. Hij zag Lipsius dan ook wel als een katholiek, hoewel dat veel minder uitgesproken was dan zijn beeld van Lipsius als een vaderlands figuur. Nochtans liepen in de jaren 1850 de spanningen op tussen de Leuvense universiteit en de liberale regeringen, waar ook Piercot toe behoorde. Maar dit uitte zich toen nog niet in de visie op Lipsius.¹⁶⁷ Hij zag zijn terugkeer naar de universiteit van Leuven als een vaderlandslievende daad, maar ook als een blijk van gehechtheid aan het geloof van zijn voorouders, waarmee hij hoogstwaarschijnlijk het katholicisme bedoelde: “Des universités étrangères s’étaient empressée de se l’attacher par les plus brillants avantages; mais l’amour du pays et l’attachement aux croyances de ses ancêtres le ramenèrent parmi nous.”¹⁶⁸ Hiermee leek hij te insinueren dat Lipsius eigenlijk altijd katholiek bleef, hoewel hij formeel in Jena en Leiden luthers en calvinistisch was. Maar deze passage was de enige waar hij naar het katholicisme verwees.¹⁶⁹ Ook de anonieme dichter zag Lipsius’ protestantisme als een louter uiterlijk geloof: “(Aen welk gevoel hy nooyt, zo het gescheenen heeft) / Gaf waerelyk geloof noch waerelyk aenkleefd.”¹⁷⁰ Prudens Van Duyse verbond het vaderlandse en het geloof aan elkaar:

*Eenvoudig als Germanjes vaderen,
En goud en vorstenpracht te groot,
Vloiede u nog zuiver 't bloed in de aderen,
O kind van onbedorven schoot.
Bespieglend uwes roems vergeten,
Was 't u volzoet, ter schauw gezeten
Van 't Heverleesche boschgebaert,
Aen God en 't stille dorp te denken,
Waerheen u 't ouderdak bleef wenken
Met zijn aertsvaderliken haerd.*¹⁷¹

In 1909 zag Descamps, die een katholiek minister was, Lipsius als een man die zich aanpaste aan de heersende religieuze strekking. Dat zag hij als een vorm van gematigdheid en voorzichtigheid, waarmee hij zich boven de tendens tot conflict van zijn tijd plaatste: “Il était peu fait pour les querelles et même dans les luttes d’érudition, qui de son temps dégénéraient souvent en disputes violentes, il conservait une remarquable aménité.”¹⁷² Wel twijfelde hij niet aan de oprechtheid van het geloof van Lipsius. Hij merkte die religieuze oprechtheid wel het duidelijkst op bij zijn terugkeer naar het katholicisme en naar Leuven, waar hij werken over de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Halle en de Onze-Lieve-Vrouwkerk van

¹⁶⁷ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*; J.-J. Thonissen, ‘de Ram (Pierre-François-Xavier)’, in *Biographie Nationale*, vol. 5 (Bruxelles: Bruylant-Christophe & Cie, 1876), 651–56; Lamberts, ‘Het historisch profiel van de katholieke universiteit te leuven (1835-1985)’, 66.

¹⁶⁸ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*, 7.

¹⁶⁹ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*.

¹⁷⁰ *Inhuldiging van Justus Lipsius’ borstbeeld, in de gemeente Overysche, den 28 junius 1853*, 3.

¹⁷¹ Van Duyse, ‘Justus Lipsius’, 1853, 256.

¹⁷² Descamps, ‘Discours du baron Descamps’, 50.

Scherpenheuvel schreef.¹⁷³ De manier waarop de Ram en Descamps met het geloof van Lipsius omgingen, verschilt dus sterk. Waar de Ram zweeg over het lutheranisme en calvinisme en beweerde dat Lipsius gehecht was aan het voorouderlijk geloof, focuste Descamps op het christendom als een geheel. Wel omschreven geen van beiden zijn lutheranisme en calvinisme als een dwaling.¹⁷⁴

Dat deed rector Hebbelynck in 1909 wel maar in bedekte termen: “C’est ici encore qu’après des pérégrinations à l’étranger, glorieuses par sa renommée littéraire, mais non exemptes de troubles et de tribulations morales [...]”¹⁷⁵ In 1947 was de rector, toen Van Waeyenbergh daar tijdens een gelegenheidssermoen tijdens de hoogmis die de feestelijkheden begon, volgens krantenartikelen nog duidelijker in. Volgens *Het Nieuws van den Dag*, *Het Nieuwsblad* en *De Standaard* verklaarde Van Waeyenbergh dat Lipsius lang gefaald of gedwaald had en aan de protestantse universiteiten van Jena en Leiden had lesgegeven.¹⁷⁶ Maar Christus-Koning heeft hem “uit de duisternissen gehaald en naar het licht gebracht.”¹⁷⁷ Zo kon hij nog het geloof verdedigen en in Leuven als een katholiek sterven. Omdat de toespraak niet bewaard is, is het onmogelijk te bepalen hoe centraal dit erin stond. Toch was het waarschijnlijk belangrijk, aangezien verschillende kranten het zo sterk benadrukten. Het is ook mogelijk dat katholieke kranten dit centraal stelden omdat ze het zelf belangrijk vonden om hun publiek op religieuze dwalingen en de mogelijkheid tot inkeer te wijzen.¹⁷⁸ Zeker in *Het Nieuwsblad* was dit duidelijk het geval. In deze krant verscheen op 26 oktober, een dag voor het verslag over de feestelijkheden in Overijse, namelijk al een profiel over Justus Lipsius. Daarin schreef de journalist ook al over hem als “een mens met al zijn zwakheden...” Maar hij nam een eerder verontschuldigende houding aan, waarin hij Lipsius’ religieuze houdingen verklaarde met een beroep op de verwarrende tijden waarin hij leefde. Lipsius zou slechts luthers en calvinistisch geweest zijn uit angst voor de gewapend conflicten van zijn tijd:

*Wanneer hij daartegenover stond kroop hij als een bange slak in zijn schelp, en dat verklaart zeer duidelijk zijn houding, zodat, wanneer hij onder andersdenkenden vertoefde, hij zijn godsdienst niet uiterlijk beleet, hoewel hij, naar hij later verklaarde, in het diepst van zijn hart steeds een oprecht katholiek was gebleven.*¹⁷⁹

Naast die katholieke manieren om Lipsius te benaderen, was de context van de inhuldiging van zijn standbeeld in 1909 ook intrinsiek katholiek. Tijdens de viering van het universitair jubileum in 1909 profileerde de universiteit zich immers als vrij en katholiek. Er werd toen een vlaggenstoet gehouden, waarin studentenverenigingen en katholieke organisaties onder leiding van oud-studenten meeliepen. Die diende als een generale repetitie voor het massadéfilé van katholieke organisaties later dat jaar bij het katholiek congres van Mechelen. Daarbij beriep de universiteit zich ook steeds meer op de oude universiteit. Zo kreeg het de stichtingsbul toen terug en schonk alle genodigden er een facsimile van. Ook het standbeeld van Lipsius onderstreept die band.¹⁸⁰ In het krantenartikel over Lipsius in Ath maakte de journalist de band tussen dat teruggrijpen naar Lipsius en het katholieke onderwijs: “Malgré, la tempête

¹⁷³ Descamps, 52.

¹⁷⁴ de Ram, *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l’occasion de l’inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*; Descamps, ‘Discours du baron Descamps’.

¹⁷⁵ Hebbelynck, ‘Discours de Mgr Hebbelynck’, 58.

¹⁷⁶ ‘Justus - Lipsius (1547-1947): Bij het vierde eeuwfeest der geboorte een van onzer nationale glories’; ‘Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht’, 27 oktober 1947; ‘Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht’, 27 oktober 1947.

¹⁷⁷ ‘Justus - Lipsius (1547-1947): Bij het vierde eeuwfeest der geboorte een van onzer nationale glories’.

¹⁷⁸ ‘Justus - Lipsius (1547-1947): Bij het vierde eeuwfeest der geboorte een van onzer nationale glories’; ‘Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht’, 27 oktober 1947; ‘Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht’, 27 oktober 1947.

¹⁷⁹ Z. V. G., ‘Justus Lipsius Hij hield van boeken, bloemen en honden Een groot geleerde maar ook een mens met zwakheden’.

¹⁸⁰ Lamberts, ‘Het historisch profiel van de katholieke universiteit te leuven (1835-1985)’, 68–69.

antireligieuze, l'université s'est relevée; l'enseignement secondaire catholique a lui aussi, dans nos collèges, repris la tradition d'autrefois,... et Juste Lipse s'y retrouverait.”¹⁸¹

Maar er kwamen ook kritische geluiden tegenover Lipsius' godsdienstige standpunten. Prudens Van Duyse verwerkte die kritiek in zijn lofrede die nochtans over het algemeen positief en patriottisch naar Lipsius keek:

*Groot man, ach, waarom uitgeblonken
Door de krachten van 't bevoorrecht hoofd,
En de in uw borst geschapen vonken
Der vrijheid van den geest gedooft?
Waerom eerst vliegend in den luister
Des Heeren, u in 't aerdsche duister
Der onverdraegzaamheid gestort?
Waerom niet immer u verheven
Tot hem, die onder 't voorwaert-streven
De lenden ons met moed omgordt?*

*Zoo zinkt de grootheid neer des menschen,
Als hij, door dweepzucht voortgesleurd,
Draeft buiten recht- en redegrenzen,
Hoe diep er Christenliefde om treurt.
De fakkel schroeit, die moest verlichten.
De tempel dien 't genie moest stichten
Aen volksbeschaving, beeft, op 't zand
Gebouwd, en waggelt ras ten puine,
Wanneer de Waerheid hare kruine
Verheft, met uitgestoken hand.*¹⁸²

Van Duyse bekritiseerde met deze dichtregel waarschijnlijk de gedachten die Lipsius in zijn *Politica* uitwerkte. Daarin behandelde hij de kwaliteiten die een vorst moest hebben, aan de hand van de begrippen *virtus* en *prudencia*. Maar omdat die soms niet volstonden om een stabiele staat te garanderen introduceerde Lipsius het concept *prudencia mixta*. Dat hield in dat vorsten geweld en bedrog mogen gebruiken om te stabiliteit van de staat te garanderen. Zeker Van Duyses verzen over “recht- en redegrenzen” en volksbeschaving lijken daarnaar te verwijzen. Daarnaast pleitte Lipsius voor religieuze eenheid binnen de staat, wie zich openlijk tot een andere godsdienst bekeerde moest gestraft worden maar wie privaat een ander geloof aanhing niet. De verzen over de vrijheid van geest en verdraagzaamheid verwijzen daarnaartoe.¹⁸³

Ook *Le Petit Blue du Matin* was in 1909 bijzonder kritisch tegenover Lipsius, die hem wel een groot criticus en erudiet, maar geen grote humanist noemde, omwille van zijn intolerantie. Daarbij zag het die intolerantie als een kenmerk van de katholieke regering die dat door een dergelijke figuur te vereren legitimeerde:

Mais, aux yeux de nos ministres cléricaux, il eut sans doutes un bien autre mérite: luthérien à Iéna, calviniste à Leyde, fanatique et intolérant partout, il s'adonna à toutes les pratiques du catholicisme

¹⁸¹ A., 'Juste Lipse chez les Géants d'Ath'.

¹⁸² Van Duyse, 'Justus Lipsius', 1853, 254.

¹⁸³ Van Duyse, 254; Erik De Bom, 'Political Advice', in *The Oxford Handbook of Neo-Latin*, onder redactie van Stefan Tilg en Sarah Knight (Oxford: Oxford University Press, 2015), 141.

*lorsqu'il vint professer à Louvain et, dans ses dernières années, il consacra sa plume aux vièges miraculeuses de la Belgique...*¹⁸⁴

Dat stond in verband met bredere kritiek die de krant had op de manier waarop minister Descamps met de geschiedenis omging. Nog op dezelfde voorpagina verscheen een kritisch artikel over een expositie over de aartshertogen Albrecht en Isabella die de regering datzelfde jaar organiseerde. Daarin riep de krant alle antiklerikale kranten op om zich te voegen bij diegene die er reeds tegen geprotesteerd hadden. Daarna citeerde het Charles Potvin die Isabella als een propagandiste van bijgeloof beschreef en Albrecht een opvolger van de hertog van Alva noemde. Hij zou immers de gewapende schending van de onafhankelijkheid van een volk ten voordele van Filips II's politieke en religieuze doelen geconsolideerd hebben. De socialistische Arthur Durverger schreef in die context van het protest tegen de tentoonstelling onder zijn pseudoniem A. Boghaert-Vaché een kritisch artikel in *Le Petit Blue du Matin* van 6 juni 1909 over de wetenschap onder de aartshertogen. Daarin nam hij de uitspraak van over Lipsius' intolerantie die ik hierboven citeerde, bijna letterlijk over. Hij veranderde enkel "ministres cléricaux" in "pieux souverains." Dennis Diagre schreef al een thesis en een bijdrage die aantonen dat de aartshertogen in de historiografie het voorwerp van clerico-liberale twist werden. De kritiek op de expositie toont dat de pers dat minstens bij die gelegenheid overnamen. Vanaf de *Histoire de la ville de Bruxelles* van Henne en Wauters uit 1845 karakteriseerden liberale en antiklerikale geschiedschrijvers Albrecht als autoritair, vijandig en wreed. Charles Potvin was het scherpst tegenover de aartshertogen en noemde hen tegenstanders van bevrijding, vrij onderzoek en de rede, en onderdrukkers, inquisiteurs en beulen. Het is dus geen toeval dat *Le Petit Blue du Matin* juist hem citeerde. Katholieken reageerden daarop door de aartshertogen als proto-nationale, goede, katholieke vorsten voor te stellen. Diezelfde kritiek ging dus over van de aartshertogen op Lipsius, omwille van de band die tussen hen had bestaan. Dat zich dat in 1909 in de pers voordeed, getuigt wel van een andere evolutie dan in de historiografie. Toen trad daar juist een verwetenschappelijking op, toen de katholieke Victor Brants Albrechts regering in 1901 als een met semi-vrijheid van verkeer en lossere banden met het Escuriaal typeerde, en in 1909 de aartshertogelijke ordonnanties publiceerde. De antiklerikale pers bleef dus een erg ideologisch gekleurde oppositie tegen de aartshertogen en met hen geassocieerde figuren voeren op een moment dat dat in de geschiedschrijving verminderde.¹⁸⁵

Le Petit Blue du Matin herdrukte na de inhuldiging van het standbeeld ook vergelijkbare kritiek op Lipsius uit *L'Étoile Belge* en *La Gazette*. Vooral *La Gazette* was erg scherp over Lipsius. Naast enggeestig en regressief noemde deze krant hem ook machiavellistisch. Het zag hem als iemand die slechts uiterlijke moraal aan de politieke filosofie van Machiavelli toevoegde en kleine oplichterijen aanraadde, middelgrote gedoogde en grote veroordeelde. Daarvoor verwees het naar de *Histoire de la science politique* van Paul Janet, die Lipsius' politieke filosofie als een 'verzacht machiavellisme' omschreef. De journalist noemde Lipsius een hoveling van de macht en dienaar van het bijgeloof, die wetenschap tot eruditie reduceerde. Ook hij bracht het in verband met Albrecht en Isabella. Hij vond dat het standbeeld op hetzelfde niveau stond als de viering van wat hij een tijdperk van lafheid vond. Hij vond dat Lipsius eren, bevestigde dat voor het welzijn van het volk zorgen eruit bestond elke groot probleem en elke openhartige oplossing uit de politiek te weren. Maar die visie zou een gebrek aan karakter en persoonlijkheid creëren. Hij zag Lipsius dus als een schadelijk behoudsgezind figuur.¹⁸⁶ Ook

¹⁸⁴ 'Au monument Juste Lipse'.

¹⁸⁵ 'Albert et Isabella', *Le Petit Blue du Matin*, 10 mei 1909; A. Boghaert-Vaché, 'Documents pour M. Descamps: XXV Les sciences sous les archiducs', *Le Petit Blue du Matin*, 6 juni 1909; Diagre, 'Aartshertog Albrecht, modelheerser of engel des doods?', 111–13; Denis Diagre, 'Historiographie des archiducs Albert et Isabelle: genèse et survie d'un mythe' (licentiaatsthesis, Bruxelles, Université libre de Bruxelles, 1993), 239–40; Jean Puissant, 'BOGHAERT-VACHÉ Arthur. Pseudonyme : DUVERGER Arthur.', in *Le Maitron* (Paris: Maitron/Éditions de l'Atelier, 1 juni 2021), <https://maitron.fr/spip.php?article141832>.

¹⁸⁶ 'A Travers la Presse: La statue de Juste Lipse', *Le Petit Blue du Matin*, 12 mei 1909; Paul Janet, *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale*, vol. 2 (Paris: Librairie philosophique de Ladrance, 1872), 83–87.

hier maakte de journalist een vergelijking met de hertog van Alva: “Qu’on célèbre le duc d’Albe: j’aime mieux ça!”¹⁸⁷ Ook in 1947 kwam een soortgelijk beeld terug. In een profiel van Lipsius in *Het Laatste Nieuws* schreef L. Stijns, waarschijnlijk ging het om Livia, de dochter van hoofdredacteur Marcel Stijns, die in 1947 ook enkel stukken onder haar volledige naam schreef: “Heldhaftig bij het verdedigen bij het verdedigen van zijn mening was hij echter niet in zijn “Politica” wenste hij dat het staatshoofd de eenheid van godsdienst zou handhaven, op voorwaarde dat het een goede is. Welk geloof hem echter het goede scheen, weigerde hij te verduidelijken.”¹⁸⁸ Dit was wel geen zo’n harde kritiek meer. Het artikel was in tegenstelling tot die van 1909 over het algemeen wel positief over Lipsius en prees vooral zijn matigheid. Nu was de nationale regering er ook niet bij betrokken wat er wellicht voor zorgde dat de kranten minder kritisch waren.¹⁸⁹

Er kwam ook kritiek van de liberale pers die zich meer op de inhuldigingen dan op de figuur van Lipsius richtte. In 1853 bekritiseerde *L’Observateur Belge* minister Piercot omdat hij rector de Ram en andere vertegenwoordigers van de Leuvense universiteit aansprak als: “les représentants de l’ancienne université.” Volgens *L’Observateur Belge* speelde hij zo in de kaarten van de Leuvense universiteit die zich op de erfenis van de oude universiteit beriep om haar eisen in te willigen. De journalist stelde dat de universiteit zo al de oude lokalen en collecties had verkregen. Hij verzette zich dan ook tegen die vereniging van de oude universiteit met de nieuwe. De negentiende-eeuwse Leuvense universiteit was een vrije, private universiteit zonder legale bevoegdheden terwijl hij de oude universiteit als een staatsuniversiteit met civiele vertegenwoordiging zag. De journalist citeerde dan ook een arrest van het Brusselse hof van beroep van 13 juli 1844 die om diezelfde redenen een onderscheid maakte tussen de negentiende-eeuwse en de oude universiteit van Leuven. Dit twistpunt over de oude universiteit kwam voort uit een fundamentele onenigheid. *L’Observateur Belge* verweet Piercot namelijk zijn compromisbereidheid en verwees naar het programma dat op 3 november 1852 uitgestippeld was. Dit kwam tot stand na de partijstrijd tussen liberalen en katholieken na de wet van 1 juni 1850 op het middelbare onderwijs. De staat richtte toen tien athenea en vijftig rijksmiddelbare scholen op, leerkrachten moesten een diploma van een openbare normaalschool hebben, officiële scholen moesten neutraal zijn en de clerus verloor haar inzage- en controlerecht. Dat leidde tot een reactie van de bisschoppen. De gematigde liberaal Henri de Brouckère had bij de regeringsverklaring van zijn nieuw kabinet op 3 november 1852 verklaard een gematigd, voorzichtig en verzoenend beleid te zullen voeren. Vanaf 1853 overlegde zijn regering met de bisschoppen en streefden ze naar akkoorden over athenea en middelbare scholen. *L’Observateur Belge* verzette zich dus tegen deze verzoenende onderwijspolitiek en wilde een terugkeer naar een confrontatiepolitiek. Nochtans typeerde René Campé het als een krant die net als de meeste vroege liberale kranten van België tot de gematigde vleugel van de liberale partij behoorde.¹⁹⁰

Marina Rems schreef in *De Leuvense standbeelden* dat de socialistische partij zich ook kritisch uitliet tegenover het standbeeld. De reden daarvoor zou zijn dat Lipsius weinig bijdroeg aan Leuven. Ze hadden liever iemand als Pieter Coutereel gezien, die sterker bij de stad betrokken was. Maar Rems

¹⁸⁷ Geciteerd in ‘A Travers la Presse: La statue de Juste Lipse’. Omdat er nauwelijks nummers van 1909 beschikbaar zijn, kon ik het volledig artikel uit *La Gazette* niet terugvinden

¹⁸⁸ Stijns, ‘Bij een herdenking: Justus Lipsius’; Livia Stijns, ‘Ontreding in Frankrijk: Een onzekere toestand’, *Het Laatste Nieuws*, 28 november 1947; Livia Stijns, ‘De verwickelingen in Frankrijk: Een kentering schijnt in te treden’, *Het Laatste Nieuws*, 5 december 1947; Livia Stijns, ‘Frankrijk verlangt kalmte: De stakingen beu’, *Het Laatste Nieuws*, 9 december 1947; Livia Stijns, ‘Na de staking in Frankrijk: Steeds gevaar voor botsingen’, *Het Laatste Nieuws*, 20 december 1947; ‘Mariage’, *Le Soir*, 24 december 1955.

¹⁸⁹ Stijns, ‘Bij een herdenking: Justus Lipsius’.

¹⁹⁰ ‘Resume politique’, *L’observateur Belge*, 2 juli 1853; Filip Reyntjens, ‘Juridische mechanismen van conflictbeheersing in België: het onderwijsprobleem’, *Res Publica* 28, nr. 4 (30 december 1986): 592–93, <https://doi.org/10.21825/rp.v28i4.18982>; Gita Deneckere e.a., *Een geschiedenis van België* (Gent: Academia Press, 2020), 163; René Campé, ‘De liberale pers sinds 1846’, in *Het liberalisme in België: tweehonderd jaar geschiedenis*, onder redactie van Adriaan E Verhulst (Brussel: Delta, 1989), 183.

gebruikte geen referenties of bibliografie, waardoor haar bron onduidelijk is. Er is wel een archiefmap over het universitair jubileum van 1909 in het Leuvense stadsarchief, dat verloren is. Het kan bovendien geen erg stevige oppositie tegen het standbeeld geweest zijn. *De Volkswil*, de krant van de Werkliedenpartij in het arrondissement Leuven, schreef geen kritische artikels over het standbeeld, maar publiceerde wel de aankondigingen van de Leuvense gemeenteraad over de inhuldiging. Die aankondigingen zijn weliswaar geen bewijs dat de krant het standbeeld ook steunde; ze sluiten de mogelijkheid van socialistische kritiek zeker niet uit.¹⁹¹

Lipsius' band met Halle staat enigszins los van de inhuldigingen en is uniek, omdat Lipsius daar bijna uitsluitend als figuur binnen de devotie van de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Halle benaderd werd. Lipsius schreef in de *Diva Virgo Hallensis* over het mirakelbeeld in de Sint-Martinusbasiliek, toen nog een gewone kerk. Hij beschreef de geschiedenis van de Onze-Lieve-Vrouwe van Halle en catalogeerde vierendertig wonderen. Dat is letterlijk zichtbaar in de Sint-Martinusbasiliek. Een glasraam van Jos Casier beeld Lipsius uit. Volgens de fototheek van BALaT is het er sinds 1908, maar Wilfried Wouters schreef dat Casier tussen 1897 en 1907 acht glasramen plaatste. Wat de glasramen precies voorstelden is niet erg duidelijk op de foto's en ook in de basiliek zelf is het moeilijk om überhaupt het juiste glasraam te herkennen. Het lijkt de les van Lipsius aan de aartshertogen en daarna de verering van de Onze-Lieve-Vrouw van Halle door de aartshertogen voor te stellen. Casier linkte dus Lipsius en de aartshertogen aan elkaar, op basis van hun geloof en devotie in plaats van op basis van hun nationaliteit zoals bij de meeste ander voorstellingen gebeurde. Wel gebeurde dat aan de hand van dezelfde herkenbare gebeurtenis en legden de glasramen eveneens de grote figuren vast. Alleen was dat nu voor de verspreiding van de Onze-Lieve-Vrouwe devotie in plaats van omwille van een rol in de nationale geschiedenis. Ook bij de vieringen toen de kerk in 1947 een basiliek werd, was Lipsius een personages. Naast als Rubens en Albrecht en Isabella behoorde hij in de historische stoet die voor die gelegenheid door Halle trok tot de dienaars en weldoeners van de kerk.¹⁹²

Voorlopig besluit

De voorstellingen van Lipsius als grote man bouwden vooral op zijn verwezenlijkingen als geleerde of wetenschapper voort. Die kwamen terzelfdertijd voort. In het bijzonder werd zijn belang om de verwezenlijkingen van de Romeinse beschaving te bewaren of te doen waarderen benadrukt. Zo kon Van Duyse Lipsius in een adem met de stoomlocomotief noemen en beargumenteerde Descamps dat het belang van de filologie niet te onderschatten valt. Daarbovenop zetten een groots moment in zijn leven, de les aan de aartshertogen en zijn associatie met andere belangrijke historische figuren, ook zijn plaats in het nationaal pantheon in de verf. Er was in 1909 ook wel een kritische stem van *L'Etoile Belge* die zich vragen stelde bij de bekendheid van Lipsius en het onderwijs bekritiseerde omdat het te veel focuste op napraten. Die grootsheid werd gekoppeld aan menselijkheid. Dat maakte Lipsius enerzijds toegankelijker, maar zorgde er ook voor dat hij waarden kon uitdragen en een voorbeeldfunctie kon krijgen.

Het katholicisme kwam aanvankelijk nauwelijks als een thema in de toespraken van 1853 aan bod. Het werd terloops wel vermeld als het voorvaderlijk geloof en het geloof waar Lipsius altijd in was blijven geloven. Wel gaf Prudens Van Duyse bij de inhuldiging zelf al meteen kritiek op Lipsius' intolerantie voor afwijkende geloofsovertuigingen. Ook entte zich toen liberale kritiek over de

¹⁹¹ Rems, *De Leuvense standbeelden*, 13; 'Inhuldiging van het Standbeeld van Justus-Lipsius', *De Volkswil*, 8 mei 1909.

¹⁹² Jos Casier, *Glas in loodraam in de Sint-Martinusbasiliek*, 1908, glas in loodraam, 1908, Sint-Martinusbasiliek Halle, <http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=M166266&objnr=28286&lang=nl-NL&nr=3>; Marisa Bass, 'Justus Lipsius and His Silver Pen', *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 70, nr. 1 (januari 2007): 166–67, <https://doi.org/10.1086/JWC120462762>; Wilfried Wouters, 'Basiliek : gotiek, neogotiek? Een historische reconstructie van de neogotische restauratie van de Sint-Martinusbasiliek te Halle (1860-1910)', onder redactie van L. Walschot, *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring* 31 (1998): 53; 'De basiliek van Halle wordt onthuld met licht, versiering en een historische stoet', *Het Nieuws van den Dag*, 29 september 1947.

onderwijspolitiek op de inhuldiging omdat de liberale minister Piercot te verzoenend en toegevend zou omgegaan zijn met de katholieke universiteit. In 1909 zag de katholieke minister Descamps Lipsius' bekering tot het protestantisme als een manier om conflict te vermijden. Maar toen alludeerde Hebbelynck er ook naar als een morele fout. Dat jaar kwam er opnieuw kritiek op Lipsius als te intolerant en machiavellistisch. Dat was een voortzetting van de katholieke en liberale strijd over de aartshertogen Albrecht en Isabella. In 1947 was er een verandering in de katholieke houding op Lipsius' geloof. Nu zag rector Van Waeyenbergh zijn protestantisme als een dwaling maar wel een die hij later herstelde. Zo kreeg Lipsius ook een religieuze voorbeeldfunctie. Daarnaast maakte hij ook deel uit van de devotie van Onze-Lieve-Vrouw van Halle.

Conclusie

Lipsius was een figuur die zeer aanwezig was in de historische beeldvorming van het negentiende- en vroegtwintigste-eeuwse België. Zijn standbeeld in Leuven, zijn beeld in Overijse en zijn rol als personage in het folkloristische feest de Ducasse van Ath getuigen daar nog van. Dat kaderde in de legitimering van de Belgische staat door zich historische figuren zoals Lipsius als Belgisch op te eisen. Bij de inhuldiging van het beeld in Overijse benadrukten de sprekers dat België mits grote mannen als Lipsius haar bijdrage aan de mensheid had geleverd. Men herinneren moest het Belgische volk dan ook trots maken. Daarnaast zou Lipsius ook zelf een patriot geweest zijn. Het belangrijkste argument daarvoor was dat hij naar Leuven en haar universiteit terugkeerde ondanks aanbiedingen van vele Europese vorsten. In 1909 bleef diezelfde nationale visie aanwezig. De belangrijkste evolutie was dat minister van Kunsten en Wetenschappen Descamps Lipsius ook als een uiting van de Belgische identiteit zag en meende België in Lipsius te kunnen herkennen en in die zin ook uit hem leren.

Aanvankelijk droeg ook Lipsius' moedertaal bij aan het beeld van de Belgische Lipsius. In 1853 loofde de Leuvense archivaris Edward van Even in *Justus Lipsius als vaderlander beschouwd* Lipsius voor zijn genegenheid voor het Nederlands. Hij hoopte dat ook bij de inhuldiging van Lipsius' beeld in Overijse later dat jaar zijn taal zou weerklinken. Zo zou de bevolking die slechts het Nederlands machtig was vaderlandsliefde opvatten. Dat zou ze dan moeten inspireren om dat vaderland in voorspoed te verheerlijken en bij oorlogsdreiging te beschermen. De taal zelf diende ook om bedreigende, vreemde invloeden te weren. Prudens van Duyse dacht daarbij in zijn lofdicht op Lipsius nadrukkelijk aan Frankrijk. Dat was zeker ook bij andere figuren het geval. Zo beschreef Van Duyse ook al in 1846 in een ballade bij de inhuldiging van het standbeeld van Simon Stevin in Brugge het Nederlands als de taal van Vlaamse helden en vrij vreemde invloed.¹⁹³ Tegen 1909 vormde Lipsius taal juist een punt van spanning. Vlak na de inhuldiging van het standbeeld in Leuven hield de fanfare van de studentenkoepel het Vlaamsch Verbond halt bij de tribune vanwaar Lipsius zoeven was ingehuldigd en riep om een tweetalig onderwijs te eisen. Omdat ze daarna nog rel schopten met Franse studenten ontbond de rector het Vlaamsch Verbond. Een correspondent van Het Laatste Nieuws greep de gelegenheid aan om de uitspraak van Van Even dat Lipsius het Nederlands genegen was op te rakelen. Dat zou de leden van het Vlaamsch Verbond kunnen verheugen en hun tegenstanders het zich doen spijten deel te hebben genomen aan de inhuldiging.

Dat Lipsius in België herinnerd werd, heeft er ook veel mee te maken dat veel lokale besturen Lipsius konden opeisen. Zowel Overijse, Leuven als Ath zagen Lipsius als een van hen. In Overijse speelde het gemeentebestuur in op de oprichtingen van monumenten voor historische figuren die iets voor België hadden betekend om met de hulp van de provincie en nationale regering een eigen monument op te richten. Door zich op Lipsius te beroepen, verkreeg Overijse ook een belangrijker plaats in de nationale historische cultuur. Daarnaast trok Overijse ook heel wat bezoekers uit naburige dorpen en steden met driedaagse feestelijkheden en kreeg het aandacht in de nationale pers. Het zorgde er ook voor dat hij er bekendheid verwierf en kon uitgroeien tot een volksere figuur die in liedjes meespeelde. Bij de feestelijkheden rond het vierhonderdjarige jubileum van Lipsius' geboorte in Overijse in 1947 speelde de nationale overheid geen rol meer. Het was vooral een lokaal gebeuren maar kranten schreven wel nog over Lipsius als een Belgisch figuur. In Leuven was Lipsius als een personage bij het beeldenproject om de gevel van het stadhuis te vullen eerder een uiting van Leuvense trots. Het beeld van Lipsius werd in 1853 in de gevelnis geplaatst, hetzelfde jaar waarin het beeld van Lipsius in Overijse werd ingehuldigd. In Overijse was de nationale trots echter duidelijker aanwezig dan de lokale trots. Dat valt te verklaren doordat Leuven groter was en zich op meer grote mannen uit haar eigen geschiedenis kon beroepen

¹⁹³ André Vanhoutryve, *Brugse beelden: geschiedenis van standbeelden en andere memorabilia te Brugge. Brugse stand- en borstbeelden: historische analyse en retrospectieve*, vol. 2 (Brugge: Schoonbaert, 1989), 38, 265.

terwijl Lipsius voor Overijse dé grote man was en daar graag nationale erkenning voor kreeg. In 1909 stond bij de inhuldiging van het standbeeld wel de nationale trots centraal.

Maar toch bleven ook dan nationale en lokale trots met elkaar verweven. Zo beargumenteerde burgemeester Colins dat Lipsius bij Leuven hoorde omdat hij daar belangrijk werd. In Ath verbeeldde Lipsius de stedelijke trots ten slotte op een folkloristische wijze. Een journalist eiste een eigen Athoise versie van Lipsius op als leerling aan het college daar. Dat was niet voor elk historisch figuur zo vanzelfsprekend, bij Rubens en Antwerpen lag dat bijvoorbeeld moeilijk. De Antwerpse en Vlaamsgezinde Rubenskenner Max Rooses gaf bijvoorbeeld pas in 1903 toe dat de schilder in Siegen in Westfalen geboren was. Toch was dit geval niet zo verschillend. Als Rubens dan geen Antwerpenaar van geboorte was dan behoorde hij volgens Rooses toch de stad toe omdat hij er leerde, werkte en woonde. Dat leek erg op Ath dat Lipsius opeiste omdat hij er leerde en op Leuven dat hem opeiste omwille van zijn band met de universiteit. Het lijkt dat wanneer een stad of gemeente een historisch figuur simpelweg kon opeisen op basis van de geboorteplaats ze daar voorkeur aan gaf maar ook andere banden te gebruiken als dat nodig was. Zo was het flexibel waarbij een historisch figuur hoorde en bij Lipsius leidde dat er toe dat er toe dat er niet een enkele stad was die hem kon opeisen.¹⁹⁴

Binnen de context van het nationale pantheon stond Lipsius het duidelijkst in verband met de aartshertogen Albrecht en Isabella en Rubens. De regering van de aartshertogen werd na de Belgische Revolutie van 1830 als een voorloper van de Belgische monarchie geduid. Volgens de Leuvense rector De Ram had ook Lipsius dat zo gezien en gebeden voor hun dynastie. Die wens voor een Belgische dynastie die hij aan Lipsius toeschreef, ging volgens hem pas met koning Leopold I in vervulling. Hun regering werd ook als een bloeiperiode met schilders als Rubens en Van Dyck alsook wetenschappers als Lipsius gezien. Zoals Lipsius kon dienen om hun regeerperiode als groots te karakteriseren diende het ontzag van de aartshertogen voor Lipsius ook om zijn grootsheid aan tonen. Het verhaal over de les van Lipsius die de aartshertogen bijwoonden keerde steeds terug in de beeldvorming van Lipsius, zowel in de toespraken bij inhuldigingen van monumenten voor Lipsius als in kunstwerken met Lipsius als onderwerp. Dat Lipsius zelfs vorsten kon imponeren toonde de grootheid van Lipsius als wetenschapper en lesgever. Daarnaast toonde het verhaal ook hoe hij in zijn moraliteit uitblonk omdat hij het belang van genadige vorsten benadrukte. Maar ook kritiek op Lipsius entte zich op kritiek op de aartshertogen. Die kritiek op de aartshertogen kwam vanuit een liberale hoek. Albrecht in het bijzonder zou een autoritair, vijandig en wreed tegenstander van vrijheid geweest zijn. Vooral op basis van *De Politica* noemden liberale kranten Lipsius intolerant en machiavellistisch. Hij had er immers geschreven dat wie openlijk een ander geloof aanhing daarvoor gestraft moest worden. Bij katholieken kwam het geloof van Lipsius aanvankelijk nochtans minder naar voor. Dat lag moeilijk omdat Lipsius zich bekeerd had tot het protestantisme alvorens terug te keren tot het katholicisme. De Leuvense rector Hebbelynck alludeerde er in 1909 naar als een morele fout. In 1947 gaf rector Van Waeyenbergh Lipsius een religieuze voorbeeldfunctie door zijn terugkeer naar het katholicisme van het protestantisme als een herstel van een dwaling te duiden.¹⁹⁵

Vanuit een Europees perspectief gezien hoeft de lokale en nationale historische herinnering aan Lipsius misschien niet te verbazen. Het humanisme, waar Lipsius ook toebehoorde, vormt een belangrijk element van de Europese culturele geschiedenis. Vanuit een Europees perspectief is er echter nog weinig onderzoek naar de beeldvorming over humanisten. Een vergelijking met andere landen zou nieuwe inzichten kunnen bezorgen en verschillen en gelijkenissen in het beeld van het humanisme in Europa tonen. De beeldvorming van Lipsius in België of bijvoorbeeld ook Erasmus zou kunnen vergeleken worden met de beeldvorming in Nederland. België wilde zich in de negentiende eeuw als onafhankelijke

¹⁹⁴ Cools, 'Antwerpen: het Rubenshuis, Hoe artistieke grootsheid wordt opgeroepen', 139.

¹⁹⁵ Süßmann, 'Albrecht Und Isabella in Brüssel. Eine Spurensuche', 114–15; Diagre, 'Aartshertog Albrecht, modelheerser of engel des doods?'

staat legitimiteit wilde aanmeten met een roemrijk verleden terwijl Nederland juist België was kwijtgeraakte. Wellicht leidde dat tot een andere omgang met gedeelde historische figuren.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Pim Den Boer, 'Loci memoriae — Lieux de mémoire', in *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, onder redactie van Astrid Erll en Ansgar Nünning (Berlin: Walter de Gruyter, 2008), 23.

Bibliografie

Bronnen

Onuitgegeven bronnen

- ‘Agendapunt nr. 643 van de gemeenteraad van Overijse’. Overijse, 4 oktober 1947. Gemeentearchief Overijse.
- ‘Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein’, 16 juni 1845. Overijse Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- ‘Brief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten aan Sylvain van de Weyer’, 5 november 1852. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- Descamps, Edouard. ‘Brief aan het stadsbestuur van Leuven’, 3 maart 1909. T 004/02 - 675. Algemeen Rijksarchief, Brussel.
- . ‘Brief aan Jules Jourdain’, 27 februari 1909. T 004/02 - 675. Algemeen Rijksarchief, Brussel.
- Direction des beaux arts. ‘Dossier: Leuven Monument Justus Lipsius.’, 29 december 1908. T 004/02 - 675. Algemeen Rijksarchief, Brussel.
- Dumont, Joseph. ‘Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten’, 23 oktober 1852. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- Jourdain, Jules. ‘Brief aan het ministerie van Wetenschappen en Kunsten’, 31 januari 1909. T 004/02 - 675. Algemeen Rijksarchief, Brussel.
- Jourdain, Jules, en Edouard Descamps. ‘Overeenkomst over het standbeeld van Justus Lipsius’, 25 september 1908. T 004/02 - 675. Algemeen Rijksarchief, Brussel.
- ‘Lijst met genodigden voor de lunch na de inhuldiging van het standbeeld van Justus Lipsius’. Leuven, z.d. 8216. Stadsarchief Leuven.
- ‘Lijst met genodigden voor het universitair jubileum van 1909’. Leuven, z.d. 8216. Stadsarchief Leuven.
- ‘Nota over het standbeeld van Justus Lipsius’, 23 juni 1908. T 004/02 - 675. Algemeen Rijksarchief, Brussel.
- Nothomb, Jean-Baptiste, of Sylvain Van de Weyer. ‘Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten’, 16 juni 1845. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- ‘Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse’. Overijse, 26 september 1835 tot 7 december 1848. 360 - 2. Rijksarchief te Leuven.
- ‘Registers van beraadslagingen van de gemeenteraad van Overijse’. Overijse, 16 december 1848 tot 12 december 1860. 360 - 3. Rijksarchief te Leuven.
- Stevens, Édouard. ‘Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten’, 13 maart 1849. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- . ‘Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten’, 20 november 1852. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- ‘Tekst van een brief voor de hertog van Arenberg en de Belgische ministers’. Leuven, 3 mei 1909. 8216. Stadsarchief Leuven.

- Van de Weyer, Sylvain. 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten', 31 december 1845. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- . 'Brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten', 30 april 1852. Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Overijse, dossier Justus Lipsiusplein. Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Leuven.
- Van Duyse, Prudens. 'Justus Lipsius', 1853. BIB.G.006158/2. Boekentoren, Gent.
- . 'Prudens van Duyse's aantekeningen voor zijn lofrede op Lipsius'. Gent, z.d. G.006158. Boekentoren.
- 'Verslagboek Koninklijke Harmonie Justus Lipsius'. Overijse, 1947. De Beierij van Ijse.

Gedrukte bronnen

- Bouchery, Herman F. 'Justus Lipsius'. In *100 Grootte Vlamingen*, onder redactie van L. Elaut, L. Grootaers, R. Van Roosbroeck, en A. Vermeyleen, 190–93. Antwerpen: N. V. Standaard-Boekhandel, 1941.
- Colins, Leo. 'Discours de M. Colins, Bourgemestre de Louvain'. In *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909*, 54–56. Leuven, 1909.
- De Reiffenberg, Frédéric. 'Juste Lipse'. In *Les Belges illustres*, 3:1–16. Bruxelles: A. Jamar et Ch. Hen, 1845.
- Descamps, Edouard. 'Discours du baron Descamps'. In *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909*, 43–54. Leuven, 1909.
- Evans, Annie. 'Art in Louvain'. *Academy (London, England : 1869)* 28, nr. 694 (22 augustus 1885): 125–125.
- Génard, P. 'Nicasius de Keyser (Vervolg en slot)'. *De Vlaamsche School* 1, nr. 1 (1855): 58–61.
- Hebbelynck, Adolphe. 'Discours de Mgr Hebbelynck'. In *Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909*, 56–59. Leuven, 1909.
- Immerzeel (jr.), Johannes. 'Desmit (Alexandre)'. In *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters: van het begin der vijftiende eeuw tot heden*, 178–79. Amsterdam: J. C. van Kersteren, 1842.
- Inhuldiging van Justus Lipsius' borstbeeld, in de gemeente Overijssche, den 28 junius 1853*. Waver: Ghion-De Raedt, 1853.
- 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overijssche'. *Le Moniteur belge* 23, nr. 181 (30 juni 1853): 2052–54.
- Janet, Paul. *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale*. Vol. 2. Paris: Librairie philosophique de Ladrance, 1872.
- Liber Memorialis des fêtes jubilaires de l'Université Catholique de Louvain: 1834-1909*. Leuven, 1909.
- Nisard, Charles. *Le Triumvirat littéraire au XVIe siècle: Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon*. Paris: Amyot, 1852.
- Population. Recensement général*. Bruxelles: Le ministre de l'intérieur, 1849.
- Quetelet, M. 'Jean-Baptiste van Eycken'. *Annuaire de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique* 20 (1854): 139–55.
- Ram, Pierre François Xavier de. *Discours de M. le chanoine de Ram, prononcé à isque le 28 juin 1853, à l'occasion de l'inauguration du monument consacré à la mémoire de Juste Lipse*. Leuven: Van Linthout et Cie, 1853.
- Slingeneyer, Ernest. 'Programmes des peintures à exécuter dans la grande salle du Palais-Ducal à Bruxelles'. *Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie*, nr. 3 (1864): 365–82.
- Stad Gent. *Gemeentebld. Jaar 1904. Tweede halfjaar*. Gent: De nieuwe drukkerij, 1904.

Van Duyse, Prudens. 'Justus Lipsius'. *Messenger des sciences historiques, ou Archives des arts et de la bibliographie de Belgique*, 1853, 253–57.

Van Even, Edward. *Justus Lipsius, als vaderlander beschouwd*. Leuven: Drukkery Van Linthout & Cie, 1853.

Kranten en periodieken

A. 'Juste Lipse chez les Géants d'Ath'. *Journal de Bruxelles*, 30 mei 1909.

Boghaert-Vaché, A. 'Documents pour M. Descamps: XXV Les sciences sous les archiducs'. *Le Petit Blue du Matin*, 6 juni 1909.

Courrier de l'Escaut. 'Les fêtes jubilaires de l'Université de Louvain', 10 mei 1909.

David, F. K. 'Overijsche viert "Luppe van de met"'. *Het Nieuws van den Dag*, 15 oktober 1947.

De Gentenaar. 'De Vierhonderdste Verjaring der Geboorte van Justus Lipsius', 19 oktober 1947.

De Nieuwe Gids. 'Overijsche viert Justus Lipsius', 28 oktober 1947.

De Standaard. 'Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht', 27 oktober 1947.

De Volkswil. 'Inhuldiging van het Standbeeld van Justus-Lipsius', 8 mei 1909.

De Volksgazet. '400 jaar geleden werd Justus Lipsius geboren', 18 oktober 1947.

Gazet van Antwerpen. 'Justus Lipsius Bij het 4e eeuwfeest van zijn geboorte De glorie van het Vlaams humanisme', 18 oktober 1947.

Het Laatste Nieuws. 'Justus Lipsius standbeeld te Leuven Latijnsch opschrift', 22 april 1909.

Het Laatste Nieuws. 'Leuvensche Kronijk: Iets over Justus Lipsius', 30 mei 1909.

Het Nieuws van den Dag. 'De basiliek van Halle wordt onthuld met licht, versiering en een historische stoet', 29 september 1947.

Het Nieuws van den Dag. 'Justus - Lipsius (1547-1947): Bij het vierde eeuwfeest der geboorte een van onzer nationale glories', 8 oktober 1947.

Het Nieuws van den Dag. 'Overijsche: Viering.', 2 oktober 1947.

Het Nieuws van den Dag. 'Overijsche', 18 oktober 1947.

Het Nieuwsblad. 'Justus Lipsius in zijn geboortedorp herdacht', 27 oktober 1947.

Het Volk. 'Overijsche herdenkt Joost Lips: historische stoet en bloemenhulde', 28 oktober 1947.

Journal de Bruxelles. 'Les fêtes jubilaires de Louvain', 10 mei 1909.

Journal de Bruxelles. 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', 1 juli 1853.

Journal de Bruxelles. 'Revue politique', 4 juli 1853.

Journal de Bruxelles. 'Revue politique', 10 augustus 1853.

Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées. 'Kermesse de Louvain. Inauguration du chemin de fer', 4 september 1837.

Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées. 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', 30 juni 1853.

Journal de la Belgique : pièces officielles et nouvelles des Armées. 'Nouvelles diverses', 9 augustus 1853.

Journal des Petites Affiches de l'arrondissement de Louvain. 'Les fêtes jubilaires de l'Université catholique', 9 mei 1909.

L'avant-garde. 'Le monument Juste Lipse', mei 1909

L'Emancipation: politique, commerciale, religieuse et littéraire. 'Interieur', 29 augustus 1837.

L'Avenir Du Luxembourg. 'Le jubilé du 75me anniversaire de la restauration de l'Université Catholique de Louvain', 10 mei 1909.

L'étoile Belge. 'A propos de Juste Lipse', 13 mei 1909.

- L'étoile Belge. 'Inauguration de la statue de Juste Lipse', 2 juli 1853.
- L'étoile Belge. 'Inauguration de la statue de Juste Lipse (Fin.)', 3 juli 1853.
- L'étoile Belge. 'La verité sur le "Juste-Lipse" de Louvain', 19 mei 1909.
- Le Petit Blue du Matin. 'A Travers la Presse: La statue de Juste Lipse', 12 mei 1909.
- Le Petit Blue du Matin. 'Albert et Isabella', 10 mei 1909.
- Le Petit Blue du Matin. 'Au monument Juste Lipse', 10 mei 1909.
- Le Soir. 'Mariage', 24 december 1955.
- Le Vingtième Siècle. 'Les fêtes du 75e anniversaire de la restauration de l'Université catholique de Louvain', 10 mei 1909.
- L'indépendance Belge, 29 augustus 1837.
- L'indépendance Belge. 'Les fêtes de Louvain', 11 mei 1909.
- L'indépendance Belge. 'Inauguration du monument de Juste Lipse, à Overysse', 30 juni 1853.
- L'indépendance Belge. 'Nouvelles des arts, des sciences et de la littérature', 10 augustus 1853.
- L'observateur Belge. 'Resume politique', 2 juli 1853.
- Stijns, L. 'Bij een herdenking: Justus Lipsius'. *Het Laatste Nieuws*, 29 oktober 1947.
- Stijns, Livia. 'De verwickelingen in Frankrijk: Een kentering schijnt in te treden'. *Het Laatste Nieuws*, 5 december 1947.
- . 'Frankrijk verlangt kalmte: De stakingen beu'. *Het Laatste Nieuws*, 9 december 1947.
- . 'Na de staking in Frankrijk: Steeds gevaar voor botsingen'. *Het Laatste Nieuws*, 20 december 1947.
- . 'Ontredding in Frankrijk: Een onzekere toestand'. *Het Laatste Nieuws*, 28 november 1947.
- Van Bloir, Renaat. 'Justus Lipsius 1547-1947 Een al te zeer verwaarloosd Vlaams geleerde met een wereldbepaaldheid'. *De Standaard*, 19 oktober 1947.
- Vooruit. 'De Justus Lipsius herdenking: historische stoet te Overijsche', 28 oktober 1947.
- Z. V. G. 'Justus Lipsius Hij hield van boeken, bloemen en honden Een groot geleerde maar ook een mens met zwakheden'. *Het Nieuwsblad*, 26 oktober 1947.

Mondelinge bronnen

Demol, Frans. persoonlijk interview, 30 oktober 2021.

Visuele bronnen

- Casier, Jos. *Glas in loodraam in de Sint-Martinusbasiliek*. 1908. Glas in loodraam. Sint-Martinusbasiliek Halle. <http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=M166266&objnr=28286&lang=nl-NL&nr=3>.
- Desmit, Alexandre. *Aartshertogen Albrecht en Isabella luisteren naar Justus Lipsius*. 1837. Olieverf op doek. Kamer van Volksvertegenwoordigers. <http://balat.kikirpa.be/object/20040719>.
- De Keyser, Nicaise. *Bezoek van de aartshertogen Albert en Isabella aan de drukkerij Plantin*. 1872. Olieverf op paneel. Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen. <https://kmska.be/nl/meesterwerk/bezoek-van-de-aartshertogen-albert-en-isabella-aan-de-drukkerij-plantin?tify={%22panX%22:0.475,%22panY%22:0.277,%22view%22:%22scan%22,%22zoom%22:1%22}>.
- . *De aartshertogen Albert en Isabella wonen een les van Justus Lipsius bij*. z.d. Potlood op papier. 2138(I)/150. Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen. <https://kmska.be/nl/meesterwerk/de-aartshertogen-albert-en-isabella-wonen-een-les-van-justus-lipsius-bij-1?tify={%22view%22:%22scan%22}>.
- Foto's van de Lipsiusviering van 1947*. 1947. Foto. De Beierij van Ijse.

- Jourdain, Jules. *Standbeeld van Justus Lipsius*. 1909. Standbeeld.
- Marchant, Eduard-François. *Beeld Justus Lipsius*. 1853. Borstbeeld.
- Postkaarten van de inhuldiging het standbeeld van Justus Lipsius*. z.d. Postkaart. Stadsarchief Leuven.
- Rigaux, Louis. *Justus Lipsius*. 1948. Olieverf op doek. Gemeentehuis Overijse (Gemeentehuis Raadzaal).
- . *Kaart inzake herinnering 400e verjaardagsfeest 26/10/1947 - Joost Lips 1547-1947*. 1947. Tekening. SCH_001/131. Gemeentearchief Overijse.
- . *Ontwerp praalwagen 400e verjaaringfeest geboorte van Justus Lipsius (1547-1947): Hertog Albrecht en hertogin Isabella wonen de les bij van Justus Lipsius*. 1947. Aquarel? op papier. De Beierij van Ijse.
- Slingeneyer, Ernest. *Histoire de la Belgique: les belles lettres*. 1880. Olieverf op paneel. 11004384. Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts. <http://balat.kikirpa.be/object/11004384>.
- . *Les Gloires de La Belgique*. 1880. Olieverf op paneel. 20025663. Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts. <http://balat.kikirpa.be/object/20025663>.
- Vanhumbecq, B., en Johannes Van Mildert. *Buste van Justus Lipsius in een uitgewerkte cartouche*. 1942. Natuursteen. MPM.V.III.02.006. Museum Plantin-Moretus. <http://balat.kikirpa.be/object/11040914>.
- Wiener, Jacques, en Léopold Wiener. *Medaille viering verjaardag van de inhuldiging van het borstbeeld van Justus Lipsius*. 1860. Penning. 2L070/01. Koninklijke Bibliotheek van België. <https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/10069270/medaille-belgique-1860>.

Werken

- Acke, Daniel. ‘Le Prince de Ligne et Beloeil. Permanence et Variation de Deux Lieux de Mémoire’. In *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz, 157–76. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839445150-009>.
- Agulhon, Maurice. ‘Nouveaux propos sur les statues de « grands hommes » au XIXe siècle’. *Romantisme* 28, nr. 100 (1998): 11–16. <https://doi.org/10.3406/roman.1998.3286>.
- Akker, Chiel van den. *The Exemplifying Past: A Philosophy of History*. Amsterdam University Press, 2018.
- Alpaerts, Dominique. ‘Van Eyck zit gebeiteld: de oprichting van “Van Eyck monumenten” in Vlaamse steden in de lange negentiende eeuw’. Onuitgegeven masterproef, Universiteit Antwerpen Department Geschiedenis, 2006. <https://anet.be/record/opacuantwerpen/c:lvd:6867436>.
- Art, Jan. ‘Het Historisch Monument: Een Bepaalde Manier van Omgaan Met Het Verleden’. In *Duurzamer Dan Graniet: Over Monumenten En Vlaamse Beweging*, 19:13–23. Museum van de Vlaamse Sociale Strijd. Bijdragen. Tielt en Antwerpen: Lannoo en Perspectief Uitgaven, 2003.
- Bass, Marisa. ‘Justus Lipsius and His Silver Pen’. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 70, nr. 1 (januari 2007): 157–94. <https://doi.org/10.1086/JWCI20462762>.
- Basse, Maurits. *De vlaamsche beweging van 1905 tot 1930*. Vol. 1. Gent: Van Rysselberghe & Rombaut, 1930.
- Berg, Willem van den, en Piet Couttenier. *Alles is taal geworden geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*. Vol. 5. Amsterdam: Bakker, 2016.
- Berryer, Anne-Marie. *Essai d'une iconographie de Juste Lipse*. Bruxelles: Ballieu, 1940.
- Boone, Marc. ‘Jacques d’Artevelde, Un Héros Gantois. Ou l’histoire Médiévale à l’aune Des Tensions Politiques, Idéologiques et Communautaires Belges’. In *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz, 65–84. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839445150-005>.

- Boudart, Laurence. 'Ils lisaient la patrie: La formation de l'identité nationale à travers les livres de lecture de l'école primaire belge (1842-1939)'. Doctoraat, Universidad de Valladolid Departamento de Filología Francesa y Alemana, 2008. <https://uvadoc.uva.es/handle/10324/112>.
- Bousmar, Éric. 'Ducs de Bourgogne et Premiers Habsbourg à Liège, Bruxelles, Bruges et Malines. Des Lieux de Mémoire En Mutation'. In *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz, 85–112. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839445150-006>.
- Campé, René. 'De liberale pers sinds 1846'. In *Het liberalisme in België: tweehonderd jaar geschiedenis*, onder redactie van Adriaan E Verhulst, 183–97. Brussel: Delta, 1989.
- Cardyn-Oomen, Dorine. 'Nicaise de Keyser, een negentiende-eeuwse beroemdheid'. *Ons erfdeel* 44, nr. 1 (2001): 115–18.
- Chandra, Kanchan. *Constructivist Theories of Ethnic Politics*. OUP USA, 2012.
- Clabots, Albert. 'Joost heeft lang moeten wachten'. *Zoniën: Geschiedkundig tijdschrift voor Ijse- en Laneland* 17, nr. 2 (1993): 53–63.
- Cools, Hans. 'Antwerpen: het Rubenshuis, Hoe artistieke grootsheid wordt opgeroepen'. In *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek, Geert Buelens, Gita Deneckere, Chantal Kesteloot, en Sophie de Schaepdrijver, 1:136–49. België, een parcours van herinnering. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008.
- Cornet, Pascal, red. *Na en naar Van Dyck: de romantische recuperatie in de 19de eeuw*. Antwerpen: Stad Antwerpen: Hessenhuis, 1999.
- De Bom, Erik. 'Political Advice'. In *The Oxford Handbook of Neo-Latin*, onder redactie van Stefan Tilg en Sarah Knight, 135–50. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- De Maeyer, Liesbeth. 'Een studie over harmonies en fanfares in Vlaanderen.' *Oostvlaamse zanten* 77, nr. 2 (18 juli 2002). <https://openjournals.ugent.be/oz/article/id/72614/>.
- De Waele, Maria. 'De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930'. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 1–2, nr. 32 (2002): 41.
- Decharneux, Baudouin. 'Van alle Gallische volkeren zijn de Belgen het moedigste'. In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 25–36. Berchem: EPO, 1996.
- Dehaen, Roger. 'Het herdenkingsfeest van 1947'. In *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, 16:162–64. Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland. Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997.
- Den Boer, Pim. 'Loci memoriae — Lieux de mémoire'. In *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, onder redactie van Astrid Erll en Ansgar Nünning, 19–25. Berlin: Walter de Gruyter, 2008.
- Deneckere, Gita, Bruno De Wever, Tom De Paepe, en Guy Vanthemsche. *Een geschiedenis van België*. Gent: Academia Press, 2020.
- Deneire, Tom, en Toon van Hal. *Lipsius tegen Becanus: over het Nederlands als oertaal; editie, vertaling en interpretatie van zijn brief aan Hendrik Schotti (19 december 1598)*. Amersfoort: Florivallis, 2006.
- Diagre, Denis. 'Aartshertog Albrecht, modelheerser of engel des doods?' In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 107–17. Berchem: EPO, 1996.
- . 'Historiographie des archiducs Albert et Isabelle: genèse et survie d'un mythe'. Licentiaatsthesis, Université libre de Bruxelles, 1993.
- Dierkens, Alain. 'Brussel: het standbeeld van Godfried van Bouillon, De geest van de kruistocht'. In *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek,

- Geert Buelens, Gita Deneckere, Chantal Kesteloot, en Sophie de Schaepdrijver, 1:46–57. België, een parcours van herinnering. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008.
- . “‘Onze koningen’, van Clovis tot Karel de Grote’. In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 37–46. Berchem: EPO, 1996.
- Ducastelle, Jean-Pierre. ‘Le Char de la Ville d’Ath’. *Bulletin du Cercle royal d’histoire et d’archéologie d’Ath et de la région* 4, nr. 45 (2012): 241–61.
- Evens, Bert. ‘De openbare heldenverering in Antwerpen. Het oprichten van standbeelden als uitdrukking van maatschappelijke tendensen en discussies (1830-1914)’. E-thesis, 2000. http://www.ethesis.net/heldenverering/heldenverering_inhoud.htm.
- François, Pieter. ‘Turnhout: het standbeeld van Pieter Corbeels, De Boerenkrijg of David tegen Goliath’. In *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek, Geert Buelens, Gita Deneckere, Chantal Kesteloot, en Sophie de Schaepdrijver, 1:136–49. België, een parcours van herinnering. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008.
- Galand, Michèle. ‘Grenzen van de welvaart in de Oostenrijkse Nederlanden onder het bewind van Maria-Theresia’. In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 119–26. Berchem: EPO, 1996.
- Gay, Peter. *Schnitzler’s Century: The Making of Middle-Class Culture, 1815 - 1914*. New York: W. W. Norton & Company, 2002.
- Gilleir, Maria, Dewaersegger, Eric, Gilbert Huybens, en Paul Reekmans, red. *Het Leuvens stadhuis: beeld-schoon. 1: De gevels*. Jaarboek van de Geschied- en oudheidkundige kring van Leuven en omgeving 38. Leuven: Geschied- en oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving, 1999.
- Goosens, Aline. ‘De religieuze politiek van Karel V en Filips II: kritiek en verdediging’. In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 95–106. Berchem: EPO, 1996.
- Goujon, Bertrand. ‘Remaining at the Top of the European Aristocracy. The House of Arenberg from the French Revolution until World War I’. *Virtus | Journal of Nobility Studies* 17 (2010): 109–22.
- Hemptinne, Thérèse de. ‘Mémoire ›belge‹ de l’Orient Latin: Les Hommes, Les Lieux, Les Monuments. Pierre l’Ermite (Huy), Godefroid de Bouillon (Bouillon/Bruxelles) et Baudouin VI/IX (Mons)’. In *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz, 21–42. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839445150-003>.
- D’Hoker, Mark, en Maria De Waele. ‘Nothomb, Jean-Baptiste’. In *NEVB Online*. Antwerpen: Archief voor nationale bewegingen, z.d. https://nevb.be/wiki/Nothomb,_Jean-Baptiste.
- D’Hoker, Mark, en Luc François. ‘Van de Weyer, Sylvain (eigenlijk Jean S.)’. In *NEVB Online*. Antwerpen: Archief voor nationale bewegingen, z.d. [https://nevb.be/wiki/Van_de_Weyer,_Sylvain_\(eigenlijk_Jean_S.\)](https://nevb.be/wiki/Van_de_Weyer,_Sylvain_(eigenlijk_Jean_S.)).
- Hoozee, Robert, Jo Tollebeek, en Tom Verschaffel, red. *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw*. Antwerpen: Mercatorfonds, 1999.
- Hroch, Miroslav. *Social preconditions of national revival in Europe: a comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations*. New York: Columbia University Press, 2000.
- Huybens, Gilbert. ‘Edward Van Even, leven en werk’. *Ethnologia Flandrica jaarboek van de Leuvense vereniging voor volkskunde* 15 (2000): 13–20.
- Jansen, Guido. ‘De vergankelijke glorie van Matthijs van Bree (1773-1839)’. *Oud-Holland* 95, nr. 4 (1981): 228–54.
- Jeanjean, Benoît. ‘Saint Jérôme, patron des chroniqueurs en langue latine’. In *Saint Jérôme, Chronique : Continuation de la Chronique d’Eusèbe, années 326-378. Suivie de quatre études sur Les*

- Chroniques et chronographies dans l'Antiquité tardive (IVe-VIe siècles)*, door Bertrand Lançon, 137–78. Histoire. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2015.
- Van Kalck, Michèle. *De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België: twee eeuwen geschiedenis*. Brussel: Lannoo Uitgeverij, 2003.
- Kamp, Hermann. 'Vom Franzosenfeind Zum Fußballfreund. Jan Breydel Im Gedächtnis Der Belgier, Flamen Und Brügger Bürger'. In *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz, 43–64. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839445150-004>.
- Kohlrausch, Martin. 'In de Rijksdag en aan het hof. Arenberg en het Duitse keizerrijk'. In *Arenberg. Portret van een familie, verhaal van een verzameling*, onder redactie van Mark Derez, Soetkin Vanhauwaert, en Anne Verbrugge, 142–49. Turnhout: Brepols, 2018.
- Lamberts, E. 'Het historisch profiel van de katholieke universiteit te leuven (1835-1985)'. *Onze Alma Mater*, nr. 42 (1988): 63–73.
- Lem, Anton van der. 'Het nationale epos: Geschiedenis in één greep'. In *De palimpsest: Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000*, onder redactie van Jo Tollebeek, Tom Verschaffel, en Leonard H. M. Wessels, 177–96. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2002.
- Masson, Pieter, Joris van Grieken, en Veronique Vandekerchove. *In eer hersteld: de monumentale schilderijenreeks van André Hennebicq in het Leuvense stadhuis*. Leuven: Stadsbestuur, 2004.
- Meirlaen, Matthias. 'Si la ville peut en être fière: het cultuurbeleid van de stad Leuven (1830-1872)'. *Jaarboek van het Leuven Historisch Genootschap*. 2 (2006): 7–180.
- Meurant, René. *La ducace d'Ath: études et documents*. Onder redactie van Jean-Pierre Ducastelle. Bruxelles: Ministère de la communauté française de Belgique, 1981.
- Nauwelaerts, Marcel A. 'LIPSIUS (LIPS, LYPSIUS), Justus (Joost, Jodocus)'. In *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 10:403–16. Brussel: Paleis der Academiën, 1983.
- Ozouf, Mona. 'The Pantheon: The École Normale of the Dead'. In *Realms of Memory. Volume 3: Symbols*, onder redactie van Pierre Nora, 3:325–48. Realms of Memory. New York: Columbia University Press, 1998.
- Papy, Jan. 'Eighteenth-Annual Bainton Lecture'. *Erasmus Studies* 22, nr. 1 (1 januari 2002): 10–36. <https://doi.org/10.1163/187492702X00046>.
- . 'Justus Lipsius'. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, onder redactie van Edward N. Zalta. Stanford: The Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2019. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/justus-lipsius/>.
- . 'Lipsius and His Dogs: Humanist Tradition, Iconography and Rubens's Four Philosophers'. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 62, nr. 1 (januari 1999): 167–98. <https://doi.org/10.2307/751386>.
- Pirenne, Henri. *Histoire de Belgique: des origines au commencement du 14e siècle*. Bruxelles: Henri Lamertin, 1902.
- Providera, Tiziana. 'Giusto Lipsio Ed Erasmo Da Rotterdam'. *Giusto Lipsio Ed Erasmo Da Rotterdam* XIX, nr. 2 (2013): 373–84. <https://doi.org/10.1400/213738>.
- Puissant, Jean. 'BOGHAERT-VACHÉ Arthur. Pseudonyme : DUVERGER Arthur.' In *Le Maitron*. Paris: Maitron/Éditions de l'Atelier, 1 juni 2021. <https://maitron.fr/spip.php?article141832>.
- Rems, Marina. *De Leuvense standbeelden*. Onder redactie van Leo Van Buyten. Arca Lovaniensis artes atque historiae reserans documenta: jaarboek 1981 10a. Leuven: De Vrienden van de Leuvense Stedelijke Musea, 1983.
- Reyntjens, Filip. 'Juridische mechanismen van conflictbeheersing in België : het onderwijsprobleem'. *Res Publica* 28, nr. 4 (30 december 1986). <https://doi.org/10.21825/rp.v28i4.18982>.

- Roegiers, Jan. 'Justus Lipsius, academicus'. In *Lipsius en Leuven: Catalogus van de tentoonstelling in de Centrale Bibliotheek te Leuven, 18 september -17 oktober 1997*, onder redactie van Gilbert Tournoy, Jan Papy, en Jeanine De Landtsheer, 13:19–31. Supplementa Humanistica Lovaniensia. Leuven: Leuven University Press, 1997.
- Rottiers, Sophie. 'Jacob van Artevelde, de Belgische Willem Tell?' In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 77–93. Berchem: EPO, 1996.
- Savatovsky, Dan, en Muriel Jorge. 'Une archive pour l'histoire du français langue seconde : le Congrès pour l'extension et la culture de la langue française (1905-1913)'. *Langue française* 208, nr. 4 (3 december 2020): 79–94.
- Stroobants, Francis. 'Verassing bij de inhuldiging van het Lipsius' borstbeeld in 1853. Op speurtocht naar een anoniem Lipsiusverheerlijker'. In *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, 16:128–40. Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland. Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997.
- Stroobants, Francis, en Piet D'Havé. 'Onze volkse Lipsius'. In *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, 16:179–88. Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland. Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997.
- Süßmann, Johannes. 'Albrecht Und Isabella in Brüssel. Eine Spurensuche'. In *Erinnerungsorte in Belgien: Instrumente Lokaler, Regionaler Und Nationaler Sinnstiftung*, onder redactie van Hermann Kamp en Sabine Schmitz, 113–36. Bielefeld: transcript Verlag, 2020. <https://doi.org/10.1515/9783839445150-007>.
- Thier, Charles de. 'Piercot (Guillaume-Ferdinand-Joseph)'. In *Biographie Nationale*, 17:408–16. Bruxelles: Bruylant-Christophe & Cie, 1903.
- Thomas, Werner. 'De Goede Prins: Over de genegenheid tussen vorst en onderdanen'. In *Politieke representatie*, onder redactie van Henk de Smaele en Jo Tollebeek, 79–94. Leuven: Leuven University Press, 2002.
- Thonissen, J.-J. 'de Ram (Pierre-François-Xavier)'. In *Biographie Nationale*, 5:650–70. Bruxelles: Bruylant-Christophe & Cie, 1876.
- Tollebeek, J., en T. Verschaffel. "'A Profitable Company": Het Pantheon Als Historisch Genre in Het Negentiende-Eeuwse België'. *BMGN - Low Countries Historical Review* 115, nr. 2 (1 januari 2000): 223–43. <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5217>.
- Tollebeek, Jo. "'Vaut le voyage", De Belgische plaatsen van herinnering'. In *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek, Geert Buelens, Gita Deneckere, Chantal Kesteloot, en Sophie de Schaepdrijver, 1:13–25. België, een parcours van herinnering. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008.
- Van der Essen, Leo, en Herman F. Bouchery. *Waarom Justus Lipsius gevierd?, door L. Van der Essen en H. F. Bouchery*. Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren 11,8. Brussel: Paleis der Academiën, 1949.
- Van Eycken, Jean-Baptiste. *Albert et Isabella au cours de Juste Lipse*. 1836. Olieverf op doek. Eerste verdieping - lok. nr. 138, kader 16. Koninklijk Verzameling België. <http://balat.kikirpa.be/object/20023706>.
- Van Roosbroeck, R. 'Voorwoord'. In *100 Groote Vlamingen*, onder redactie van L. Elaut, L. Grootaers, R. Van Roosbroeck, en A. Vermeylen, 5–7. Antwerpen: N. V. Standaard-Boekhandel, 1941.
- Vande Putte, Guy. 'Van Marktplaats tot Justus Lipsiusplein'. In *Justus Lipsius en Overijse: Bijdrage XVI tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland*, 16:141–61. Bijdrage tot de geschiedenis van IJse-, Lane- en Dijleland. Overijse: Heemkundige kring De Beierij van IJse, 1997.
- Vandendriessche, Joris. 'De herdenking van Vesalius in de negentiende eeuw'. In *Vesalius. Het lichaam in beeld*, onder redactie van Geert Vanpaemel, 53–58. Leuven: Davidsfonds Uitgeverij nv, 2014.

- Vandeweyer, Machteld. 'Leuven loven'. Onuitgegeven masterproef, KU Leuven Faculteit Letteren, 2019.
- Vanhoutryve, André. *Brugse beelden: geschiedenis van standbeelden en andere memorabilia te Brugge. Brugse stand- en borstbeelden: historische analyse en retrospectieve*. Vol. 2. 3 vols. Brugge: Schoonbaert, 1989.
- Vannieuwenhuyze, Karen. 'Aangedaan van statuomanie'. Onuitgegeven doctoraatsproefschrift, Universiteit Antwerpen Department Geschiedenis, 2018.
- Verschaffel, Tom. 'Godsdienst, Vaderland, Vrijheid En Wetenschap: De Historische Zelfrepresentatie van de Leuvense Universiteit (1859-1935)'. In *Leuven / Louvain-La-Neuve. Kennis Maken*, onder redactie van Jan Roegiers en Ignace Vandevivere, 191–204. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2001.
- . 'Tongeren: het standbeeld van Ambiorix, De roem van de Oude Belgen'. In *België, een parcours van herinnering: Plaatsen van expansie*, onder redactie van Jo Tollebeek, Geert Buelens, Gita Deneckere, Chantal Kesteloot, en Sophie de Schaepdrijver, 1:34–45. België, een parcours van herinnering. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008.
- . 'Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren'. In *Duurzamer dan graniet: over monumenten en Vlaamse beweging*, 19:25–44. Museum van de Vlaamse sociale strijd. Bijdragen. Tielt en Antwerpen: Lannoo en Perspectief Uitgaven, 2003.
- Vervliet, Hendrik Désiré Louis. *Lipsius' jeugd, 1547-1578: analecta voor een kritische biografie*. Vol. XXXI. Hendrik D. L. Vervliet. Lipsius' Jeugd 1547-1578: Analecta voor een kritische Biografie 7. Brussel: Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1969.
- Wanson, Isabelle. 'Godfried van Bouillon'. In *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, onder redactie van Anne Morelli, 47–53. Berchem: EPO, 1996.
- Wouters, Wilfried. 'Basiliek : gotiek, neogotiek? Een historische reconstructie van de neogotische restauratie van de Sint-Martinusbasiliek te Halle (1860-1910)'. Onder redactie van L. Walschot. *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring* 31 (1998): 1–183.
- Yakemtchouk, Romain. 'DESCAMPS (Edouard-François-Eugène, baron)'. In *Biographie Nationale*, 41:198–246. Supplément 13. Bruxelles: L'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, 1979.

Digitale informatie

- Dupont, Adrien. 'Question sur documents concernant le char de la ville et du Rue Juste Lipse', 28 januari 2022.
- Dupont, Dominique. 'Ath: Un nouvel espace public nommé Jean Zuallart va voir le jour'. Les Echos Athois, 26 december 2015. <http://athinfos.blogspot.com/archive/2015/12/26/ath-un-nouvel-espace-public-nomme-jean-zuallart-va-voir-le-j.html>.
- Orpea België. 'Justus Lipsius'. Geraadpleegd 22 mei 2022. <http://www.orpea.be/nl/locaties/woonzorgcentrum/justus-lipsius>.
- Verloove, Claartje. 'Oorlogsgedenkteken', 2012. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/214968>.
- Verwinnen, Katrien. 'Beeld Justus Lipsius'. Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/301759>.

Interview met Frans Demol, 30 oktober 2021

J: Ik zou eerst vragen wat uw rol was bij de openluchtfeesten.

F: Wel in 19 – ik meen – 56 ben ik de eerste prins Isca geweest. Er was bij de druivenfeesten die begin van de jaren 50 werden die georganiseerd, ook met stoet. Dat was was een kortere termijn dat was twee weekends. Nadien is dat geëvolueerd naar negen dagen continu van het ene tot het andere weekend inbegrepen. En die opening gebeurde dus de zaterdag van de druivenfeesten van het eerste weekend. Er was toen hier in Overijse een druivenkoninging. Dat was Charlier, Andrea Charlier. En dan in 56 even later is de wijncoöperatieve Isca hier begonnen. En Isca koopte de druiven op laat ons zeggen van iets mindere kwaliteit zodanig dat die van de markt waren. Dat was een voordeel laat ons zeggen economisch dat er alleen druiven heel goede kwaliteit op de markt kwamen. En het was dan ook een gelegenheid om iets te lanceren. Een nieuw initiatief, een wijncoöperatief met een gamma aan wijn gaande van euh [denkt even zucht wat bij] schuimwijn tot alcoholische drank. En dat was dus een gelegenheid om dat te promoten en dan hebben ze een prins Isca in het leven geroepen en ik ben dan de eerste prins Isca geweest. ‘k Werd gevraagd die rol te willen vervullen. Goed. En dan bij het openluchtspel werd dan die prins Isca voorgesteld en euh en [denkt even na] en die prins Isca opende zogezegd de druivenfeesten en dat is zo gebleven. Ik weet mij de eerste beurt [langzaam gesproken] dus de lancering van de prins Isca dan stond ik op het podium met de reuzen van Overijse en die reuzen draagden de namen van druiven. John Colman, Mie Muscat en Pietje Royal. Dat zijn drie variëteiten hoofdvariëteiten. Ik weet nog dat daar soms met m’n de eed was met m’n hand op Pietjes neuzen en in het aanschijn van de reuzen John Muscat en Mie Muscat voor het volk hier tegader en voor u burgervader zweer ik trouw op deze dag aan de gulle Vlaamse lach aan de geest der Iscawijnen licht en sprankelend als fonteinen ik verklaar de vierde of vijfde druivenfeesten voor geopend [zegt tekst van de eed op een declamerende wijze op] En dan volgde het Belgisch volkslied en de Vlaamse leeuw. Dat was helemaal ingekapseld in een ook in een openluchtspel. Dat was een bekende toneelacteur en -regisseur uit de streek van Saven [twijfelend] Wim Savenberg. Van Wim Savenberg is ook zijn broer bekende figuren bij bij toneel en die schreef dus dat openluchtspel. En dan jaren nadien die prins Isca is blijven bestaan. Toen ik bij de troep was heb ik verlof gekregen om naar Overijse te komen [denkt even na] allez eerst oefenen en dan ook op te treden als prins Isca met een brief van de burgemeester aan de commandant daar en Frans kreeg toelating om dat hier te komen doen. En dan is dat verder geëvolueerd dan was het. Die prins Isca had ook als taak die wijnen te promoten, ook een steuntje te geven aan de laat zeggen de de de economie de verkoop van van van druiven. Ook in het buitenland. Dus wanneer Overijse ging verbroederen met met met Duitsland, Italië dan dan met de delegaties gingen prins Isca mee ook de druivenkoninging. Nu is dat een druivenambassadeur of -ambassadrice geworden, daar is een zeker evolutie in. Intussen is Isca ter ziele gegaan en de prins Isca uiteraard ook. Die is ook verdwenen. En dan is. Maar [hogere toon, benadrukt] dan is dat openluchtspel. Dat is dan wel overgenomen door een bestaande toneelgroep hier van Overijse: Kunst na Arbeid onder leiding van Jos Dewaet en daar ben ik in de veertig jaar acteur bij geweest. Ik heb rond de 50 toneelstukken minste rond de 50 toneelstukken heb ik mee geacteerd. Zelfs bij den troep heb ik nog geacteerd. En dus telkens werd ook op de openluchtspel de druivenfeesten gelanceerd, geopend met harmonieën daarbij. Openluchtspel op de markt met heel wat volk [even twijfel] kwam er daar naar kijken. Dat was nogal folkloristisch het eindige zo min of meer op een carnivaleske wijze. Ik bedoel daarmee dat er wel een beetje spot in zat, een beetje zo kritiek. Maar zachte kritiek hé. Dan zeiden we “zijnde het jaar dat de gemeente” dit en dat gedaan had of verkeerd liep en dergelijke dingen. Of voor bepaalde figuren zoals nu in in Aalst zo meer ook gebeurd. En dat soms bij het limietje dat soms bij het kwetsende af zou gebeuren, maar dat was bij ons niet. Dat was gewoon gewoon humoristisch en de mensen wisten dat en ze kwamen daar graag naartoe. En dat was met altijd met een groep van zeven, acht acteurs met dialogen en zo het waren blijspelen laat ons zeggen. [denkt even na] Wim Savenberg heeft de eerste geschreven dan na hem

kwam [twijfelt] Robert Bormans en dan Piet d'Havé dus mensen van Overijse zelf die de teksten schreven en wij leerden de teksten uit ons hoofd en wij traden op enfin nadien gingen wij mee in de stoet dat waren dus de druivenfeesten enfin de bedoeling ervan en optredens van die koningen en die die prins Isca.

J: Als prins Isca hoe verliep de interactie met de figuur van Lipsius in die toneeltjes?

F: Ja, neen het werd gespeeld op het Justus Lipsiusplein en Justus Lipsius werd er wel bij betrokken. De een van de acteur interpreteerde de rol van Justus Lipsius, ziet u van figuren uit uit Overijse. En ook van figuren van die op dat ogenblik laat ons zeggen in de politiek of in in de showbiz of wat dan ook een hoofdrol speelden die werden dan ook laat ons zeggen geïnterpreteerd door een of andere acteur. En ook maar Justus Lipsius die was er steevast bij. Figuur van Overijse en men spreekt hem aan "Hé Justus Lipius" hier zeggen ze Luppe. Lipsius hé, Joost Lips is zijn eigenlijke naam maar in die tijd die geleerden die latiniseerden hun naam zoals Andreas van Wesele werd Vesalius enzovoort hé. En Joost Lips Justus Lipsius maar hier in Overijse in de volkstaal zeggen ze Luppe. Omdat hij z'n standbeeld staan heeft op 't markt zegt men zelfs Luppe van de Met. We zitten bij Luppe van de Met [dialectische tongval, volkstaal demonstreren] Dat dat was zo. En ja Luppe werd dan gevraagd naar z'n mening over een of ander [onverstaanbaar woord] met de geleerde en dan was er een tegenhanger die het dan meer humoristisch zag enzovoort. Zo zo zo stak dat openluchtspel wat in elkaar. Maar hij was er steevast bij betrokken onze onze [even pauze] Luppe, ja. [lacht]

J: En was dat dan omdat jullie trots waren op Lipsius?

F: Ja enfin. Ja, ik ga nu niet zeggen trots want heel wat mensen: "Ja Luppe. Ja Luppe het was ne humanist." Maar het gros van de inwoners: "een humanist wat is dat?" Ja enfin dat hij associeerde met Latijn en de hoogleraar in Leiden en en in Leuven dat wel maar euh [zucht] anders dat [zucht] de meeste mensen kennen hem gewoon als een dorp... Ik zou bijna zeggen van een geleerde werd hij zowat dorpsfiguur. Zo ligt hij bij de doorsnee bewoners. Nu is dat wel wat geëvolueerd omdat laat ons zeggen [zucht] het niveau of het intellect ook wat verhoogd is, mee verhoogd is met laat ons zeggen de sociale evolutie. Daar waar vroeger de mensen naar, ja tot tot tot. Tot hooguit veertien jaar naar school gingen, ik spreek van hooguit een honderd jaar geleden hé. En nu de meeste mensen doen tenminste al hun middelbaar of wel gaan ze naar een vakschool tot achttien jaar. En nu ja, nu ziet men meer in dat Justus Lipsius, dat Luppe dat wel iemand [benadrukt] maar tot honderd jaar geleden: "O, ja Luppe hé" Dat was dan eerder gewoon min of meer geassocieerd met volksfiguur. Dat waren zo'n kleine gedichtjes, rijmpjes, zo puntdichten ook met Luppe. Zo was het er was daar eentje met [pauze, denkt na] O, ja. "Lamme van de kamme heeft een muisje gevangen Luppe van de Met heeft het opgefret." Zo dergelijke dingskes zo. Dus ge ziet die Luppe die werd wel betrokken bij het volksleven en zo kan men min of meer, ik ga niet rechtvaardigen maar aannemen dat hij zo wat volksfiguur geweest is. Nu ziet men wel in het is ne humanist het is wel wat meer dan een gewone volksfiguur uiteraard ja. En dan waren er zo wat uitspraken van Justus Lipsius wanneer het ergens verkeerd ging en het was een vrouw die een fout gemaakt had dan zei hij "Ah, 't is maar een vra", zei Luppe van de Met. Hij heeft dat ooit gezegd. Ah, 't is maar een vrouw, die vergist zich, die weet dat niet enzovoort. Dat was wat discriminerend, een discriminerende uitspraak. Die zaken zijn dan bijgebleven. En nu heb ik pas een artikel voor iets geschreven dat ik refereer naar Justus Lipsius "Omnia Cadunt" dat was zijn zijn leuze. Alles valt, alles verdwijnt, alles evolueert, niet blijft wat het was. Dat was zowat de lijfspreuk van Justus Lipsius hé. Zijn huis staat er recht over nog hé in enfin men wacht op verbouwing op herstel dervan. Het dak is al hersteld. En dan 1948 is er een zeven- of achtenveertig.

J: Zevenveertig, de jubelfeesten bedoel je?

F: Ja, ja dan zijn er de grote Justus Lipsiusfeesten georganiseerd geweest hier te Overijse ter gelegenheid van was dat vierhonderste verjaardag van z'n geboorte? Ben ik juist?

J: Ja.

F: Want ik ik.

J: Ja zeker, zeker.

F: Ik ben 85. Ik kan er wel al eens naast slaan hé.

J: Ja.

F: Maar enfin dan met de school. Dat was een grote opzet. Een heel grote opzet. De markt zat zwart van het volk. Dus Justus Lipsius werd dan letterlijk en figuurlijk op handen gedragen. Toen hebben de mensen wel geweten: ja in Overijse is een grote geleerde. Heeft een heel grote geleerde gewoond en daar is zijn beeld en vandaag gaan wij hem herdenken, gaan we hem vieren. En dat gebeurde dan ook natuurlijk via de scholen. Op de in de scholen dus ik zat toen geloof ik in het vijfde of zesde [twijfelt] leerjaar, basisonderwijs en op school werd dan gesproken over Justus Lipsius om aan de kinderen wijs te maken allez wijs te maken wie hij. Wijsmaken in de zin van echt laten kennen wie hij is. Dat is die Justus Lipsius de man van groot verstand, weet ik, ... Er waren daar gedichten over, er waren daar liederen over en op school oefenden we die liederen en dan was er natuurlijk die grote manifestatie op het marktplein waar Justus Lipsius dan werd herdacht en verheven enzovoort. Ik heb in een laatste boekje, drie maal per jaar geef ik zo'n brochure uit en daarin doe ik nog een oproep aan de mensen om me te helpen bij het reconstitueren van een lied dat we toen op school hebben geleerd. Dat ging zo: "Gij zeer vermaarde Justus Lipsius die in dit dorp, in deze gouw het levenslicht vond en er opgroeide" en dan ontsnappen er me enkele regels. En het ging dan verder "hij die om uw vermaarde taal Vlaming en Waal, Vlaming en Waal hebt [pauze] onderwezen." Dat was een mooi liedje "Wij roemen 't luid met in deze stond die hier in dit dorp de ware vreugd vond en met uw vermaarde taal Vlaming en Waal hebt onderwezen." Ja dat leerden we op school. Ik herinner me er nog fragmenten van zoals je hoort maar spijtig genoeg kan ik niet heel alles reconstitueren ook niet het refrein, alleen flarden ervan en ik heb een oproep gelanceerd via mijn boekje aan mensen kijk. Maar natuurlijk het zijn ja mensen wie van tussen 85 en 90 die moeten het zich. Ze moeten er ten eerste nog zijn ten tweede herinneren. [lacht] Dat is de moeilijkheid. En ik vind ook de onderwijzers van destijds die zijn allemaal ter ziele gegaan anders zou ik zeker bij hen te rade gaan om te vragen: kijk kan ik die tekst niet hebben zodanig dat ik die kan publiceren en in herinnering brengen en ergens een artikel schrijven over Justus Lipsius om de mensen op een laat ons zeggen min of meer volkse manier te laten kennen. Meestal als men boeken leest of artikels over Justus Lipsius dan zijn dat meer wetenschappelijk gerichte teksten maar ik zou het dan doen op een volkse manier om aan het gewone volk te laten weten wie hij echt was en ook voor de streek voor Overijse heeft betekend want toch via de figuur van Justus Lipsius via de druiven uiteraard heeft Overijse bekendheid gekregen in in België en misschien daarbuiten.

J: Hoe ziet u de rol van Lipsius om Overijse die bekendheid te geven? Wat biedt hij Overijse dan volgens u?

F: Wel hij heeft dus beweerd, geschreven, gezegd dat hij van Overijse hield dat hij hier graag woonde met zijn vrouw Anna en het huis bestaat nog. Nadien is het bewoond als laatste bewoner was dokter Camiel Poot een zeer bekende figuur hier in Overijse niet alleen als dokter maar ook als man van van van wetenschappen ook in laat ons zeggen in de politiek in in zeker [luid, benadrukt] in het sociale leven van Overijse via het Davidsfonds onder andere hé. Dus dat . Via die mensen ook is Justus Lipsius zeer bekend gebleven. Ik had dan op school een collega André de Ley [Ik ben niet helemaal zeker van de naam] en die had ook een geschiedkundige kring gecreëerd. Dat was in het Frans *La Société Historique de l'hautier* en dat was dan zijn we met die man en ikzelf en nog een paar andere in het huis van Justus Lipsius geweest bij het huis van dokter Camiel Poot en daar heeft die man ook een hele wetenschappelijke uitleg gegeven over Justus Lipsius en zijn werken ook. Die heeft dat allemaal

toegelicht dus dat betekent toch en dit is dan. Dat is nu een vijftientig à dertig jaar geleden, maar dat betekent toch dat Justus Lipsius ook heden ten dage nog leeft, tussen aanhalingstekens hè, bij de mensen. Dat hij er is, dat hij nog iets betekent. En het huis staat er het moet nog verder nu. Alleen het dak is gerestaureerd er is nu een muziekacademie en ook woordkunst enzovoort is er in ondergebracht zodanig dat het toch ja laat ons zeggen een zeer enfin dat het een erfgoed is gebleven dat dat huis van Justus Lipsius. 't Was z'n bijhuis dat is vergroot dat is verbeterd en maar nu is er toch wel werk aan. Ja natuurlijk het is een oud huis en ja verbouwingen den een heeft er in gewoond den andere maar het wordt dus wel in eer gehouden en Overijse houdt hem ook in ere. Het is geen ouderwetse figuur die afgeschreven is die buiten de tijd is, nee Luppe van de Met betekent iets voor mensen van Overijse. Er is ook een harmonie hier die heet Justus Lipsius. 't Zijn der twee Sint-Martinus dat is de patroonheilige van de parochie en de andere harmonie is Justus Lipsius. Dat was in destijds was het zo hé in elk dorp dat zich respecteerde waren er twee harmonies, liefst in strijd en concurrentie met elkaar. De ene van de ene brouwerij of van de andere notaris en zo ging dat hé dat groeit uit uit de folklore laat ons zeggen. Maar intussen hielden zich het dorpsleven toch be- aan de hang, promoten ze dat en promoten ze ook mensen die een bepaalde bekendheid hadden vanuit zelfs vanuit de middeleeuwen of vanuit de renaissance. Ziet ge ook via die zaken leeft Justus Lipsius verder. Justus Lipsius' huis, een café was er: Justus Lipsius, ziet ge. Hij is er, hij is er nog. Hij leeft.

J: In de naam dan?

F: Laat ons zeggen misschien op een latente manier maar hij is er toch. Hij is er toch. Ja en dan natuurlijk dat was een heel, heel groot feest. Dat bracht iedereen toen op de been met die herdenkingsfeesten. Ja ik heb hier wel liggen maar hier en daar foto's van die optochten en die openluchtspelen maar waar ik die op. Ik kan daar niet onmiddellijk de hand op leggen. Maar Carine Willaert wellicht wel. Die hebben archieven en die zijn [pauze] geregistreerd en ik kan wellicht via een computer of zo wellicht meteen de hand leggen en u een kopie bezorgen. Dat zoude dan aan Carine kunnen vragen. Je hebt met Carine u je hebt contact opgenomen via de gemeente of via Zoniën, of via de cultuurraad nu?

J: Via de heemkundige kring.

F: De heemkundige kring, de Beierij van IJse?

J: Ja inderdaad.

F: Ja, ja. [even pauze] En er zijn daar Lipsius ook in Jezus-Eik, dat is een gehucht van Overijse is Lipsius. Lipsius is daar heeft daar zijn stamcafé zal ik zeggen en de vereniging die zijn naam draagt. Hij leeft verder. Hij leeft verder. Ik ga niet zeggen met veel tamtam maar hij is er, hij laat zijn sporen na tot tweeduizendeen-tweëntwintig enfin en zal er nog wel blijven in de toekomst.

J: En het standbeeld dat op het Justus Lipsiusplein staat hoe belangrijk is dat om de aanwezigheid van Lipsius is dat om de aanwezigheid van Lipsius te tonen en welke gevoelens roept dat standbeeld op? [23:01]

F: Wel ja, het staat midden op het plein. Ik kan niet juist zeggen wann- dat ken ik niet uit het hoofd. Het jaar waarin het werd opgericht. [twijfelend]

J: Dat is niet zo belangrijk.

F: Da kunde wel vinden en Carine kan dat u zeker geven en daar staan ook teksten op in het Latijn. Ge kunt eventueel kunde daar foto's van nemen. En en en vertalen en zeggen wat er op staat want letterlijk nee dat kan u meteen zo niet voor de vuist niet zeggen hé. [al lachend]

J: Nee, nee dat is niet nodig hoor.

F: Ja het moet op de leeftijd [lacht] enfin ja. Enfin. Ik. [pauze] Het zijn toch aanduidingen die u verder kunnen helpen als u dat daar kijkt want en der zijn over Justus Lipsius Lipsianum. Der zijn ook van de Beierij heeft brochures uitgegeven over Justus Lipsius, kan u vragen aan Carine, een exemplaar of kopieën daarvan hè.

J: Ja.

F: Ik wist niet juist waarover dit . Ja ik had wel vernomen openluchtspel en zo en dat het ook Justus Lipsius was dan had ik een en ander kunnen opzoeken waar het hier ergens ligt. Maar ik zeg Carine kan daar meteen bij of Piet van San dat is laat ons zeggen de hoofdredacteur van het tijdschrift Zoniën en de Beierij van Ijse en die zijn daar op dat punt zeer onderlegd. Ik meen dat een verwijzing is die u zeer dienstig kan zijn.

J: Ja, ja. Dank u daarvoor en als toen u school liep hoe kwam Lipsius daar dan aan bod? Ook daarnet zei u tijdens de de viering van z'n vierhonderdste verjaardag dat hij daar aan bod kwam, kwam hij op school ook nog op andere manieren aan bod of?

F: Wel [zucht] nee het was natuurlijk een enige gelegenheid, de opzet van die feesten om aan de kinderen dan te spreken over de figuur. Laat ons zeggen het ijzer was heet en dan werd het dan werd het meteen gesmeed in de scholen. Kijk kinderen er staat hier een groot feest op til en over wie en een en ander kon zeggen hè over Justus Lipsius. Meester zei en er iemand en dat is echt gebeurd, dit is historisch [vrolijk] dat de leerkracht vroeg "Kijk er zijn hier feesten en op het plein staat een standbeeld. Wie kan me zeggen van wie dat is?" Na wat aarzelen een van de kinderen die er dichtbij woonde, ik ken de naam nog, die zei "Luppe van de Met" omdat hij zo in de volksmond genoemd wordt "Luppe van de Met!" Ja de leerkracht sloot aan 't lachen en verbeterde "Ja hij heet Joost Lips, Justus Lipsius" en de kinderen waren al gemotiveerd alleen maar door het feit dat ging Luppe van de Met en heel hé hé hé hè en goed 't was de moment en dan werd er gesproken over wie is dat wat heeft die betekend. Op de manier dat het bevattelijk was voor de kinderen uiteraard hè. En dan dan kwam natuurlijk dat lied hè en in dat lied werd dan zowat beschreven wie hij was, wat hij deed. "Gij zeer vermaarde Justus Lipsius" en dat het woord vermaard werd dan ook al uitgelegd. Dat betekent dat hij bekend was buiten Overijse, buiten Overijse, dat hij les gaf in Nederland, Leiden aan de universiteit van Leiden enzovoort. En dat hij ook in in in Duitsland toch een zekere bekendheid had laat ons zeggen dat hij een figuur die zijn bekendheid uitstraalde buiten de grenzen van Overijse en van België en zo werd hij dan zich bij de kinderen bekendgemaakt en het is dan zo gebleven.

J: En maakte dat toen dat je dat leerde een sterke indruk? [27:36]

F: Een?

J: Een sterke indruk.

F: Wel ja. Ja omdat we. Dat was nieuw voor ons. We liepen daar voorbij maar ja als kinderen en in die tijd vooral vooral natuurlijk in die tijd wat ons bezig hield, wat onze aandacht had dat was natuurlijk de oorlog en de bevrijding. En dat dan vijf-zesenvertig we hadden dat meegemaakt en nu was het iets helemaal [benadrukt woord] anders. Nu was dat een feest voor een dorpsfiguur, allé dorpsfiguur tussen aanhalingstekens, een vermaarde Justus Lipsius, een humanist en dat was natuurlijk iets helemaal anders dan Bevrijding, dan gejuich en ik weet niet wat omdat de oorlog voorbij was en heel wat narigheden en nu was het ineens feest, vieren. Hup, vlaggetjes, dat was iets helemaal anders hè [lacht] het bijna contrasterend en natuurlijk werd onze aandacht dan fel getrokken door door door die zaken. Hé wat er nu hé. Dat was wel werkelijk van het licht naar het donkere gaan hè en dat weerhield natuurlijk de aandacht van ons jonge gasten hè. En dat em zei "Luppe van de Met". Recht over het standbeeld op de markt woonde een bakker. Een nog meer een folkloristische figuur en de cognac of rum die hij had moeten gebruiken in zijn taarten en en en gebakjes die dronk hij meestal zelf op als u dan begrijpt wat ik bedoel

met die figuur. En toen een groot gebak niet verkocht was dan trok hij naar het standbeeld en hij mikte hem baf en heel die gâteau laat ons zeggen in het gezicht van Justus Lipsius. Wat ik nu zelfs mij afvroeg, tiens volksfiguur niemand die figuur is weg die man leeft niet meer dak zei moest hij nog geleefd hebben hij zou zeker een mondmasker opgespeld hebben bij Justus Lipsius [lacht] op het standbeeld dat zou hij zeker gedaan hebben en ja dat zijn andere manieren om om Justus Lipsius. En we hebben nu ook dus een Hoe noemen ze dat nu ook weer een een een allé [denkt na] een toneelstuk over over plaatselijke gebeurtenissen. Een een, het woord ontsnapt me, en daar is er een dialoog geweest tussen Justus Lipsius en een acteur: “Wel Luppe wat was dat? Wat hebde gij toen gedaan en kijk eens weet ge ’t nog?”, enzovoort hè. Dus men bracht Luppe ten leve, men liet hem wat herleven ook via die de toneelkring, openluchtspel er was een zekere binding. Hij was erbij. En ja bij vele zaken is hij nog betrokken. Ja, ja.

J: Waren er specifieke, u zegt een historisch toneelstuk, waren er dan specifieke momenten uit het leven van Lipsius die aan bod kwamen. [31:06]

F: Ja het ging over, enfin dat was over andere dingen maar daar was daar toch bepaalde scènes waar hij bij betrokken werd. In die hoe heet dat? Allé het woord ontsnapt me [pauze] Want ik weet we hebben daar ooit nog met een bepaalde tekst de Radetzkymars, de muziekkapel speelde de Radetzkymars en wij stapten op het toneel aan het ritme van van de mars en dan op een zeker ogenblik gingen de lichten uit, wij draaiden ons met de rug naar het publiek en elk van de spelers had een letter van de naam van Justus Lipsius op z’n rug gespeld: “Justus Lipsius” maar dat was dus met de [pauze] hoe is dat ook weer? Ja ge ziet dat ‘k ouder word hè. [Pauze] Allé hoe noemen ze dat dat kleur dat weergeeft dat ge dat in het donker ziet?

J: fluorescerend?

F: Hoe zegde?

J: Fluorescerend?

F: Fluorescerend, ja tuurlijk, ja dat is het hè. Het was fluorescerend, hup al de lichten uit en de mensen “Ooh!” die schoten iedereen begon een kletske te geven te applaudisseren hup, juist op de laatste tonen van de Radetzkymars “tutum” we keerden ons om Justus Lipsius. Dus hij was er weer hè, hij was er weer. En ook een dialoog in een andere scène en ja.

J: Hoe verliepen die dialogen dan?

F: Wel dat was. Een van de acteurs was laat ons zeggen enfin hij hij hij speelde de rol van een dronken fietser die nogal laat over straat liep en naar huis trok en hij kwam voorbij het standbeeld van Justus Lipsius en hij zei “Ah Luppe zeide gij ook nog wakker? Ik ook nog want ik ga naar huis. Zeg weete gij nog in de tijd van ...?” en de dialoog begon. Hij antwoorde niet maar in zijn volgende repliek wist men wel wat hij geantwoord had. Ziet ge. “Oh ja da weet ik wel. Toen de vaandeldrager van de harmonie Sint-Martinus met uwe vlag op stap was!” Dat was dus gebeurd. Er was een vergissing gebeurd, de twee harmonies hadden eenzelfde lokaal en daar stonden hun instrumenten, ook de vlaggen. Er was dus een sortie noemde men dat hè. Dus als de harmonie of de fanfare derop uittrok, door de straten liep, ze noemen dat le sortie. Dan gingen ze meestal bij een of ander lid die een café openhield deuntjes spelen en zo wat volk meebrengen en nu had die vaandeldrager zich toch vergist en die van Justus Lipsius vertrok met de vlag van Sint-Martinus en ja [stil, onbegrijpelijk] en de mensen “Wat scheelt er nu? Is de weer zo’n grap of zoiets?” hè maar ’t was gewoon een vergissing. En daar alludeerde men dan op in ook in die dialoog in “Ah, weet ge ’t nog toen ze met uw vlag op. [lacht] Dat was een spel hé!” enzovoort ja, ja. Dat was dat was tof. Dan hebben we met de de opvoeringen twee maal moeten verlengen om het volk binnen te krijgen. Zo veel zo veel succes had dat.

J: Dus hij was wel populair? [35:17]

F: Ja dat was zeer, zeer populair en hij was erbij onze Luppe ja, ja. Dus daar hebt ge laat ons zeggen ja een zekere binding toch of connotatie toch met Justus Lipsius en openluchtspel waar hij ook altijd bij was en ook bij de opvoeringen van de toneelgroep Kunst na Arbeid dat opgericht werd in de schoot van de harmonie Justus Lipsius ziet ge. [Lange pauze] Ja wat kan ik daar nog bij halen ? Nog vragen?

J: Ja in het begin van ons gesprek had u het over Wim Savenberg die de eerste schrijver was.

F: Ja we hadden toen een laat ons zeggen professioneel man opgeroepen omdat te lanceren. Het was het begin en zeiden “Dat moet lukken. Dat moet goed zijn.” En ja dan heeft men gezien achteraf “Oeh het is een blijvend succes.” Zelf als iemand van hier dan de familie die had het opgegeven en die zegt van “Ja ik doe dat niet meer. Dat kan niet meer.” Dan stonden we ervoor. Ah ja nu moeten we dringend een oplossing vinden nu moeten we iemand hebben die dat wil schrijven hè. En dan iemand uit onze eigen kring Piet D’Havé, de zoon van ooit Willy D’Havé, voorzitter van ACW geweest enzo. Die heeft dan verscheidene stukken geschreven. Die is ondertussen doctor in de economie. Dat was een onderlegd persoon en die speelde meestal de figuur van Justus Lipsius omdat hij ook de figuur was. Hij had ik ga niet zeggen het uiterlijk van Justus Lipsius maar hij had er wel de trekken van. En hij interpreteerde praktisch altijd de figuur van Justus Lipsius.

J: Het beeld dat van Justus Lipsius naar voor kwam in de openluchtfeesten of andere tonelen was u daar altijd mee akkoord of had u soms meningsverschillen over? [37:45]

F: Ja, ja enfin der mee akkoord. Natuurlijk men zorgde er wel voor dat het laat ons zeggen historisch juist was, of min of meer juist was maar er werd ook heel wat er hoorde ook heel wat folklore bij hè. Laat ons zeggen men [euh, zucht] van de geleerde Justus Lipsius maakten we een soort dorpsgenoot die het wel wat beter wist dan wijzelf maar die het niet vanuit de hoogte naar ons toe zou gezegd hebben. Die een beetje. Hij daalde een beetje af van zijn ladder om samen gewone Overijssenaar te zijn. Ziet gij ‘t. Zodanig dat we op dezelfde golflengte zaten, ’t zelfde niveau. Ja, natuurlijk toen was dat in de tijd toen was dat eerder eerder Latijn. Hij sprak al dat Latijn dat was zijn voertaal tenslotte en ja Nederlands ook dat is ’t niet maar zeker de geleerde taal was natuurlijk Latijn en dat was de zijne net als bij Erasmus hè en dus zijn tijdsgenoot. Maar meestal ook niet in Overijse Luppe van de Met, Justus Lipsius hij is min of meer volksfiguur gebleven bij de gewone burger en het is dus misschien daarom dat hij blijft voortleven omdat hij niet zo een geleerde was van destijds die voor ons onbereikbaar was. Nee enfin eigenlijk een gelegenheid of een oorzaak dat hij verder leeft als als dorpsfiguur.

J: En zijn taal was dat iets dat aan bod kwam u zei daarnet dat hij Latijns en Nederlands sprak. Hij heeft ook veel briefwisseling in het Nederlands gehad kwam dat aan bod? [40:10]

F: Ja, ja, ja hij heeft brieven geschreven. Ik heb daarvan ergens kopieën liggen zelfs. Ja dat hij sprak en ook over over Overijse dat bestaat zeker. Enfin in de bibliotheek van Overijse kunde dan wel die relicten vinden . Er zijn dus overblijfselen van zijn geschriften of documenten of kopieën ervan. Die zijn er uiteraard en titels van zijn werken hè.

J: Maar kwam dat aan bod dat hij in het Nederlands soms ook schreef in de volkscultuur of niet? [40:56]

F: Ja, laat ons zeggen men beschouwde dat als vanzelfsprekend dat als hij in Overijse was dat hij dan onze taal sprak want we moesten, we moesten wel want anders konden we hem niet bij het volk brengen. Dan zouden ze zeggen daar kennen wij niets van, daar begrijpen we niet van, dan werd hij ontoegankelijk. We moesten hem toegankelijk maken voor het gewone publiek. En dan dan werd hij in in in de gedachte verder gedragen en en en en leeft hij nog mee met Overijse.

J: En het Frans, werd er daar soms een tegenstelling gezien tussen Nederlands en Frans of niet in de figuur van Lipsius? [41:40]

F: Bwa nee, nee, nee bij mijn weten niet meteen. Ja het Frans ja was toen, was in die tijd dat was toen het Oud-Frans dat lijkt wat op Latijn. In aanzien stond het Frans hoger dan het Nederlands maar Justus Lipsius bij mijn weten heeft het Nederlands niet geminimaliseerd. Bij mijn weten niet hè. Er zijn der die zeggen het Nederlands dat is geen taal gelijk kardinaal Mercier dat ooit dierf zeggen hé. Ja u weet kardinaal Mercier dat was een anti-Vlaming hé zowat enfin vreselijk want zeventig ten honderd van zijn missionarissen waren Vlamingen die hij uitgestuurd had waren Vlamingen en hij dierf zeggen dat dat Nederlands dat dat dat trekt op niets dat is geen taal. Dat moet ge niet studeren en priestersopleiding moesten ze allemaal maar in 't Frans studeren maar dat . Nee hij kwam hier en hij leefde met het volk mee en hij paste zich en.

J: Ik bedoelde meer: was dat iets waar je trots op was, waarop Nederlandstaligen trots waren tegenover Franstaligen dat Lipsius Nederlands sprak? [43:18]

F: [zucht] Ja in die tijd was er geen tegenstelling tussen Frans en Nederlands, ja dat meen ik niet. De tegenstelling is hier gekomen [zucht]. Wanneer was dat hè met Leuven daar. Ah ja, ja met 68 hè, met Leuven Vlaams enzovoort en Overijse ook heel wat en dat de politici zeker FDF in Brussel dat die wilden uitbreiden tot Overijse, tot de rand rond Brussel ook tweetalig maken en toen zijn mensen hier gaan steigeren natuurlijk hè "Héla, maar dat niet hè. Maar dat niet." En dan was dat dat dat werd wet heviger dan natuurlijker [klopt zachtjes op tafel] omdat we dan moesten op onze poten en zeggen "Niets dervan hè. Overijse dat ligt tussen Waver en Brussel maar dat is Nederlandstalig en dat blijft Nederlandstalig." Zij wilden een doorgang tussen Brussel-Wallonië hè en dat dat wilden de mensen hier beletten hè. Ook Hoeilaart dus die die die dorpen tussen Wallonië en en Brussel die zijn dan Nederlands gebleven en die hebben zijn op hun achterste poten gaan staan en ze zegden "Niks daarvan!" En dan waren hier ook wel slogans natuurlijk en manifestaties met goed gevolg want Overijse blijft dus eentalig [benadrukt] Nederlands. Met taallessen voor anderstaligen die zich hier komen vestigen om zich te integreren dus er wordt. Het nodige wordt gedaan om mensen laat ons zeggen het gemakkelijk te maken maar in de communicatie met de officiële instanties hier is dat Nederlands. Men zal wel nooit iemand die hier pas komt en die het nog moet leren niet zeggen 'k versta u niet trek uw plan. Dat is geen geen verwelkoming en dat is ook geen kansen geven tot integratie. Ge moet die kansen geven maar die mensen moeten inschikkelijk zijn. 't Eerste de taal leren en dan zich verder aanpassen maar 't zijn. De gemeente heeft daar heel wat mogelijkheden: toe. Voor het ogenblik ben ik nog aan iemand zeer voornaam figuur die hier in Overijse is komen wonen en die Nederlands ook nodig heeft. Die mens is 61 jaar en ik geef die Nederlandse lessen om enfin laat ons zeggen grondig Nederlands. Hij kende zo de volkstaal maar 't is een zeer geleerd man. Hij was zelfs de vierde bij de benoeming van de nobelprijs dus niet den eerste den beste en die wilde Nederlands grondiger leren hè. Met de uitdrukken en waar komen ze vandaan, etymologie enzovoort en dat dat geef ik hem nog dus die mensen worden opgevangen. Maar de hevigheid van toen omdat men moest wel hevig reageren anders zou het kalf verdrongen geweest zijn en dat kon niet hè.

J: En, om terug te gaan naar Lipsius, we hebben veel gesproken over de volkse figuur van Lipsius. Was er daar een nationale omkadering bij of niet? [46:56]

F: [zucht] Nee, enfin, niet bij mijn weten. Ik was natuurlijk een kleine knaap hè. Ja ik was bij de viering was ik tien twaalf jaar maar van nationaal. Er zal wel een delegatie geweest zijn van de minister van onderwijs of van cultuur of van wat weet ik of van binnenlandse zaken. Dat zal wel geweest zijn maar maar weet ik daar niet van.

J: Niet dat u er... [47:42]

F: Nee, nee. Het was voornamelijk een plaatselijke aangelegenheid maar zoals dat nu nog is met een delegatie van van van buitenaf van in hogere kringen. Vanuit de regering of zo dat iemand gestuurd werd om hen te vertegenwoordigen zoals ook bij andere gelegenheden hier in Overijse geweest is. In '27 inhuldiging van het het Heilig Hartbeeld met eerste minister Jaspar was daar daar aanwezig met de de

familie Francqui. Destijds heel belangrijke persoon op economisch gebied hier in België en die hadden hier ook toen een kasteel gekocht, het kasteel Francqui. Voor den ogenblik staat het te koop.

J: En de. Wat dat ik wel heb begrepen is dat de rector van de KU Leuven kwam. [48:30]

F: Ah ja, ja, ja dat zal wel, ja. Maar die instanties hé ja, ja, ja. Een delegatie van laat ons zeggen [euh, pauze] de romaanse filologie hè, ja, ja dat zal er ook wel geweest zijn hè. Ja goed dat ge 't zegt ik heb dat ook gelezen dat er daar iemand was die kwam een toespraak houden over Justus Lipsius en ja de redenen voor zijn bekendheid hé. Die kwam verduidelijken of in herinnering brengen.

J: Maakte die toespraak een indruk of was dat meer zoiets dat op de achtergrond gebeurde voor u? [49:22]

F: Nee dat was toen. Nee dat werd aux sérieux genomen door een heel deel van de bevolking en ook de mensen. Het was een gelegenheid om Justus Lipsius echt beter te leren kennen en bekend te maken bij de gewone burger. En dan op school werden we daar warm voor gemaakt door het onderwijzend personeel. Wij trokken daarnaartoe wij zongen dat dat specifiek lied dat werd gecomponeerd en en heel heel die zaak werd ook omkaderd en de het volk stroomde naar elk in Overijse laat ons zeggen was praktisch aanwezig toen en bracht Justus Lipsius in in herinnering en men is hem gaan waarderen. Hij werd laat ons zeggen min of meer door die herdenking uit een vergeethoek gehaald en alles werd weer opgefrist en men zegt "Ah dat was die Luppe van de Met, dat was zo ene!" En ja de mensen hebben zo beter gaan inzien wie hij feitelijk was. Mooie gelegenheid die is. Die men niet heeft laten voorbijgaan om de kans te grijpen om hem beter om hem beter te laten kennen.

J: En kan je wat meer vertellen over de stoet die toen plaatsvond? [50:53]

[Pauze]

F: Ja heel wat groepen en verenigingen, bestaande verenigingen, harmonies en fanfares van Overijse en als ik zeg Overijse was dat niet alleen Overijse centrum maar ook Overijse bestaat uit nog andere vijf gehuchten. Overijse is niet gefuseerd met andere gemeenten is zelfstandig gebleven en ja iedereen werd opgetrommeld laat ons zeggen om in die stoet op te stappen. En dan waren er ook ja er waren ook folkloristische zaken. Der waren der andere echte optochten die zegden "Hier zijn we." Hè de harmonies die fier opstapten achter hun achter hun vaandel en wat men noemde de mambers, de leden maar in de volkstaal de mambers gelijk Ernest Claes een boek schreef *De mambers van 't Konsèl* hè. De leden van de gemeenteraad van van Zichem. Hij had, voor elk figuur had hij z'n anekdotes. En ook dat dat die kwam mee mee in de stoet. Dus dat was laat ons zeggen het historische en het folkloristische hand in hand en zo werd die die die stoet opgebouwd. En wij als de de scholen stapten mee, wij moesten meestappen en die in bij de omloop en daar allé. Laat ons zeggen, het werd een heel dorps feest ook. Je had er laat ons zeggen de academische kant maar je had dan ook de heel volkse kant, het volksfeest. Dat was feitelijk een enige gelegenheid om hem beter te laten kennen, te accepteren door het gewoon volk hè. Dat het volk niet zou zeggen "Oh, dat is iets voor geleerden. Dat is niet voor ons." Nee, nee ook voor hem was dat bestemd en op die manier hadden ze de mensen mee. Dat was goed gezien en dat ja daar zijn beelden van daar zijn foto's van, van die stoeten. Maar ik zeg 'k wist het niet dat had ik moeten voorbereiden. Dat had ik moeten opzoek. Maar ge gaat die vinden via daar. Dat kan allemaal goed geïllustreerd worden wat ik vertel, dat kan geïllustreerd worden. Ja dat was, dat waren die feesten ja. Ja ik zie die nog rond de kerk der was daar ook een wagen enfin met. Er was een heel grote viswinkel met pladijs en zo ja enfin. Ja als ge een volksfeest wil moet dan moet het dan moet er een volks element bij zijn ook hè. En dat was het.

J: Ik heb ook gelezen dat jullie ballonen in de lucht lieten toen? [53:56]

F: Wel ja, ja, ja. Ge zijt goed op de hoogte. Ja wij droegen, ja inderdaad wij droegen ballonekes en op een gegeven moment op een bepaald moment dat met heel dat gegeven [de woorden met heel dat gegeven

zijn niet zo goed verstaanbaar en kunnen dus verkeerd getranscribeerd zijn] jup al die ballonekes de lucht en der was daar een prijs aan verbonden hè. Dus van 'k weet niet van buiten de streek tot zelfs vooraan Duitsland was er reactie hé van mensen die het terugstuurden, die gevond... Ge moet het eerst nog vinden en als ge het dan gevonden hebt moet ge nog de moeite doen om het terug te sturen, om te zeggen hier is het hé. Ik heb het hier, op deze plaats gevonden hè voor in aanmerking te komen voor voor de prijs. Zegt ge. Ge moest twee keren geluk hebben. Enfin. Dat is dat is inderdaad een ballonekeswedstrijd, ja. Dat was, destijds was dat nogal courant bij grote volksfeesten een ballonekeswedstrijd, ook bij wat men noemde Vlaamse kermessen was dat zoiets hé. Dat was een manier om, ja geld in 't laatje te brengen. Voor drie franken, vijf franken een ballon en ja er is een prijs aan verbonden en anderzijds was het een visueel genoeg om dat te zien. Dat is hier . Wanneer is dat nog gebeurd, ik weet niet, ter gelegenheid van, ah ja, ja ja viering van einde van in in 2018, einde van de eerste wereldoorlog is er nog zo'n feest geweest met dat er 'k weet niet hoeveel ballonen werden opgelaten dus vrijheidsballonen laten we zeggen. Dat was in dat teken hé. [pauze] Ja en nu is het vijfenzeventig. Nu viert men vijfenzeventig jaar bevrijding, ook een heel evenement hier in Overijse dat ook een een stoet enzovoort, enfin in in november en hier in de pers heb ik ook verteld van mijn herinneringen uit de oorlogstijd, dat is allemaal gepubliceerd hier in de plaatselijke pers. Ja je weet dat hier in Overijse dat een groot gevangenkamp geweest is voor gevangenen Duitsers vooraleer ze konden gerepatrieerd worden werden die. Dat was een doorgangskamp in het Terlanenveld tussen het centrum van Overijse en het gehucht Terlanen. 220 hectare groot en dat werd dus door de Engelsen ingepalmd om een doorgangskamp, tot 66000 Duitsers werden door opgehouden vooraleer ze dan druppelsgewijze konden gerepatrieerd worden omdat men onmiddellijk na de oorlog dacht "Hé we gaan die zomaar niet allemaal tegelijk naar ginder sturen ziet dat ze ze zich gaan hergroeperen en weer gaan stokertje spelen. Zo niet hé." En dan zijn die in opvangkampen zo opgehouden en nadien doorgestuurd.

J: Is er nog iets dat ik niet nog aan bod heb laten komen dat je zegt van over dit onderwerp, dat het er eigenlijk nog bij moet? [57:16]

[Pauze]

F: [Hm] [Pauze] Ah, der is een Justus Lipsiusbier, dat is hier ook. Nu artisanale bieren dat krioelt in België hè. Je moet maar vragen ik organiseer een feest en dat draagt die naam maak me eens een bier dat en ge hebt dat, op korte tijd hebt ge dat. Der was een Justus Lipsiusbier, is door brouwer Lootvoet hier ooit samengesteld. Ja, om het ook weer een ander. Op feesten wordt gedronken [lacht]. Ze zouden geen Vlamingen zijn moest dat niet zo zijn en ja dan dan hoort er daar zo'n speciaal bierke bij en dan ja voila 't is weer opgelost hé. We hebben het weer. Gelijk in Loonbeek hé een naaste gemeente hier, waar een zekere Charlepoeng een verzetsstrijder tegen Napoleon werd en [Frans woord? Klinkt als "gaude"] vermoord. Er is een Charlepoeng bier en zo heeft men altijd maar redenen of smoezen om een bier te brouwen voor een voor een speciale kring, allé dat is België dat is Vlaanderen hé. Ze hebben ook een bier cultuur [lacht].

J: Is dat dan dat er een bier naar Lipsius vernoemd is, maakt dat dan het, ja de naam van het bier sterker bij de mensen of is dat ...? [59:05]

F: Wel ja, het is te zeggen het maakt de mensen toch een beetje nieuwsgierig: "Tja, dat is een nieuwtje. Ik ga dat toch een keer proberen." Ziet u het aanbod is er, het is een specialleke laat ons zeggen, een een een het het wordt verkocht het wordt gedronken. Ja, ja dat is zo, ge zijt daar dan nieuwsgierig naar hè en ge doet gelijk een ander. Ge zijt daar samen met zoveel: "Ah, ne Luppe." Ne Luppe zegt men dan hè, ja zo gaat dat hè. Der zullen der wel geweest zijn die zeggen: "Voor mij een Justus Lipsius." maar meestal zeggen ze ne Luppe [lacht].